

Veien tilbake til maktstatus

Har Frankrike brukt EF/EU
som et instrument for å oppnå gjennomslag
for egen utenriks- og sikkerhetspolitikk?

Marit Blomlie

Antall ord: 34997

Masteroppgave i statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

Institutt for statsvitenskap

30. April 2010

Forord

Takk til skjebnen som laget seg slik at jeg endelig skulle få skrive denne masteroppgaven. Takk til familie, leger, ambulanspersonell og medarbeidere i det norske helsevesen, og spesielt til kirurgene ved neurologisk avdeling ved Ullevål Universitetssykehus som med rask og effektiv innsats sørget for at jeg fortsatt kunne bruke hodet mitt etter en hjerneblødning for to år siden. Marginene var små og konsekvensene kunne ha vært så mye verre. Takk også til den norske velferdsstaten ved NAV og deres representanter som viste evne til fleksibilitet da jeg overbevisende og selvsikkert sa at ”jeg har en plan”. Takk til min fastlege Gunn Johnsen Westad for tålmodighet og oppmuntrende ord. Takk til Førsteamanuensis Dr. philos Karin Dokken og medstudenter for inspirasjon og gode råd under designseminaret våren 2009. Takk til Førstekonsulent Guro Schmidt Øvregard som tålmodig og velvillig har besvart mine praktiske spørsmål. Takk til min mor, familie og venner som på ulike måter har hjulpet meg i hverdagen og oppmuntret meg. Og ikke minst, takk til mine barn som har hatt troen på at dette klarer mamma. Det har nok vært den viktigste drivkraften for meg. Takk til mine barns far, statsautorisert translatør Troels Müller, som sporty stilte opp på kort varsel og hjalp meg med oversettelser av sitater da jeg innså at jeg aldri ville rekke innleveringsfristen hvis jeg skulle foreta alle oversettelsene selv.

Det har vært en spennende, interessant, lærerik, krevende og ikke minst ensom prosess å skrive denne masteroppgaven. På et hjemmekontor, midt oppi den vakre norske fjellnaturen, har jeg sittet nokså alene, uten nærende impulser fra universitetets fagmiljø. Min inspirasjon og kunnskap har i hovedsak kommet fra bøker og mitt eget hodes minnebank. Jeg har under skriveprosessen savnet faglig veiledning som kunne ha berget meg fra banale fallgruver og ledet meg inn på riktige spor ved ulike kryssveier i oppgaven. Men på et tidspunkt måtte jeg foreta et regnestykke: Hvor mange timer og hvor mye energi skulle jeg bruke til å ”banke på dører” og spørre om de to timene veiledning jeg i følge gjenopptatt studierett har krav på. Jeg valgte til slutt å stole på meg selv. Det kan selvfølgelig straffe seg. Oppgavens brede vinkling har

gått på bekostning av en dybdeanalyse av det enkelte ”case. På den annen side har jeg ved å gå løs på en analyse av de store linjene, fått et perspektiv som er like viktig å ha med seg. Jeg tar ansvar for alle feil og mangler.

Iacta est alea. God lesning.

Innhold

Forord.....	2
Innhold.....	4
1. Innledning.....	6
2. Teoretisk og analytisk forankring.....	10
2.1. Realismen.....	10
2.2. Liberalismen.....	12
2.3. Ulikheter mellom realisme og liberalisme.....	14
2.4. Maktbegrepet i en analytisk forankring.....	15
2.4.1. Tvingende makt.....	18
2.4.2. Institusjonell makt.....	19
2.4.3. Strukturell makt.....	21
2.4.4. Verdiskapende makt.....	22
2.5. Maktens verktøykasse eller maktens midler.....	25
2.5.1. Forskjellen på makt-aktør og makt-middel.....	26
2.5.2. Maktens midler.....	30
2.6. En teoretisk visualisering av maktens veier.....	32
3. En historisk tidsreise gjennom de store linjene for fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk.....	35
3.1. Europa 1945 – En ny tid i emning.....	35
3.2. Fred – en annen taktikk enn 1918 - Strukturer, realpolitikk og innovative visjoner.....	38
3.3. Den Femte Republikk.....	42
3.3.1. Charles De Gaulle.....	46
3.3.2. Georges Pompidou.....	54
3.3.3. Valéry Giscard d'Éstaing.....	57
3.3.4. François Mitterrand.....	59
3.3.5. Jacques Chirac.....	69

3.3.6. Nicolas Sarkozy.....	79
3.4. Essensen i fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk.....	82
4. En analyse av Frankrikes utenriks- og sikkerhetspolitikk	
sett i forhold til de fire makttypene.....	84
4.1. Frankrike og den strukturelle makt.....	85
4.1.1. Økonomisk ”kampfase” ca 1945 til ca 1960.....	85
4.1.2. Økonomisk oppbyggingsfase ca 1960 og frem til i dag.....	86
4.1.3. Sikkerhetspolitisk struktur i perioden 1945 til ca 1991.....	87
4.1.4. Fransk taktikk i perioden 1945 – 1969.....	88
4.1.5. Sikkerhetspolitisk struktur i perioden 1991 og frem til i dag.....	90
4.1.6. Fransk taktikk i perioden 1969 og frem til i dag.....	91
4.2. Frankrike og den institusjonelle makt.....	93
4.2.1. Institusjonell makt i oppbygginga av EU som institusjon.....	94
4.2.2. Eksempler på bruk av EU som institusjonell makt overfor eksterne aktører.....	97
4.3. Frankrike og den verdiskapende makt.....	99
4.3.1. Den verdiskapende makt og eliten.....	100
4.3.2. Den verdiskapende makt og det franske folk.....	103
4.3.3. Identitetsendring presentert i små glimt.....	105
4.4. Frankrike og den tvingende makt.....	107
4.5. Makttypenes samspill.....	108
5. Har Frankrike brukt EF/EU som et instrument for å få gjennomslag for egen utenriks- og sikkerhetspolitikk?.....	110
6. Oppsummering.....	112
Litteraturliste.....	114

1. Innledning

Om jeg visste noe som gavner meg selv og var skadelig for min familie, ville jeg forkaste det fra mitt sinn.

Om jeg visste noe som gavner min familie, men ikke mitt fedreland, ville jeg søke å glemme det. Om jeg visste noe som gavner mitt fedreland og var skadelig for Europa, eller var til gagn for Europa og skadelig for menneskeheten, ville jeg det betrakte som en forbrytelse.

Montesquieu, Pensées, sitert i Duhamel, 1993.

(Oversatt av statsautorisert translatør¹)

Temaet for denne oppgaven er forholdet mellom makt og Frankrikes Europahistorie. Frankrike er en av de gamle europeiske stormakter. Nasjonen har gjennom historien vist at den har ambisjoner om makt og ledelse. Veien denne ambisjonen har tatt, har variert; fra Napoleons kriger til integrasjon i EU². Samtidig har Frankrike gjennom historien hatt et indre liv som tidvis har fått instruktive konsekvenser for resten av verden. Den Franske Revolusjon er kanskje det beste eksempel på det.

Frankrikes til tider turbulente forhold til EU kan synes som et paradoks. Franskmenn har mer enn en gang initiert fremgang samtidig som de tidvis har satt foten ned for det samme. Hvor er konsekvensen? Hva vil de med EU? Frankrike bærer på en gammel og stolt historie. De har tydelige ambisjoner om makt og lederskap. Det har tidvis skint gjennom i fransk Europapolitikk. Det er dette paradoksale forholdet til EU som denne

¹ Oversettelse av sitater fra fransk eller engelsk til norsk gjennom oppgaven, er enten foretatt av statsautorisert translatør Troels Müller eller meg selv.

² Jeg har valgt å bruke EF som generell betegnelse på det Europeiske økonomiske fellesskapet fra den formelle opprettelsen i 1958 og frem til navnet EU formelt ble tatt i bruk i 1993. Ved generell omtale av hele perioden, brukes betegnelsen EU eller også Fellesskapet, der dette faller naturlig.

oppgaven søker å belyse. På den ene siden avstår de suverenitet til et overnasjonalt fellesskap, på den annen side beholder de trumfkortene sine (f.eks atombombe) tett til brystet, i alle fall helt til de er sikre på at utviklingen går i ønsket retning for dem. Jeg aner en konsekvent holdning i det som mange synes å kalle en fransk inkonsekvent holdning til EU. Konsekvensen består i at Frankrikes mål med EU er det samme som det har vært helt siden starten etter andre verdenskrig. Taktikken for å oppnå målet har derimot endret seg med ulike presidenters personlighet og politisk ståsted, samt med endringer i det globale politiske landskap. Murens fall i Europa er en viktig skillelinje i forhold til taktikk.

Makt omgir oss alltid, i forskjellige former. En søken etter makt ligger i større eller mindre grad latent i oss alle. Vi møter det allerede fra barnsben av. Hvem har vel ikke sett to små barn krangle om den samme leken, eller om hvordan leken skal foregå, og hørt det ene lille barnet si til det andre: ”Faren min er sterkere enn faren din”. Dette lille barnet har intuitivt skjønnet å bruke makt. Intuitivt forstår det andre barnet at det bør gi seg, for hvis ikke kan det bli bråk. Makt betyr styrke og evne til å få det som man vil. Den som kan vise styrke, har makt.

Makt er et mangfoldig begrep. Realistenes definisjon av makt kan ikke unngå å synke inn hos en student i statsvitenskap. Essensen i denne definisjonen er den samme som hos barnet med den sterke faren; evnen til å gjennomføre viljen sin selv om det går på bekostning av andre. Denne typen makt har en aura av avskrekning, tvang og negativitet rundt seg. Trusler blir brukt for å hevde makt. Overfører man dette til politikkens verden, finnes det utallige eksempler på bruk av denne type makt. Det mest typiske eksempelet finnes i bruken av atomvåpen. Den som kan true med bruk av atomvåpen, har makt. Eller i alle fall var det slik i begynnelsen av atomvåpenets æra, før man skjønnte at dette i realiteten var en tosidig trussel som, dersom den skulle brukes, ville skade en selv like mye som fienden. Men selv i dag utgjør dette en trussel. Det internasjonale samfunn frykter at flere stater skal utvikle atomenergi og

bruke dette til ikke-fredlige formål. Kontroll av for eksempel Irans bruk av atomenergi er blitt en oppgave for verdenssamfunnet via FN inspeksjoner.

Essensen i begrepet makt innebærer altså en evne til å gjennomføre. Men ovennevnte maktbegrep oppfattes negativt i dagens vestlige samfunn. Ingen liker å bli truet. Ingen liker tvang. Ingen liker å måtte gi seg for hensynsløs overmakt.

Så vidt jeg har kunnet konstatere, er det ingen andre teorier enn realismen som definerer makt direkte. Andre teorier har en mer underliggende, kall det gjerne intuitiv og positiv forståelse av begrepet. La meg ta enda ett eksempel fra barnas verden. Mange av oss har minner om å ha stått og holdt hverandre i hendene og sunget om at ”sammen er vi sterke”. Dette er en mer positiv holdning til begrepet makt. Samarbeide er viktig for å komme fremover. I næringslivet er denne type makt meget tydelig. Man snakker om ”å bygge seg en felles plattform” for å kunne hevde seg, man snakker om ”godt lederskap” (eller også noen ganger dårlig lederskap), man snakker om styring, man snakker om gjensidig læring, man snakker om vinn-vinn situasjoner. I politikken verden ytrer dette seg gjennom liberalismens ukuelige positivisme og tro på samarbeid, gjensidig påvirkning og læring, integrasjon og vinn-vinn tematikk som gjerne kalles å sette suverenitet i fellesskap (”pooling of sovereignty”).

Slik jeg ser det, har begrepet makt mange nyanser. Maktens mekanismer er ikke så ulike i forskjellige verdener, enten man snakker om et barns hverdag, et ekteskap, en arbeidsplass, næringsliv eller i politikken, det være seg nasjonal eller global politikk. Min tanke er at makt brukes i alle nyanser. Det blir feil å fokusere på en enkelt definisjon. Bildet kan fort bli skjevt da. En makttype kan brukes i en sammenheng, mens en annen brukes i en annen sammenheng. Er man bevisst sin maktbruk, kan den ene typen underbygge den andre.

Ingen teorier har gitt meg et helhetlig bilde av begrepet makt. Ikke før jeg leste Barnett og Duvalls bok: *Power in Global Governance*. Her frigjøres maktbegrepet fra ismenes tvangstrøye. De identifiserer fire typer makt: Tvingende makt, institusjonell makt, strukturell makt og verdiskapende makt (Barnett og Duvall, 2005, min oversettelse).

Elementene i oppgaven er som nevnt Frankrike, Europa, makt. Gammel stormakt på søken etter ny maktposisjon i det globale samfunn. Problemstillingen for oppgaven konkretiseres til spørsmålet om Frankrike har brukt EF/EU som et instrument for å oppnå gjennomslag for egen utenriks- og sikkerhetspolitikk.

Jeg starter med å diskutere det teoretiske rammeverket, videre begrepet makt og baserer meg på Barnett og Duvalls fire makttyper som verktøy for analysen. Jeg diskuterer og definerer videre disse fire makttypene. Dernest foretar jeg en historisk gjennomgang av Frankrikes Europahistorie fra andre verdenskrig og frem til i dag. Hensikten med dette er å kartlegge de store linjers faktiske forhold og danne meg et bilde av utviklingen. Kapitlet oppsummeres med en definisjon av essensen i fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk. Analysedelen tar utgangspunkt i den historiske fremstillingen og analyserer fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk sett i lys av hver enkelt av de fire makttypene.

På denne måten søker jeg å finne hvordan de ulike makttypene fungerer og forholder seg til hverandre. Jeg forventer at dette vil gi meg en oversikt over hvordan Frankrike bygger opp sin maktposisjon og lederskap. Ut fra dette kan jeg danne meg et bilde av hvorvidt Frankrike har brukt EF/EU som et instrument for å oppnå gjennomslag for egen utenriks- og sikkerhetspolitikk

2. Teoretisk og analytisk forankring

En teori alene dekker sjelden alle sider av en sak. Med det mener jeg at så langt jeg har kunnet konstatere, er det få eller ingen teorier som er uttømmende i forhold til det spekter av valgmuligheter politikk inneholder. Teorier har en tendens til å se på en gitt sak i en gitt vinkling og samtidig utelukke at andre vinklinger kan ha en noe ulik innflytelse. La meg derfor oppsummere to ulike og mulig aktuelle teoriretninger.

2.1. Realismen (Baylis og Smith, 2005, s 162 – 183)

Realismen er mye benyttet i studiet av stater og staters maktutøvelse. John Baylis og Steve Smith oppsummerer Realismen gjennom de tre s'er: "Statism" – (Stillstand/likevekt), "Survival" – (overlevelse) og "Self-help" – (egenhjelp). (Baylis og Smith, 2005, s 172 - 176).

"Statism" – (Stillstand / likevekt) - refererer til statens rolle i realismens tankegang. Staten er den suverene aktør i internasjonale relasjoner. Alle andre aktører (som for eksempel organisasjoner, terroristgrupper, enkeltpersoner) har liten eller ingen betydning. Videre inkluderer begrepet at statens suverenitet innebærer et uavhengig politisk samfunn som har juridisk autoritet over sitt eget territorium.

"Survival" – (overlevelse): Statens første prioritet er overlevelse. Alle andre mål, som for eksempel god økonomi, er underordnet. Statens sikkerhet er i fokus. For å kunne sikre god sikkerhet for staten, må dens ledere ha en etisk norm som bedømmer utfallet av handlinger, snarere enn om hvorvidt den enkelte handling er rett eller gal.

”Self-help” – (egenhjelp): Staten kan ikke stole på andre enn seg selv. Internasjonale strukturer er ikke tilstrekkelig for å skape vennskap og tillit. En verdensregjering mangler.

Flere typer realisme:

Klassisk realisme: Morgenthau blir regnet som den store læremesteren gjennom boken ”Politics Among Nations” (1948), men tankene fra klassisk realisme går tilbake til Machiavelli (Prinsen) og Thucydides’ skrifter om den Peloponnesiske krig.

Morgenthaus hovedidé er at politikk er styrt av lover skapt av mennesker.

Mekanismene vi bruker for å forstå internasjonal politikk er forståelse av interesser definert ut fra makt.

Strukturell realisme / ny-realisme: Denne retningen påberoper seg røtter tilbake til Rousseau (1750), som hevder at det ikke er menneskenaturen i seg selv, men det anarkiske systemet som skaper fare og usikkerhet. Denne retningen har sin nåværende hovedtalsmann i Waltz, som i sitt verk Theory of International Politics (1979), hevder at det internasjonale anarki logisk fører til selvhjelp idet stater søker å øke sin egen sikkerhet

Interne (dvs. andre klassiske realister) kritikere til klassisk og strukturell realisme er:

Ny-klassisk realisme, med hovedtalsmenn Schweller (1997) og Zakaria (1998) hevder at den strukturelle realismen ikke er tilstrekkelig for å forklare staters handlemåte.

Man må også se på hvordan makt blir oppfattet og hvordan lederskap utøves.

Rational Choice realisme med hovedtalsmenn Grieco (1993) og Krasner (1999) legger vekt på det som oppnås, mer enn institusjoner og systemer i seg selv. Utstrakt bruk av spill-teori blir benyttet.

”Det kan diskuteres om det i det hele tatt er berettiget å se realismen som en vitenskapelig tilnæringsmåte. I den vitenskapelige debatt betraktes den ofte som en teori man kan avlede proposisjoner av, som så kan prøves logisk og empirisk. Robert Gilpin, en framtreddende realist, har imidlertid hevdet at realismen er en ”filosofisk legning”, et uttrykk for et pessimistisk syn på mulighetene for moralske framskritt og på menneskets muligheter i sin alminnelighet, snarere enn en vitenskapelig teori.” (Statsvitenskapelig leksikon, Øyvind Østerud (red), 2007, s. 238).

Strukturell realisme og ny-klassisk realisme er de retningene som appellerer mest til meg, i det de tar høyde for strukturer i verdenssamfunnet. Frankrikes fokus gjennom bruk av – og bidrag til oppbygging av strukturer (jmfr. EU) synes som tatt ut av en strukturell lærebok. Strukturelle realister sier at internasjonal politikk i hovedsak er en kamp om makt, men at denne ikke er et resultat av menneskenaturen, men sier at manglende sikkerhet og konflikt mellom stater heller skriver seg fra manglende eller ikke tilstrekkelige overnasjonale strukturer, samt fordelingen av makt i verdenssamfunnet. Ny-klassistenes fokus på oppfattelse av makt og utøvelse av lederskap, er også meget sentralt i forhold til oppgavens problemstilling.

2.2 Liberalismen (Baylis og Smith, 2005, s. 186 – 203)

Liberalismen er den teoretiske retningen som i dag preger integrasjonsteoretikers forskning. For folk flest er uttrykket liberalisme mest knyttet til økonomi. I denne sammenheng er liberalisme tanken om beskyttelse av den private og personlige sfære mot offentlig makt og myndighet. Gjennom et fritt marked og fri konkurranse vil kjøper og selger tilpasse seg hverandre; markedspris bestemmes gjennom tilbud og etterspørsel. Statens rolle i denne sammenheng er å sikre fri konkurranse mot forstyrrelser utenfra og mot monopolisering innenfra, gjennom lovgivning og

tilrettelegging. På den måten sikrer staten det frie marked som betraktes som et gode til alles fordel.

Som politisk filosofi er liberalismens grunntanke at alle mennesker har grunnleggende rettigheter og friheter. Mennesket kan bli fullkomment, demokrati er en nødvendig forutsetning for menneskets utviklingsprosess mot fullkommenhet. Videre er ideer grunnleggende, ideer om en bedre og mer rettferdig verden basert på menneskers frihet og tro på menneskets fornuft. Bakenfor ligger en tro på positiv utvikling.

Liberalismen omtaler hvordan stater skal styres innad på en god måte, men også hva som ligger i god styring mellom stater.

Liberalismen har sitt utspring i opplysningstiden på 1700 tallet. Videre på 1800 tallet var det en grunnleggende tro på interesseharmoni. Fri handel mellom frie nasjoner ville skape en harmoni og velstand som gjorde krig unødvendig. Tanken om at fri handel mellom nasjoner på ulike nivåer kunne skape dominans og undertrykkelse, var ukjent. Fred var den naturlige orden. Første verdenskrig viste at det var nødvendig med internasjonale institusjoner som kunne tilrettelegge og ivareta forhold mellom stater. På samme måte som man hadde styresett innad i stater, måtte det finnes retningslinjer for mellomstatlige relasjoner også. ”The league of Nations”, forløperen for De Forente Nasjoner, FN, ble dannet som et resultat av Versailles freden etter 1. verdenskrig. Hensikten var å hindre krig ved bygge opp en felles sikkerhet gjennom lovverk, internasjonale forhandlinger og organisasjoner, som kunne formalisere samkvem og avgjøre tvister mellom stater. Troen på at internasjonale organisasjoner kunne forebygge krig, var stor. Andre verdenskrig ble derfor en nedtur for liberalismens grunnleggende tanker og realismen fikk et oppsving.

2.3 Ulikheter mellom realisme og liberalisme

Der realismen ser staten som den suverene aktør, hevder liberalismen at det finnes et sett av aktører på den internasjonale arena; stater, statlige organisasjoner, ikke statlige organisasjoner og personer.

Der realismen hevder at den internasjonale arena er et anarki fordi det ikke finnes overnasjonale aktører som kan skilte med militærmakt bak sine institusjoner, hevder Liberalismen at disse overnasjonale aktørene finnes i internasjonale organisasjoner, konvensjoner, personer, samarbeid på ulike felt og fagområder. Ergo er den internasjonale arena ikke et anarki.

Der realismen vektlegger statlig egeninteresse og militærmakt, vektlegger liberalismen grunnleggende felles fornuft og gjensidig avhengighet mellom stater, personer og fagområder.

Etter andre verdenskrig fortsatte liberalistene tanken om å bygge opp ”kjøreregler” for internasjonalt samkvem, gjennom fokus på internasjonale organisasjoner. FN er et eksempel på dette. Liberalistisk tankegang var også grunnleggende for europeiske integrasjonsteoretikere og en spore til europeisk integrasjon. I USA tok liberalismen form av Pluralisme. Pluralismen fokuserer på nye aktører på verdensarenaen og nye samhandlingsmønstre mellom disse.

Liberalismens fokus på personlig frihet, fri handel og øket velstand, kan føre til et verdenssamfunn som domineres av ulikhet, mistenksomhet, sjalusi og rivalitet. Samtidig inneholder liberalismen et verdsett gjennom fokus på demokratiske institusjoner og den velferdsorienterte økonomien.

På den internasjonale arena sees dagens liberalisme i to varianter, hvor den ene, ny-liberalismen, fokuserer på minimalt med internasjonale regler og relativt svake internasjonale institusjoner. Som en følge av dette synet, kan en forvente en verden med økonomisk vekst, men svært ulikt fordelt. Den andre varianten, den radikale liberalismen, søker å øke internasjonal regulering gjennom å styrke internasjonale institusjoner og gjøre disse mer demokratiske.

2.4. Maktbegrepet i en analytisk forankring

Makt er et sentralt begrep i oppgaven. Dersom Frankrike har brukt EF/EU som et instrument for å oppnå gjennomslag for egen sikkerhets- og utenrikspolitikk, må de ha makt. ”Makt er et av samfunnsvitenskapens mest omstridte begreper”

(Statsvitenskapelig Leksikon, Østerud, red, 2007, s. 160.) En av årsakene til at maktbegrepet er omstridt, kan være å finne i at makt kan utøves i mange ulike former.

Ord som styring, regjering, beslutning, kontroll, innflytelse, manipulering og påvirkning inneholder elementer av makt, noen ganger med positivt fortegn, andre ganger med negativt fortegn. Formen makt kan ta avhenger videre av konteksten den utøves i. Ofte kan ulike former av makt underbygge hverandre og operere i et gjensidig påvirkende samspill. Definerings av begrepet makt er derfor sentralt for oppgavens forståelse. I Statsvitenskapelig leksikon defineres makt ut fra følgende:

”...evnen til å virkeliggjøre sine interesser, kontroll over andre aktører, beslutningskraft, kollektiv handlingsevne, informasjonsovertak og tilgang på ressurser” eller sagt på en kortere måte: ”...evnen til å avstedkomme ønskede virkninger”(Ibid, s. 160). Dette er en treffende, men meget omfattende og inkluderende definisjon som sier lite om ulike makttyper og ”ismenens” forhold til disse. Max Webers definisjon av makt: ” Sannsynligheten for at en aktør innenfor en sosial forbindelse er i en posisjon for gjennomføring av egen vilje uten hensynstagen til det grunnlag denne sannsynligheten har oppstått på”. (Weber 1947, sitert i Barnett og Duvall, 2005, s 13. Oversatt av statsautorisert translatør) er en maktdefinisjon som

har preget studiet av politikk og blir linket opp mot realismens forståelse av makt. Eller sagt i Robert Dahls tidlige definering av begrepet: ”... makt forstås best som den evne A har til å få B til å gjøre hva B ellers ikke ville gjøre “, (Dahl, 1957, s 202-03, sitert i Barnett og Duvall, 2005, s 13. Oversatt av statsautorisert translatør). En mer intrikat form av definisjonen er: ” Innenfor regjeringsevne, som kontrast, er det som teller, ikke å få B til å gjøre hva A vil, selv om B ikke vil gjøre det, men fortrinnsvis gjennom retorikk- og argumentasjonsmetoder og prosesser endre hva B ønsker gjøre” (Lipschutz sitert i Barnett og Duvall, 2005, s 238. Oversatt av statsautorisert translatør).

For å kunne velge teoretisk og analytisk rammeverk, må ikke bare en forståelse for hvordan de ulike ”ismer” oppfatter makt belyses, men en forståelse av hvordan makt fungerer, må også være tilstede. I boken *Power in Global Governance* definerer Michael Barnett og Raymond Duvall makt på følgende måte: ”Makt er produksjon, i og gjennom sosiale forbindelser, av sammenheng som utformer aktørers evne til selv å fastsette deres egne omstendigheter og skjebne. Makt har imidlertid ikke bare ett uttrykk. Den har mange” - (Barnett og Duvall, 2005, s. 3. Oversatt av statsautorisert translatør). De identifiserer videre fire ulike versjoner av begrepet makt:

1. **Compulsory power:** Tvingende makt henviser til interaktive forbindelser som gjør det mulig for en aktør å ha direkte kontroll over en annen.
2. **Institutional power:** Institusjonell makt er i funksjon når aktører utøver indirekte kontroll over andre, f. eks. når stater utvikler internasjonale institusjoner på måter som virker i samsvar med deres langsiktige fordel og er til skade for andres.
3. **Structural power:** Strukturell makt berører opprettelsen av sosiale kapasiteter og interesser til aktører med direkte forbindelse seg imellom.

4. Productive power: Verdiskapende makt er den sosialt diffuse produksjon av subjektivitet i menings- og betydningssystemer.

(Ibid, 2005, s 3. Oversatt av statsautorisert translatør).

Barnett og Duvall oppsummerer de ovennevnte makttyper i følgende tabell:

Makttyper

		Spesifiserbare forbindelser	
		Direkte	Diffus
Makt virker gjennom	Interaksjon mellom spesifikke aktører	<i>Compulsory</i> - Tvingende -	<i>Institutional</i> - Institusjonell -
	Sosiale konstitusjonsforbindelser	<i>Structural</i> - Strukturell -	<i>Productive</i> - Verdiskapende -

Tvingende makt er direkte og virker gjennom samhandling mellom definerte aktører. Strukturell makt er også direkte, men virker gjennom sosialt sammensatte kulturer. Institusjonell makt er diffus, eller indirekte, men virker gjennom samhandling mellom definerte aktører. Verdiskapende makt er diffus, eller indirekte, og virker gjennom sosialt sammensatte kulturer.

Barnett og Duvalls typologisering er klargjørende. Den gjør et forsøk på å fristille maktbegrepet fra "ismenes" begrensninger og gjør det lettere å identifisere og analysere de enkelte maktkomponenter og på den måten strukturere et mer helhetlig bilde av makt og hvordan denne bygges opp og brukes.

2.4.1 Tvingende makt

Tvingende makt fokuserer på en aktørs direkte kontroll over en annen og er på mange måter det ultimate maktuttrykk. De mest brukte definisjonene av makt, formuleringer som kretser rundt at A får B til å gjøre noe som B ellers ikke ville ha gjort, henspiller på bruk av direkte makt. Realismens definisjon av makt faller inn under denne kategorien.

Tvingende makt kan ha flere uttrykksformer. Det mest nærliggende er selvfølgelig bruk av militærmakt. Ved bruk av militærmakt, tvinger Stat A stat B til gjøre som A vil, men som B ellers ikke ville ha gjort. Verdenshistorien kan vise til utallige eksempler av denne art. Robert Dahl viser i sin utredelse av denne definisjonen til at det må foreligge interessekonflikt mellom aktørene, A må ha ressurser til å utføre makten og det må ligge en intensjon bak maktutøvelsen. Men det hevdes videre at: ”Tvingende makt er tilstede når A sine aksjoner kontrollerer B sine aksjoner eller omstendigheter, selv om dette ikke er tilsiktet” (Barnett og Duvall, 2005, s. 14. Oversatt av statsautorisert translatør). Dette med intensjon bak maktutøvelsen er avgjørende i følge Dahl, mens Barnett og Duvall hevder at makten kan være tvingende selv om intensjonen om makt ikke er tilstede: Dersom sivile blir bombet ved en feiltakelse, vil ”mottaker av makteutøvelsen”, altså de sivile, kjenne maktutøvelsen, selv om den som bombet ikke hadde til intensjon å bombe sivile.

Men tvingende makt er mer enn bare bruk av rå militærmakt. Tvingende makt brukes i andre settinger også. Innen økonomi er det utstrakt bruk av tvingende makt. Shaffer viser til eksempel fra WTO: ”Selv om samtlige WTO medlemmer kun har en stemme innen WTO, utøver USA og EU mer kontroll hva gjelder utforming av WTOs regler fordi deres markeder er av overordnet betydning for andre land” (Shaffer i Barnett og Duvall, 2005, s 133. Oversatt av statsautorisert translatør). “Økonomisk tvang og press spiller en større rolle enn militær tvang innen områdene handel og i regulering” (Ibid,

s. 133). Økonomisk sterke stater er i en situasjon hvor de i kraft av sin sterke økonomi kan tvinge andre stater til å akseptere betingelser de ellers ikke ville ha akseptert.

2.4.2. Institusjonell makt

Institusjonell makt relateres til en aktørs indirekte kontroll over en annen aktør gjennom oppbygging av formelle og uformelle institusjoner. Det 20. Århundrets fokus på oppbygging av “kjøreregler” for internasjonalt samkvem er et godt eksempel på denne definisjonen av makt. Implisitt, i den grad de fokuserer direkte på begrepet makt, befinner integrasjonsteoretikere og liberalismen seg i denne kategorien av maktdefinisjon. ”Institusjoner betraktes som spesielt genererte løsninger til ulike kollektive handlingsproblemer. Normer, regler og institusjoner blir generert fordi de hjelper statene å håndtere felles problemer og fordi de uthever velferd.” (Hurrell i Barnett og Duvall, 2005, s. 34. Oversatt av statsautorisert translatør.)

Dersom man skal se institusjonell makt i lys av formuleringer av maktdefinisjoner som kretser rundt at A får B til å gjøre noe som B ellers ikke ville ha gjort, vil den institusjonelle makten vise seg som en form for mellomledd mellom A og B. Den institusjonelle makten vil besitte lover og avtaler som regulerer forholdet mellom A og B. I motsetning til tvingende makt, hvor A direkte tvinger B til noe B ellers ikke ville ha gjort, vil man i den institusjonelle maktypen kunne oppleve at A kan bruke den institusjonelle makten til å få B til å gjøre noe B ellers ikke ville ha gjort, altså at den institusjonelle makten har en indirekte effekt. Men det hersker en viss gjensidighet ved bruk av institusjonell makt i det B samtidig kan bruke den samme institusjonelle makten til enten å avverge A’s tiltak mot B, eller å redusere utfallet av A’s tiltak mot B. Dersom B er likeverdige med A, kan også et teoretisk mulig utfall være at B faktisk kan få A til å gjøre noe A ellers ikke ville ha gjort, altså en total reversering av A og B’s forhold til hverandre.

I sin artikkel "Power and the institutionalization of international relations" (Gruber i Barnett og Duvall, 2005 s. 102 - 129) eksemplifiserer Gruber bruken av institusjonell makt gjennom en analyse av oppbyggingen av European Monetary System (EMS). På den ene siden bygges det opp regler og lover som har en intensjon om å bevare aktørenes, i dette tilfellet Frankrikes og Tysklands, privilegerte posisjon i institusjonen. På den andre siden er det vitalt å utforme de samme lover og regler slik at de binder fremtidige aktører. Gruber viser til Bachrach og Baratz utbrodering av Dahls maktdefinisjon; "...en mindre synlig, men ikke mindre spredende, måte å utøve innflytelse er for A å nekte B muligheten for å kunne velge alternativer som ville undermine A sine interesser dersom de var vedtatt - (Ibid, s 104, Oversatt av statsautorisert translatør). "Selvsagt blir makt utøvd når A deltar/medvirker i utformingen av beslutninger som vil berøre B. Men makt blir også utøvd når A mobiliserer sine energier for å skape eller forsterke sosiale og politiske verdier samt institusjonell praksis som begrenser rekkevidden av den politiske prosess til offentlig hensynstagen kun til de problemer som er komparativt uskadelig for A. I den utstrekning A lykkes med å få dette til, blir B hindret, i alle praktiske henseender, fra å bringe frem i lyset noen som helst emner som kunne, dersom de blir løst, bli alvorlig ødeleggende for A sine sett av preferanser." (Bachrach og Baratz, 1962, s 948, Ibid, s.104. Oversatt av statsautorisert translatør). Aktør A i ovennevnte er duoen Frankrike og Tyskland. Intensjonen med EMS var kort sagt å skape et vekslingsystem mellom medlemsvalutaene som forhindret ulike aktører i spekulasjon for egen kortsiktig vinning. Dette kunne blitt oppnådd med avtaler mellom gjeldende stater, men arkitekt-aktørene ønsket å skape et system som var sikret å holde utover deres egen "levetid". Aktør B i historien om EMS var ikke nødvendigvis å finne i andre stater, men heller en intern aktør hos den ene A-aktøren. Man fryktet at dersom sosialistene i Frankrike skulle komme til makten (noe de faktisk også gjorde et par år etter at EMS var vedtatt), ville de trekke Frankrike ut av EMS. Det var derfor vitalt å lage systemet slik at det var bindende for alle fremtidige aktører. Derfor ble det institusjonalisert og strukturert gjennom et nytt forum i det europeiske samarbeidet; Et permanent forum, European Monetary Committee, satt sammen av representanter fra hver av signatar statenes sentralbanker, seniorrepresentanter fra hver av signatar statenes

finansdepartement og to representanter fra Den Europeiske Kommisjonen. Gjennom forankring i institusjonen EF sikret A-aktørene at det resultatet de ønsket å oppnå ikke skulle veltes av senere aktører.

Alle internasjonale organisasjoner er i større eller mindre grad fora hvor institusjonell makt utøves. WTO og FN er andre eksempler på dette. Gjennom lover og regelverk kan noen aktører favoriseres foran andre, eller noen aktører kan utestenges som et resultat av de samme reglene. Som Shaffer sier det: ”Selv om samtlige WTO medlemmer kun har en stemme innen WTO, utøver USA og EU mer kontroll hva gjelder utforming av WTO regler fordi deres markeder er av overordnet betydning for andre land” (Ibid, s. 133. Oversatt av statsautorisert translatør). Sterke aktører kan designe og lettere bruke WTO, eller andre internasjonale organisasjoner, til å hevde egne interesser.

2.4.3 Strukturell makt

Strukturell makt henspiller på verdenssamfunnets strukturer og aktørers eierskap til disse gjennom sin eiendom (for eksempel sterk økonomi) og interesser. En aktør har makt over en annen aktør gjennom at han ”eier” eller kontrollerer strukturen som definerer forholdet mellom de to aktørene. Verdensøkonomien preges av strukturell makt; de rike landene bestemmer betingelser for de fattige landene i det de kontrollerer strukturen. Susan Strange definerer strukturell makt slik: ”Strukturell makt, på den andre siden, betyr å utforme og fastsette strukturene for den globale økonomiske politikk hvori andre stater, deres politiske institusjoner, deres økonomiske virksomhet og (ikke minst) hvori deres vitenskapsmenn/kvinner samt andre fagpersoner må operere.” (Strange, 1988, s 25 – 26. Oversatt av statsautorisert translatør). ”En struktur er en måte noe er sammensatt på, et system for hvordan dette ”noe” skal fungere og relateres til andre ting. ”Ting” kan da være stater, individer, selskaper osv. Det dreier seg altså om et system av spilleregler som kan gjelde på så vel internasjonalt som nasjonalt plan. Både internasjonalt og nasjonalt er samfunnet bygget opp av strukturer.

Strange opererer med fire hovedstrukturer, eller primærstrukturer, som hun kaller det. Disse fire er sikkerhets-, finans-, produksjons- og kunnskapsstruktur. Disse strukturene kan betegnes som hovedelementene i et samfunn og må sees i forhold til hverandre. Med dette menes at de påvirker hverandre og er gjensidig avhengige av hverandre.” (Kursoppgave i STV-951, Marit Blomlie, 1989, s. 8 – 9.)

Institusjonell makt og strukturell makt må ikke forveksles.”I motsetning til institusjonell makt som fokuserer på press og tvang på de interessesøkende handlingene, har strukturell makt befatning med fastsettelse av sosiale egenskaper og interesser.” (Barnett og Duvall, 2005, s. 18. Oversatt av statsautorisert translatør).

2.4.4 Verdiskapende makt

Verdiskapende makt er vanskelig å definere og gjenkjenne fordi den ofte er implisitt, diffus og uttrykkes i mange ulike former. Den henspeiler på en noe mer vag forståelse av sosiale og kulturelle prosesser. ”Verdiskapende makt gjelder tale, de sosiale prosesser og de kunnskapssystemer hvorigjennom mening produseres, fastsettes, oppleves og endres” - (Macdonnell, 1986, sitert i Barnett og Duvall, 2005, s 20. Oversatt av statsautorisert translatør). Verdiskapende makt overlapper strukturell makt i noen grad i det begge relateres til sosiale prosesser. Men verdiskapende makt er forskjellig fra strukturell makt i det strukturell makt hevdes direkte gjennom oppbygde strukturer, mens verdiskapende makt kan sies å være en sum av kultur og identitet. Verdiskapende makt relateres ikke til spesielle ”ismer” innen politisk teori så vidt jeg kan konstatere. Verdiskapende makt er derimot implisitt og underliggende i ”ismenes” maktdefinisjoner fordi identitet og kultur alltid vil prege tankegangen, også til politiske tenkere innen ulike retninger.

Verdiskapende makt kan med andre ord sies å være summen av historie og kunnskap en aktør, det være seg en stat, en gruppe, en organisasjon eller et individ, er i besittelse av. Dette utgjør aktørens kultur og identitet. Ordtaket ”kunnskap er makt” passer godt inn her. For en aktør som søker denne type makt, er et godt fungerende samfunn og utdanningssystem hvor historie, felles visjoner, generell og spesial kunnskap kan formidles til de mennesker som utgjør aktørgruppen, en viktig basis. Sagt med andre ord, en stat som ønsker å øve innflytelse, må sørge for at utdannelsessystemet er bra, at alle får en tilstrekkelig grunnleggende utdanning slik at de kjenner sin egen identitet og kultur og har forutsetninger for å kunne delta som borgere i et demokratisk samfunn, videre at ulike spesialfunksjoner blir ivaretatt gjennom ulike høyere utdannelse, det være seg alt fra yrkesrettede retninger til ulike akademiske retninger. Adler og Bernstein forklarer begrepet verdiskapende makt på denne måten: “Viten / kunnskap er det kumulative sett av normerende, ideologisk, teknisk og vitenskapelig forståelse som individene bærer inni sitt hode, og som vel kan lagres i bøker, biblioteker samt tekniske planer og teknologier, mens epistemer er bakenforliggende intersubjektiv viten - kollektive forståelser og avledinger – som tar formen av menneskelige disposisjoner og praksis som menneskelige vesen bruker for å tolke og forstå verden.” (Adler og Bernstein i Barnett og Duvall, 2005, s. 295. Oversatt av statsautorisert translatør.)

Hvordan virker den verdiskapende makten i praksis? Johnstone illustrerer virkningen av verdiskapende makt på denne måten i sin artikkel ”The power of interpretive communities”: “... den rettslige avledning ...: det utformer betingelsene for interaksjon mellom alle som er forbundet med Rådets praksis” - (Johnstone i Barnett og Duvall, 2005, s.185. Oversatt av statsautorisert translatør). Saken her er utarbeidelse av lover som regulerer samkvem mellom aktører og hvordan disse lovene blir til gjennom diskurs mellom aktører som stiller med sin ekspertise til rådighet i form av jurister og andre eksperter. Videre hvordan disse ekspertene i kraft av sin kunnskap, nedarvet og tilegnet, samt sitt faglige fellesskap kan skape tekst-uttrykk som påvirker andre aktører i neste omgang. Videre sier han: “Tekster har ikke egenskaper før de finnes i

situasjoner; deres meninger er alltid i funksjon av omstendighetene der de finnes. Dermed er tolking ikke innskrenket av tekstens språk, eller innhold, men av ”de kulturelle antakelser hvori både tekst og kontekst tar form for stedlige agenter””- (Fish, 1989, sitert av Johnstone i Barnett og Duvall, 2005, s.188. Oversatt av statsautorisert translatør).

Andre uttrykk av verdiskapende makt kan være formelle og uformelle samtaler og møter mellom aktører. Det eksisterer i dag en mengde ulike fora, både formelle og uformelle, hvor aktører i form av stater, organisasjoner og enkeltindivider kan treffe hverandre, formelt og uformelt, utveksle erfaring og kunnskap, diskutere tanker og visjoner. Gerhardsens angivelige uttrykk ”noen av oss har snakket sammen” illustrerer en uformell versjon av denne type samkvem. Det kan være så enkelt som, eller så vanskelig som at et par sentrale representanter for ulike aktører møtes over en god middag og ”diskuterer saken” og ”blir enige om hvordan vi løser dette”. Dette uttrykket for verdiskapende makt kan være vanskelig å etterspore da denne type møter som regel er uformelle, ikke offentlige, skjer i ”lukkede rom” og dermed heller ikke har krav om referater og protokollføring. Men at det eksisterer er meget sannsynlig i det denne type informasjon eksempelvis kan komme til syne i intervjuer med personer som har vært involvert, eller i de samme personers biografier. Graden av makt denne type uformelle møter kan ha, vil avhenge av aktørenes posisjon, samt den gjeldendes saks karakter. Johnstone omtaler verdiskapende makt i forhold til FN’s sikkerhetsråd og uttrykker det slik: “Og siden 1991 har de fleste samtaler funnet sted i uformelle råd, utenfor det offentlige syn, uten bevaring av offisielle referater og med liten mulighet for det vide tolkende samfunn til å påvirke samtalebetingelsene.” (Johnstone i Barnett og Duvall, 2005, s.196. Oversatt av statsautorisert translatør.)

Diplomatiet er en institusjon som kan vise til lang historie i det å utvikle en felles internasjonal kultur og kodeks for formell og mindre formell samhandling. Diplomatiets regler har dannet grunn for kulturer innad i ulike grupper og

organisasjoner, som i sin tur har skapt ulike møteplasser hvor aktører kan bli kjent med hverandre og utveksle tanker. Dette skaper i sin tur nye tanker, kunnskap, identitet og kultur. Johnstone siterer: “Gerald Postemas (1987: 309-10) beskrivelse av vennskap som en sosial praksis bidrar til illustrering av punktet: vennskapets historie er en alminnelig historie og den komplekse meningen av forbindelsen er kollektivt bygget (av vennene) gjennom historiens løp ... Delingen av venners liv skaper felles fortolkning, et felles perspektiv, og felles tale. Vennskap karakteriseres, endelig, ikke av sympati og enighet, men av felles debatt og tanker ... En venn sin forståelse av forbindelsen kan bare oppnås gjennom interaksjon med den andre” (Ibid, s 192. Oversatt av statsautorisert translatør).

Som ovenstående illustrerer; verdiskapende makt er omfattende, diffus og ofte implisitt. Kort sagt er verdimakt summen av en aktørs kunnskap, kultur og identitet. Den kan noen ganger være vanskelig å etterspore. Den kan også være vanskelig å dekomponere ned til enkelte elementer. Den kan utøves på mange ulike måter. Like fullt er den en grunnleggende maktfaktor. Alene er den ofte ikke tilstrekkelig, men den er en forutsetning for alle de andre maktypene.

2.5 Maktens verktøykasse eller maktens midler

I det ovenstående har jeg søkt å belyse at makt har mange uttrykksformer. Ord som styring, regjering, beslutning, kontroll, innflytelse, manipulering og påvirkning fungerer som synonymmer til makt. Men begrepet makt eksisterer vanligvis ikke kun i kraft av ordet i seg selv, i alle fall ikke i den samfunnsvitenskapelige verden. Makten må ha et tillegg for å indikere uttrykksformen. Uttrykk som eierskap, eiendel, instrument, verktøy eller middel kan brukes for å indikere dette tillegget.

Ut fra ovenstående teoretiske diskusjon og Barnett og Duvalls typologi, er det tre midler, eller verktøy, som trer frem som mer viktige enn andre: Kunnskap, økonomi og militærmakt. Dette blir diskutert nærmere i 2.5.2.

Noen ganger kan det imidlertid være vanskelig å avgjøre om en uttrykksform for makt er et maktmiddel i seg selv eller om den samme uttrykksformen er å betrakte som en egen makt-aktør. Denne problematikken kommer til syne spesielt når man går inn i begrepet institusjonell makt og bringer oss rett inn i kjernestriden mellom liberalister og realister. Dette er også et essensielt punkt i forhold til denne oppgavens problemstilling. En nærmere drøfting av dette temaet er derfor nødvendig.

2.5.1 Forskjellen på makt-aktør og makt-middel

Det kan være berettiget å stille spørsmål om institusjonell makt, eller for den saks skyld også strukturell makt, er maktmidler for andre aktører eller om de er egne maktaktører. La meg derfor bruke begrepet institusjonell makt som et utgangspunkt for å drøfte denne problemstillingen. Har en institusjon makt i kraft av seg selv, altså utøver institusjonell makt, eller fungerer institusjonen som makt middel for en annen aktør, les for eksempel for en stat. Avgjørelsen må ligge i hvem som mest sannsynlig kan defineres som aktør. I utgangspunktet kan det virke nokså enkelt. En aktør kan være en person, en stat eller en organisasjon, men når man går inn i analyser av makt, snubler man nokså raskt inn i liberalistenes og realistenes kjernestrid. Kort oppsummert hevder realistene at staten er den suverene aktør. Statens suverenitet bygger på at den er et uavhengig politisk samfunn som har juridisk autoritet over sitt eget territorium. Dette er nødvendig for å kunne defineres som aktør. Liberalistene på sin side hevder at aktørbegrepet er mer flytende da institusjoner og organisasjoner også utøver makt og derfor må kunne defineres som aktører. La meg ta et eksempel for å belyse dette. Definisjonen av makt er at A får B til å gjøre noe B ellers ikke ville ha

gjort. La meg bruke krigen i Irak som eksempel. Hvem er aktørene her? Aktør B er utvilsomt Irak, men hvem er aktør A? Er det de statene som er representert med styrker i landet? Er det de statene som har mest styrker? Er det NATO? Eller FN? Når blir en organisasjon en egen aktør og når er en organisasjon et maktmiddel for en eller flere andre aktører? Spør man en lokal på gaten i Irak, er sannsynligheten stor for at man får til svar at det er USA som er A-aktøren fordi USA har flest styrker i landet og er generelt definert som en sterk stat både når det gjelder økonomi og bruk av militærmakt. Spør man en lokal her hjemme, vil svaret muligens bli FN. Svarene vil være tvetydige og avhenge av respondentens identitet og kulturtilhørighet, kunnskap og politisk ståsted. Problemstillingen kan også oppsummeres på en mer generell måte: Dersom USA ønsker å gå til krig, får med seg de andre NATO landene, sikrer seg en godkjenning fra FN, og går til angrep. Er det da USA som er aktøren? De andre NATO landene? NATO som organisasjon? FN som organisasjon?

Dersom man følger tråden om juridisk autoritet over eget territorium, vil det ikke da være tilstrekkelig at stater som juridiske aktører overfører noe av sin myndighet, enten temporært eller fast til en annen organisasjon? Uttrykket "pooling of sovereignty" - suverenitet i fellesskap - er nokså dekkende i denne sammenheng. Dette betyr at stater som suverene aktører overfører noe av sin suverene myndighet til å lage lover, utøve myndighet og bestemme, til en felles aktør fordi det antas at et mål lettere kan oppnås i fellesskap enn alene.

Medlemlands/potensielle medlemlands forhold til EU kretser rundt variasjoner av samme tematikk. Hvor mye myndighet kan en stat overføre til EU uten selv å miste rollen som aktør? Spørsmålet er meget aktuelt i forhold til denne oppgavens problemstilling. Hvor langt kan Frankrike gå før hele deres aktørrolle er overført til EU? Hvor går grensen mellom Frankrikes mulighet til å bruke EU som et instrument og EU som en egen frittstående aktør som i teoretisk verste fall kan handle på tvers av

Frankrikes interesser? Elementer av svaret ligger i vurderinger av ”what’s in it for me?” – Hva får jeg ut av det? - og graden av kontroll over egen skjebne.

Ovenstående tematikk har vært og er en reell problemstilling for de fleste stater. Alle vurderer sin egen stilling og analyserer sine egne muligheter for gevinst og kontroll over egen skjebne. De lærde har diskutert og forsket på variasjoner av samme tematikk gjennom årtier uten å bli helt enige. I Barnett og Duvalls typologi kommer dette også til syne i plasseringen av institusjonell makt i modellen. Den plasseres i kategorien diffus med indirekte virkning, men med samhandling mellom definerte aktører.

Jeg tror man på nåværende tidspunkt kan konstatere følgende:

For det første at det ligger en tvetydighet i det institusjonelle maktbegrepet.

Tvetydigheten består i at en institusjon kan være både et maktmiddel og en egen aktør. Skillet er diffust. Identitet og kultur som elementer i en felles forståelse av ”what’s in it for me” – hva får jeg igjen for det -, samt graden av kontroll over egen skjebne, er elementer i dette skillet. Vi kan per i dag kun være klar over, akseptere, søke å dokumentere, søke å kompensere eller for den saks skyld søke å utnytte, denne dualiteten.

For det andre mener jeg det er grunn til å hevde at det globale samfunn i dag befinner seg i en prosess. Slik jeg ser det, er det globale samfunn i en prosess mot en ny verdensorden. Generelt kan det selvfølgelig hevdes at verden alltid har befunnet seg i en utviklingsprosess, helt siden tidenes morgen. Jeg relaterer prosess i denne konteksten til styringsprosesser og styringsformer, og politisk organisering av det globale samfunnet. Jeg mener vi er på vei fra et Westfalen system av suverene stater til et nytt system som ennå er navnløst. Mange av elementene til det nye ligger der allerede uten at vi helt konkret kan visualisere og navngi dette ”nye”. Kunsten for menneskeheten blir å ivareta og bringe videre elementer fra ”det gamle”, elementer

som vurderes viktig for fremtiden. Dette kan blant annet være elementer som demokrati, rettferdighet og menneskeretter. Gjennom FN er det lagt ned et enormt arbeide de siste vel 60 årene i å institusjonalisere normer i form av lover og regler som hele det globale samfunn kan enes om og forholde seg til. FN er det nærmeste vi i dag kommer realistenes betegnelse ”verdensregjering”. Samtidig vil det komme flere og flere utfordringer som gjelder hele det globale samfunn, og som derfor bør håndteres på et globalt nivå. Miljø, terrorisme og fordeling av ressurser kan være stikkord linket opp mot dette. Politikere og forskere innen ulike fagfelt, statsvitenskap inkludert, kan gjennom bruk av kunnskap fra historie og nåtid, teorier, analyser, sannsynlighetsberegninger og modeller si mye om hva slags samfunnsorden som er ønskelig og noe om hvordan den sannsynligvis kan komme til å se ut dersom faktor X eller Y oppfylles. Men det endelige svaret ligger i fremtiden. For å visualisere vår evne til å forutsi et fremtidig globalt system, kan det være interessant å tenke på sitatet ”Storebror ser deg” fra George Orwells kjente science fiction roman ”1984”. Sett med samtidens øyne i 1948, var dette et horribelt og muligens et utopisk utsagn. Man kunne vanskelig forestille seg muligheten av en total overvåkning av samfunnet, langt mindre muligheten av at det skulle kunne ha noe positivt for seg. Elementene til denne kunnskapen lå der i samtiden, og George Orwell brukte disse til å visualisere en tenkt og mulig fremtid. For oss er 1984 allerede historie. Vi lever i et samfunn hvor muligheten til total overvåkning er teknisk mulig. Vi legger daglig igjen tekniske spor etter oss i form av mobiler med gps som kan fortelle hvor vi har vært til enhver tid, eller ved bruk av betalingskort, eller via internett, for å nevne noe. Orwells visualisering var ikke så helt feil, den kan gjenkjennes av oss. Men dagens virkelighet oppfattes likevel ikke akkurat slik han forestilte seg den gang i 1948. Forskjellen fra Orwells dystre, totalitære og utnyttende samfunn til nåtiden ligger i at menneskeheten har gjort bevisste forsøk i å ta vare på det beste fra det gamle samtidig som man utvikler seg og tilpasser seg det nye. I hvilken grad man har lyktes med dette siste, vil det mest sannsynlig være ulike syn på, avhengig av hvor i verden man har tilhørighet. Men prosessen har ikke stoppet opp, selv om enkelte land, nasjoner og menneskegrupper muligens kan synes at utviklingen mot ”en ny verdensordning” som alle kan være fornøyde med, tar sin tid.

2.5.2 Maktens midler

Ut fra ovenstående teoretiske diskusjon og Barnett og Duvalls typologi, er det tre midler, eller verktøy, som trer frem som mer viktige enn andre: Kunnskap, økonomi og militærmakt.

Jeg oppfatter kunnskap som det grunnleggende maktmiddelet. Parallellen til Barnett og Duvalls verdiskapende makttype er tilstede. Jeg tolker også dette maktmiddelet som implisitt og grunnleggende for de andre maktmidlene. Uten kunnskap som basis middel kan intet annet middel benyttes bevisst. Jo mer kunnskap og bevissthet om kunnskap, dess mer kan andre maktmidler benyttes og utnyttes, på godt og vondt. En enkel eksemplifisering kan gjøres i forhold til militærmakt. Dagens militærmakt hadde ikke vært mulig uten teknologisk kunnskap. Verden har tatt et kunnskapsmessig enormt skritt fra steinaldermenneskets krigføring i form av å slå hverandre i hodet med klubber, til dagens intrikate, utspekulerte, finurlige og teknologifylte våpen og våpensystemer. Men den endelige effekten er tilnærmet uendret fordi risikoen for å dø er høy, enten man blir slått i hodet med en klubbe eller man får en bombe, utviklet med stor kunnskap og teknologisk innsikt, i hodet.

Etter kunnskap, velger jeg å definere økonomi som det neste maktmiddelet. Hele vår verden, det globale samfunnssystem og alle aktørers handlinger på alle nivåer er sterkt påvirket av økonomiens muligheter eller begrensninger. Økonomi kan eksempelvis linkes opp mot strukturell makt. I denne sammenheng en finansiell struktur som alle som opererer innen for den gitte struktur må forholde seg til og innrette seg etter. Dagens dominante finansstruktur er kapitalismen. Kapitalismen kan defineres slik: ”Et økonomisk system som bygger på privat eie av produksjonsmidler og hvor rikdom har vareform. Kapitalisme er en sosial orden hvor produksjon foregår i en relasjon mellom eiere og lønnsarbeidere” (Statsvitenskapelig Leksikon, Østerud, red, 2007, s. 122.) Graden av rendyrkelse av kapitalismen varierer noe i ulike deler av verden. USA er generelt kjent for å være mer kapitalistisk enn Europa for eksempel. Med det mener

jeg at Europa generelt sett har satt i verk flere tiltak for å regulere kapitalismens mulige negative virkninger for enkeltmennesker. I Europa har vi også sett en periode med sterk fokus på statlige bedrifter. Altså en statlig eier av produksjonsmidlene. Men også disse må forholde seg til det generelle kapitalistiske systemet og kommer derfor i samme posisjon som en privat eier. Kapitalismen kan betraktes som et dominant økonomisk system det globale samfunn generelt må forholde seg til og innrette seg etter. Andre økonomiske systemer har eksistert gjennom historien. Sovjetunionen prøvde for eksempel å avskaffe penger som bytemiddel i en periode rundt 1920. Tanken bak dette tiltaket var å skape et klasseløst samfunn hvor penger ikke skulle ha noen verdi, og rike ikke skulle ha mulighet til å utnytte de fattige, basert på Marx' teorier om det klasseløse samfunn. Eksperimentet gikk ikke særlig bra og bare etter kort tid var penger som bytemiddel gjeninnført, om enn ikke i en kapitalistisk form slik vi kjenner den i dag. Sovjetunionen ble i utgangspunktet tuftet på Marx' teorier om det klasseløse samfunn og hadde en intensjon om å frigjøre seg fra utbyttestrukturer som ble ansett som negative. I ettertid vet vi at nye strukturer ble dannet, nye klasser oppstod og i siste instans falt hele systemet sammen. Det var rett og slett ikke levedyktig, ett element i årsaken til dette kan ha vært at etter som verden ble mer og mer global, ble det mer og mer vanskelig å operere med to finansielle systemer, ett innad i det vi engang kalte Østblokken og ett annet som fungerte i verden for øvrig.

Viktigheten av penger er noe alle som lever i kapitalistiske system forstår. Det koster noe å oppnå noe. Penger er et viktig middel for aktør A til å få aktør B til å gjøre noe B ellers ikke ville ha gjort. Økonomi er ikke bare et middel for strukturell makt. Også institusjonell makt, verdiskapende makt og tvingende makt er avhengige av økonomi. Kort sagt kan man oppsummere; jo mere penger, jo bedre muligheter til for eksempel å finansiere produksjon av våpen, finansiere utdanning, forskning etc.

Det tredje maktmiddelet har jeg valgt å kalle militærmakt. Andre ord kunne muligens benyttes, ord som sikkerhet eller fysisk makt. Valget har imidlertid falt på uttrykket

militærmakt fordi det ofte representerer den siste utvei for A til å få B til å gjøre noe B ellers ikke ville ha gjort. Militærmakten kan karakteriseres som ” riset bak speilet”; det kan fungere som en trussel og brukes hvis nødvendig.

2.6 En teoretisk visualisering av maktens veier

Ut fra ovenstående diskusjoner skulle det være nokså klart at makt er komplisert. De ulike begrepene griper inn i hverandre, er avhengige av hverandre og bygger gjensidig på hverandre. Hvem som er maktaktør og hva som er maktmidlet kan i noen tilfeller være vanskelig å avgjøre, eller uttrykt på en annen måte; Når blir maktmidlet en egen aktør? Jeg har diskutert og konstatert at institusjonell makt inneholder en tvetydighet (se kap. 2.5.1). Det samme kan i noen grad sies om begrepet strukturell makt, og om maktmiddelet økonomi. Følger man for eksempel ny-liberalismens tankerekke til bunns, kan for eksempel maktmidlet økonomi teoretisk sett være en maktaktør i kraft av seg selv. Følger man realismens aktør-definisjon blir uklarheten noe redusert, men faller ikke helt bort.

Jeg har tatt utgangspunkt i Barnett og Duvalls typologisering som baserer seg på fire ulike makttypene: Tvingende makt, institusjonell makt, strukturell makt og verdiskapende makt. Disse makttypene kan enten virke direkte eller indirekte, videre kan de virke mellom definerte aktører eller i sosialt sammen satte kulturer (se kap. 2.4). Videre har jeg søkt å drøfte og eksemplifisere de ulike makttypene, samt foreslått et tillegg til makttypene gjennom definere maktmidlene kunnskap, økonomi og militærmakt. Synonymer til uttrykket middel kan være instrument eller verktøy.

Hvordan kan Barnett og Duvalls makttipe modell brukes i en analyse? Jeg tar utgangspunkt i hva modellen forteller meg. Den sier noe om maktflyt, nærmere

bestemt hvilken type makt som flyter, makttypenes innbyrdes relasjon til hverandre og hvordan makttypene flyter.

Fig 1. Type makt og innbyrdes relasjon til hverandre kan illustreres slik:

Alle makttypene bygger på hverandre, er gjensidig avhengig av hverandre og griper inn i hverandre. Sirkelene i modellen må tenkes som elastiske i det en makttype kan påvirke og gli over i en eller flere andre makttyper, og vise versa.

Modellen sier at det finnes aktører gjennom å definere flyten av de ulike makttypene.

Fig. 2 Tvingende makt virker direkte mellom definerte aktører:

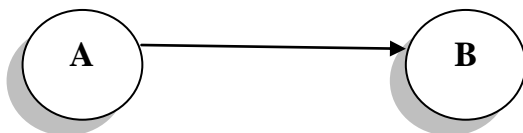

Fig. 3 Strukturell makt virker direkte gjennom sosialt sammensatte kultur:

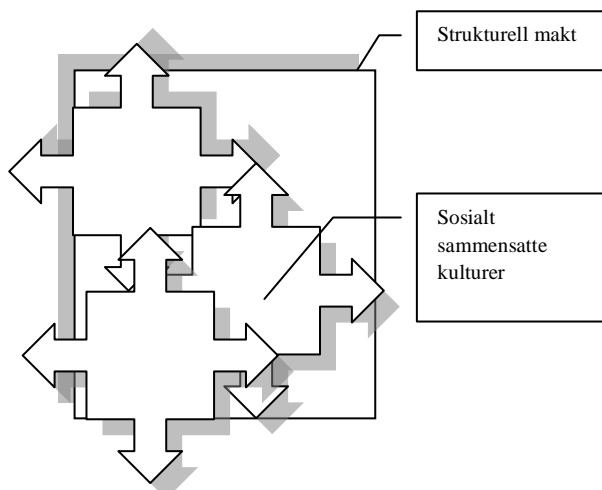

Fig 4 Institusjonell makt virker diffust / indirekte mellom definerte aktører.

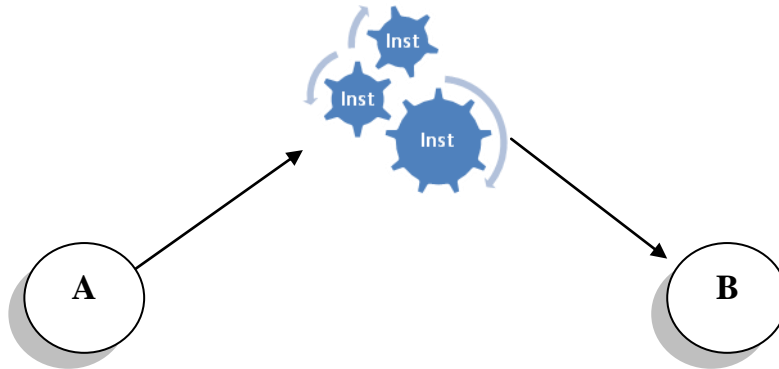
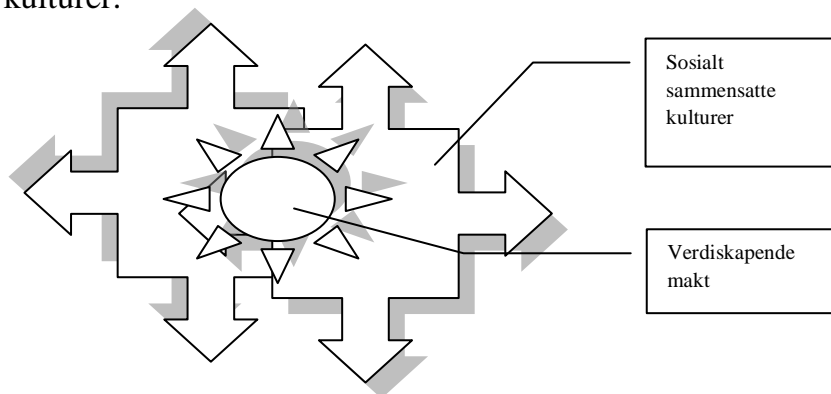

Fig 5 Verdiskapende makt er diffus / indirekte og virker gjennom sosialt sammensatte kulturer.

Jeg forestiller meg den verdiskapende makten som en kjerne som finnes innad i alle aktører og alle andre makttypene, altså en form for basis makttypen.

Modellen kan kompliseres ytterligere ved at de ulike makttypene virker parallelt og glir over i hverandre.

Modellen sier kun at det finnes aktører, men gir ingen direkte definisjon av hva en aktør er. Ergo vil tvetydigheten aktør versus middel vedrørende begrepet institusjonell makt som ble diskutert i 2.5.1 ikke være løst gjennom bruk av denne modellen.

Mitt utgangspunkt for analyse er å bruke modellen til å identifisere makttype, maktrelasjon og maktretning i Frankrikes forhold til EU. Gjennom denne innfallsvinkelen håper jeg å finne en indikasjon til hvorvidt Frankrike har brukt EF/EU som et instrument for å få gjennomslag for egen utenriks- og sikkerhetspolitikk. Aktør A i det følgende er derfor Frankrike.

3. En historisk tidsreise gjennom de store linjene i Fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk

Historien er en viktig bakgrunns mosaikk som gir perspektiv til forståelse. Jeg starter derfor med en punktvis tidsreise gjennom Frankrikes Europa-historie etter 1945 og ser særlig på noen avgjørende og illustrerende øyeblikk..

3.1 Europa 1945 - En ny tid i emning

Den Andre Verdenskrig er slutt. En hel verden har gjennom fem-seks år vært slagmark for maktsyke og krig med grusomheter av omfang som verden tidligere ikke hadde sett maken til. Europa ligger i ruiner. Kampen om det nye Europa har allerede begynt. Som fugl Fønix skal Europa gjenoppstå av asken, men hvordan det nye Europa skal se ut, er det delte meninger om. Allerede under krigen ble det holdt møter og diskutert hvordan Europakartet best burde se ut etter krigens slutt. Møter mellom USA, Sovjetunionen og Storbritannia er kjent, men også på fransk side var dette et meget aktuelt tema gjennom krigen. Allerede i krigens andre år var det hemmelig kontakt mellom representanter i Vichy regimet og motstandsbevegelsen i det okkuperte Frankrike. De så for seg en tollunion mellom Frankrike og Be-Ne-Lux landene. De søkte en løsning for å kontrollere Tyskland. Frankrike måtte være den drivende kraften: ”Frankrike ville kunne tilby en garanti mot risikoen for at USSR, USA og

kanhende Storbritannia skulle kunne dominere Europa” - (Bossuat, 2005, s. 29. Oversatt av statsautorisert translatør). Tanken om et forent Europa etter krigen begynte å slå rot i motstandsbevegelsen: Følgende sitater fra motstandsbevegelsen illustrere hvilke ideer som begynte å manifestere seg: i mai 1941 stod det å lese idet hemmelige motstandsbladet ”Les Petites ailes de France” (Frankrikes små vinger):

”I Europa vil vi ha en føderasjon av like Stater med et Tyskland helbredet fra sin stormannsgalskap” (Ibid, s 30). I 1942 kom følgende uttalelser i et annet motstandsblad, ”Combat” (Kamp): ”Europas Forente Stater – et skritt i retning verdensenheten – dette er den snarlige realitet som vi kjemper for.” og « Et Europa organisert på det rettslige grunnlaget om Frihet, Likhet, Borderskap.” (Ibid, s 30). Disse ideene ble tatt videre av P.H. Teitgen: « Dersom man i framtiden må kontrollere Tyskland, hvordan skal man forholde seg for at denne kontrollen blir akseptert? Gjennom alle europeiske nasjoners fraskrivelse av en del av sin nasjonale suverenitet til fordel for den Europeiske Føderasjonen” (Ibid, s 30. Oversatt av statsautorisert translatør). Tanker som manifesterte seg i det okkuperte Frankrike ble kommunisert til blant andre CFLN, Comité Français de la Liberation Nationale (Fransk Komite for Nasjonal Frigjøring). Ilandstigningen i Nord Afrika og på Sicilia representerte et vendepunkt for de Allierte og i 1943 begynte en debatt mellom viktige representanter for CFLN som da holdt til i Frankrikes provisoriske hovedstad Alger. Dette var menn som skulle bli aktive deltakere i fransk politisk liv i etterkrigstiden: Jean Monnet, René Massigli, Hervé Alphand, Maurice Couve de Murville , René Mayer, Lambert Blum-Picard og ikke minst general De Gaulle. I et notat fra 1943 kommer Monets synspunkt frem. Bossuat gjenforteller det slik: ” Monnet mener at Frankrike skal spille en fremdrivende rolle i organiseringen av det Gamle Kontinent, for å hindre at USSR, USA og Storbritannia fremtvinger arbitrære løsninger. Han foreslår med forsiktighet å skape en “europeisk entitet” med et økonomisk og politisk kall, som han kaller føderasjon.” (Ibid, s. 31. Oversatt av statsautorisert translatør). En tollunion med Be-Ne-Lux landene var meget aktuelt. En union med Tyskland og Storbritannia var det mer delte meninger om. Men selv De Gaulle mente at nasjonalismens tid var forbi. Diskusjonen gikk høyt, meningene hadde litt ulike nyanser, men CFLN med Genral de Gaulle i spissen samlet seg om et forslag om å danne en vest-europeisk føderasjon,

basert i første omgang på Frankrike og Be-Ne-Lux landene som en startende kjerne: ”General De Gaulles tale foran Algerias Konsultative Forsamling den 18. mars 1944, snakker om CFLNs håp om å se opprettelsen av vestlig økonomisk union, ikke selvforsynende, som samarbeider tett med den sovjetiske og den amerikanske verden.” (Ibid, s 34. Oversatt av statsautorisert translatør). Hvordan Tyskland og Storbritannia skulle plasseres i denne unionen, var det nyanserte meninger om, men at de måtte være med på en eller annen måte, var det enighet om. Man kan i ettertid undre seg over om de ulike representanter for Frankrike den gang innså rekkevidden av sine egne ideer om union. Spørsmål som kontroll over ressurser, spesielt kull og stål var viktige elementer i diskusjonen. Videre var det en felles frykt for at Europa skulle bli dominert av USA og Sovjetunionen. Frankrike ønsket et Europa uavhengig av disse to oppseilende stormaktene. Spørsmålet om forholdet til Tyskland var sentralt, men Storbritannias nære relasjoner med USA var like problematiske for Frankrike. Disse modige og visjonære menn i Alger, sammen med motstandsbevegelsen i det okkuperte Frankrike hadde gjennom refleksjoner og debatter kommet frem til et grunnleggende syn på etterkrigstidens Europa. De var barn av det gamle Frankrike, en av Europas stormakter. De regnet med at deres stemme skulle bli hørt. Derfor var det et nederlag for Frankrike generelt og for general De Gaulle spesielt, at Frankrike ikke ble invitert til å delta i Jalta og Potsdam konferansene i 1945 sammen med de andre tre ”store”: USA, Sovjetunionen og Storbritannia, hvor etterkrigstidens Europakart ble tegnet.

Dette nederlaget var den første symbolske indikasjon på Frankrikes stormaktsforfall. Den andre symbolske indikasjonen på stormaktsforfall kom gjennom den administrative delingen av Berlin, hvor Sovjet administrerte den østlige delen og den vestlige delen ble delt i tre deler: To jevnstore sektorer administrert av henholdsvis USA og Storbritannia, mens den tredje og minste vestlige sektoren tilfalt Frankrike. Ikke helt stor, men likevel, aller nådigst, så vidt tatt med blant de store.

Refleksjoner gjennom krigen, sammen med den politiske utviklingen gjennom 50 årene og den Fjerde Republik, er et viktig grunnlag for å forstå fransk utenrikspolitikk generelt og fransk Europapolitikk spesielt, helt frem til i dag. Det representerer utgangspunktet for fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk.

3.2 Fred – en annen taktikk enn 1918 – strukturer, realpolitikk og innovative visjoner

Freden i Versailles i 1918 hadde vært kjennetegnet av at taperen skulle få betale for seg. Erfaringene hadde vist at denne taktikken hadde kostet Europa, ja hele verden, dyrt. En annen fredsstrategi måtte til. Guyomarch, Machin og Ritchie, legger vekt på tre realpolitiske aspekter som karakteriserte situasjonen i Frankrike og som dannet bakgrunnen for fredsprosessen og la føringer for de nye franske strategiene (Guyomarch, Machin, Ritchie, 1998). Det første var den territorielle sikkerheten. Tradisjonelt gjaldt dette den tyske trussel og striden om Alsace og Lorraine. I en mer kompleks postkrig kontekst involverte dette også forholdet til de franske koloniene, befestningen av de to oppadgående supermaktene Sovjetunionen og USA, i tillegg til Tyskland. Det andre aspektet var den relativt underutviklede franske økonomien sett i forhold til Storbritannia og Tyskland. For å komme seg etter krigens herjinger var det ikke bare nødvendig med en økonomisk rekonstruksjon, i tillegg trengtes modernisering, rask økonomisk vekst, industrialisering og urbanisering. Det tredje aspektet var ustabile indre regimer. I perioden fra den Franske Revolusjonen i 1789 og frem til opprettelsen av Den Femte Republik i 1958, var det ikke mindre enn ti forskjellige regimer; fire republikker, tre monarkier, to empirer, samt Vichy regimet under andre verdenskrig. Den Fjerde Republik ble dannet i 1946 og varte frem til 1958. Perioden karakteriseres av intern politisk turbulens og svake regjeringer, 25 i tallet, hvorav bare en varte mer enn ett år og to varte mindre enn en uke. Ikke desto

mindre var det under dette regimet at visjonene, eller frøene, til det vi i dag kjenner som EU skulle feste seg.

Årene fra 1945 til 1958 var preget av hektisk internasjonal aktivitet. Et todelt Europa med skarpt skille mellom kommunismen i øst og amerikansk styrt kapitalisme i vest trådte klart frem. Churchill snakket allerede i en tale i Zurich 19. September 1946 om "United States of Europe" (De Forente Stater i Europa), og oppfordret til fransk-tysk samarbeid. Han innledet talen slik: "Jeg vil i dag snakke til dere om Europas drama. Dette fornemme kontinent som i sin helhet består av jordens rikeste og mest favoriserte regioner, som har et temperert og likt klima. Det er vuggen til alle vestlige raser. Det er kilden til den kristne sjel og den kristne moral. Her oppstod utgangspunktet for et felles kultur uttrykk, for kunsten, for filosofien og vitenskapen, i antikken like mye som i vår egen tid. Hvis Europa forente seg en dag for å dele denne felles arven ville det ikke være grenser for hvilken lykke, fremgang og ære hennes befolkning av tre til fire hundre millioner sjeler kunne nyte." (Churchills tale i Zurich, tekst i Bossuat, 2005, s. 247, min oversettelse). Retorikken hos briter, amerikanere og franskmenn var ikke ulik. Alle ønsket samarbeid. Samme år signerte Storbritannia og Frankrike Dunkerque-traktaten, en avtale om allianse og gjensidig assistanse for femti år. USA la press på de europeiske statene. USA ønsket et økonomisk samarbeid innad i Europa. Dette var en betingelse for amerikansk økonomisk hjelp gjennom Marshallplanen. Ulikhetene kom til syne i hvordan dette ønskede samarbeidet skulle se ut. Kampen stod mer på det realpolitiske plan, hvilke strukturer for samarbeid som skulle innarbeides. Storbritannia var negative til Frankrikes ønske om et europeisk samarbeid basert på en kjerne av Frankrike og Be-Ne-Lux, de ønsket en forankring i USA. Dette var ikke i fransk interesse som fryktet amerikansk dominans i Europa. Samtidig innså begge at Sovjetunionens nye status som stormakt kunne utgjøre en trussel som det måtte tas hensyn til. USA på sin side ønsket fred i Europa og et økonomisk samarbeid som kunne bygge opp Europa som et viktig marked og en viktig handelspartner.

I denne strukturelle interessekonflikten kom økonomiske ordninger og organisasjoner på plass; FNs økonomiske kommisjon for Europa, Komiteen for Europeisk Økonomisk Samarbeid, Marshall-planen, GATT (General Agreement on Tariff and Trade), Europarådet, OEF (Organisasjonen for europeisk økonomisk samarbeid). NATO traktaten ble signert i 1949, Vest-Tyskland ble etablert samme år. Militær sikkerhet og felles økonomiske interesser var en gjennomgående trend i alle tiltak. Europa, og den internasjonale sfære skulle organiseres. I denne strukturelle interessekonflikten var økonomi et viktig stikkord for samarbeid. Økonomi var samtidig et felt hvor det var lettere å enes om ulike organiseringer. Felles gevinst var mer åpenbare på det økonomiske området enn på det sikkerhetspolitiske området. Når det gjaldt sikkerhetspolitikk nærmet man seg kjernen av egeninteresse og frontene var steilere. NATO med USA som en garantist var mer i tråd med Storbritannias ønsker enn med Frankrikes. Slik sett betød NATO en struktur som Frankrike måtte forholde seg til, men som de gjerne hadde sett annerledes.

En viktig milepæl er 1950 og Schumann-planen, navnet identifiserer den som frontet planen utad, den franske utenriksminister Robert Schumann. Arkitekten bak planen var imidlertid Jean Monnet. Schumann-planen førte til opprettelsen av Kull- og Stålonionen i 1951 med Jean Monnet som første president. Jean Monnet, en visjonær fransk statsmann og byråkrat, viet store deler av sitt liv til arbeidet med å skape De Europeiske Forente Stater og utviklet det som kalles Monnet metoden: "... snikende integrasjon, hvor forening vil bli gjennomført steg for steg uten at målet er klart oppfattbart. Denne integrasjonsmetoden har blitt fulgt hele tiden siden og har hovedansvaret for det demokratiske underskudd i EU og dets institusjoner." (The Palgrave Macmillan dictionary of political thought, Roger Scruton, 2007, min oversettelse). Jean Monnet ble symbolet på den integrasjonsretningen som gikk under navnet føderalismen og kan med rette bli kallet den Europeiske Unionens far, og han var fransk. Hans motstykke var også fransk: De Gaulle stod for ønsket om en europeisk integrasjon basert på samarbeid mellom suverene nasjonalstater – en løsere integrasjonsform. I umiddelbar etterkrigstid var det enighet blant franske politikere om

at en europeisk integrasjon var ønskelig, både som et ideelt mål i seg selv, men også som et instrument til å øke fransk makt. Hvilken type integrasjon man så for seg og hvordan den skulle utvikles, varierte imidlertid. Debatten raste i Den Fjerde Republik. I 1950 kom Pleven-planen, et forslag fra den franske regjering om en europeisk forsvarsunion – EDC – European Defence Community. Forhandlinger ble gjennomført og traktaten signert i Paris i 1952, men i 1954 blir EDC-traktaten avvist av den franske nasjonalforsamlingen. Den 6. mai 1955 ble VEU (Den vesteuropeiske union) opprettet. ”Fundamentet for VEU var Vestunionen, som var blitt opprettet av Belgia, Frankrike, Luxembourg, Nederland og Storbritannia gjennom Brussel-pakten i 1948”. (Lie, 2007, s.197). I tillegg kom Vest-Tyskland og Italia med da VEU ble opprettet. I 1955 avholdes også Messina-konferansen hvor målet er å gjenopplive europeisk integrasjon. Spaak-komiteen (navngitt etter lederen, den belgiske utenriksminister Paul-Henri Spaak) leverer året etter sin rapport hvor det foreslås å opprette Fellesmarkedet (EF) og EURATOM. Samtidig lanserer Jean Monnet aksjonskomiteen for De Forente Europeiske Stater. Innad i Frankrike var det imidlertid en annen utfordring som i større og større grad opptok førstesidene: Algerie krigen hadde rast siden 1954 og avkoloniseringen hadde utviklet seg til å bli et av de blodigste kapitlene i afrikansk kolonihistorie. Misnøyen med regjeringens håndtering av denne konflikten førte til Den Fjerde Republikks fall. I dette traumatiske kolonikrigskaoset og før Den Fjerde Republikkens punktum ble satt, signerte Frankrike avtalene om EF (European Economic Community) og EURATOM (European Atomic Energy Community), som begge trådte i kraft 1. Januar 1958. Den Femte Republik trådte i kraft 4. Oktober 1958.

Strukturene for etterkrigstidens Europa var lagt. Økonomi var det feltet det skulle samarbeides om innad i Europa, gjennom EF. Forsvar og sikkerhet skulle skje under amerikansk ledelse. NATO var en realitet. Frankrikes ønske om en egen uavhengig sikkerhetspolitikk gjennom EDC var foreløpig parkert. VEU kan betegnes som en liten kile mellom supermaktene, men det skulle gå mange år før den kilen kunne utvikle seg. Sikkerhets- og i noen grad utenrikspolitikken var definert innenfor en

transatlantisk allianse. Denne sikkerhetsstrukturen har satt grenser for fransk initiativ på dette feltet, helt frem til neste store strukturendring i Europa som kom med Sovjetunionens oppløsning og Murens fall i 1989.

3.3 Den Femte Republik

De Gaulle er arkitekten bak Den Femte Republik – og dens første President. Endringer i styresettet ble utløst av Algerie krigen og Den Fjerde Republikks svakhet til å løse denne krisen, men De Gaulle lanserte allerede i sin tale i Bayeux i juni 1946 sine visjoner for det ideelle styresett.

Med innføringen av Den Femte Republik systematiseres styremakten i Frankrike på en annen måte. Frankrike går fra et parlamentarisk styresett til et semi-presidentielt styresett.

Parlamentarismen er et styresett som bygger både på Montesquieus maktfordelingsprinsipp mellom tre myndigheter (lovgivende, utøvende og dømmende) og folkesuverenitetsprinsippet som går ut på at all statsmakt skal gå ut fra folket.

I et parlamentarisk styresett er det vanligvis regjeringen som har den utøvende myndighet, mens den lovgivende myndighet ligger hos nasjonalforsamlingen. Den lovgivende og den utøvende myndigheten kan lett forveksles eller blandes sammen, i det den utøvende myndighet (regjeringen) utnevnes av og er ansvarlig overfor den lovgivende (nasjonalforsamlingen).

I et presidentielt styresett ligger den utøvende myndighet hos presidenten, mens den lovgivende ligger hos senatet (jmf. USA). Begge myndigheter er adskilt fra hverandre og blir valgt separat av folket.

Ulike land har ulike nyanser i praksis av sammensetningen av makt. I Norge som per tradisjon fra 1884 har et parlamentarisk styre, ligger den utøvende myndighet formelt hos regjeringen og kongen. Kongen utnevner formelt regjeringen, men i samsvar med Stortingets flertall. I praksis et styre hvor monarken teoretisk har makt til å utnevne den utøvende myndighet, men utnevner denne i praksis i samsvar med folkeflertallet representert ved Stortingsflertallet. Den reelle utøvende myndighet kan derfor sies å gå ut fra folket. I begge systemer er den tredje makten, den dømmende, skilt fra de to øvrige og ligger i egne domstoler. I Frankrike er det i tillegg et grunnlovs råd (Conseil constitutionnel) som er pålagt å undersøke om og godkjenne nye lovers samsvar med grunnloven.

Det franske styresettet kalles semi-presidentialisme fordi styresettet har trekk fra begge de to ovennevnte styresett. Man kunne også kalt styresettet for semi-parlamentarisme.

I Frankrike er den utøvende myndighet fordelt mellom presidenten og regjeringen, representert ved statsministeren. Nasjonalforsamlingen velges direkte av folket. Fra 1962 velges også presidenten direkte av folket. Disse valgene er separate og har ulike valgperioder. Presidenten utnevner regjeringssjefen og godkjenner dennes valg av ministre. Regjeringen er imidlertid ansvarlig overfor nasjonalforsamlingen.

Presidenten kan derfor ikke utnevne en statsminister og godkjenne hans regjering dersom denne ikke går ut fra flertallet i nasjonalforsamlingen. Derfor kan det oppstå perioder med såkalt "cohabitation" (samboerskap), altså at den delte utøvende myndighet mellom president og regjering kommer fra ulike politiske partier. Ulik valgperioder for nasjonalforsamling og president kan føre landet opp i denne type

”samboerskap”. Når en ny president har blitt valgt, har han mulighet til å oppløse nasjonalforsamlingen og skrive ut nytt valg. Sjansene for at folket da skal velge president og nasjonalforsamling ut fra lik politisk orientering er stor. Mitterrand gjorde dette da han ble valgt første gang i 1981, og skaffet seg dermed en nasjonalforsamling med sosialistisk flertall, basert på både sosialister og kommunister. Det er nedfelt i grunnloven hvordan valg skal foregå, når en nasjonalforsamling kan oppløses og nytt valg utskrives etc. Noen ganger har det oppstått situasjoner hvor presidenten har sett seg nødt til å utnevne en regjeringssjef som ikke kommer fra samme parti, men fra samme politiske farge eller sagt med andre ord fra samme del av den politiske høyre-venstre skala. Hittil i Den Femte republikk har det kun vært tre perioder med ”samboerskap” mellom president og statsminister fra ulik politisk farge. Dette skjedde 1986-1988, 1993-1995 og 1997-2002.

Den teoretiske parallellen til det norske systemet er interessant. Ulikheten består litt grovt skissert i at den franske presidenten er valgt av folket og har grunnlovs definerte maktområder, mens den norske monarken sitter i en arvet posisjon og skal per tradisjon ballansere nøytralt mellom de ulike politiske fraksjoner.

Maktfordelingen mellom de to utøvende myndigheter er nedfelt i den franske grunnloven. Kapittel 2 i den franske grunnloven fastsetter i 15 paragrafer presidentens oppgaver og myndighet. Følgende grunnlovs paragrafer er interessante for denne oppgaven: Paragraf 5: ”Republikkens President vokter over respekten for grunnloven. Han forsikrer, gjennom sin funksjon, statens vanlige offentlige makt. Han er garantist for den nasjonale uavhengighet, territoriets integritet og respekten for Fellesskapets avtaler og traktater. » (Grunnloven av 4 oktober 1958 - tekst bilag i Duhamel, 1993, s 433, min og statsautorisert translatørs oversettelse). Paragraf 11: « Republikkens President, etter forslag fra regjeringen under sesjonene eller etter samlet forslag fra både forsamlingene, tinglyst i Det Offisielle Tinglysingsbladet, kan underkaste ethvert lovprosjekt vedrørende organisering av den offentlige makt til folkeavstemming,

dersom prosjektet inneholder vedtak av en avtale om fellesskap eller som går i retning av å tillate ratifisering av en traktat som, uten å stride mot Grunnloven, ville få innvirkning på institusjonenes virkemåte.” (Ibid, s 436. Oversatt av statsautorisert translatør). Paragraf 15: « Republikkens President er sjef for alle forsvarsgrenene. Han presiderer det nasjonale forsvarets overordnede råd og komiteer » (Ibid, s. 436. Oversatt av statsautorisert translatør). Paragraf 16: «Når Republikkens institusjoner, nasjonens uavhengighet, territoriets integritet eller fullbyrdelsen av nasjonens internasjonale forpliktelser er truet på en alvorlig og umiddelbar måte, samt at den regulære funksjonsdyktigheten av den konstitusjonelle offentlige myndighet er avbrutt, iverksetter Republikkens President de tiltak som omstendighetene krever, etter offisiell rådføring med Statsministeren, med Presidentene for forsamlingene samt Grunnlovrådet. Han informerer nasjonen om dette gjennom en melding. Disse tiltakene skal være inspirert av viljen til å sikre at de grunnlovsfestede offentlige myndighetene, i minste detalj, har de nødvendige midlene til å fullbyrde sin misjon. Grunnlovrådet blir konsultert vedrørende tiltakene. Nasjonalforsamlingen møtes i sin fulle rett. Nasjonalforsamlingen kan ikke oppløses under utøvelsen av unntaksfullmaktene.” (Ibid, s 436 – 437. Oversatt av statsautorisert translatør). Paragraf 16 er sterkt debattert og har kun blitt brukt en gang av De Gaulle under Algerie krisen i 1961. Mitterrand kritiserte denne grunnlovsparagrafen i sin bok ”Le Coup d’État permanent” (”Det permanente statskupp” - Min oversettelse), utgitt første gang på 60 tallet. Paragraf 16 ble noe begrenset og fikk et tillegg i en lovendring i 2008. Men paragrafen er likevel en del av den franske grunnlov i dag. Som ovennevnte viser, har den franske presidenten stor makt, og da særlig innen utenriks- og sikkerhetspolitikk.

Paragraf 20 til 23 i grunnloven omtaler regjeringens ansvarsområde. I paragraf 20 står det å lese: ” Regjeringen fastsetter og leder nasjonens politikk (...) » (Ibid, s 437). Regjeringens ansvarsområde er med dette definert til innenrikspolitikk.

Utfordringer for den delte franske utøvende myndighet kan oppstå i perioder med ”samboerskap” og da særlig innen områder hvor grensene mellom utenrikspolitikk og innenrikspolitikk er noe flytende som for eksempel i forhold til EU. ”Samboerskap” periodene har likevel ikke produsert de helt store krisene i Frankrike. Noe av årsaken kan ligge i at det er en grunnleggende enighet om de store trekk innen fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk.

I forhold til Den Fjerde Republikk, ble kommandolinjene adskillig klarere i Den Femte Republikk. Videre virker politikken utad mer samlet da opinionen, i det minste i utlandet, ikke trenger å forholde seg til hva de forskjellige politikere og partier innad i Frankrike mener. Det er presidenten og hans meningsfellers syn som gjelder. EU-politikken kan derfor også lettere systematiseres etter hvilken president som sitter ved makten.

3.3.1. Charles De Gaulle,

Født 1890 – død 1970, presidentperiode 1958 – 1969

Utenrikspolitikken ble preget av General De Gaulles sterke personlighet. Han ble født i 1890 og vokste opp i et Frankrike definert som en av Europas stormakter, kjempet i den første verdenskrigen, fortsatte en viktig militær karriere og utdannelse i mellomkrigstiden, hvor han også utviklet sine politiske ideer hvor preferansen for en sterk stat var helt klar. Han var ikke noen tilhenger av Frankrikes defensive mellomkrigs holdning og tro på at Maginot-linjen skulle holde som bolverk mot tyskerne. Han hadde større visjoner for sitt kjære fedreland. Derfor ble den andre verdenskrigen på mange måter en ydmykende nedtur for De Gaulle. Han ble aldri helt oppfattet og akseptert av de allierte som den sterke og patriotiske franske lederen i eksil. I Frankrike hadde han derimot sterk stilling blant sine tilhengere. Kong Ludvig den 14. uttalte: ”L’État, c’est Moi” (”Staten, det er Meg” Min oversettelse). General

De Gaulle sies å ha uttalt: ”La France, c’est moi” (”Frankrike, det er Meg.” Min oversettelse).

Det er i lys av ovennevnte avsnitt man må forstå De Gaulles utenrikspolitikk generelt og europapolitikk spesielt. Han hadde ambisjoner om Frankrike som en stormakt. På den ene siden kunne han bruke EF som et instrument for å nå sine politiske visjoner, på den annen side kunne utviklingen lett dra i en retning som ikke tjente hans visjoner for Frankrike. De Gaulle var ikke enig i den overnasjonale entusiasme mange politiske ledere under Den Fjerde Republikk la for dagen. Han var ikke noen tilhenger av EDC, ikke fordi han ikke ønsket sikkerhetspolitisk samarbeid, men fordi EDC kunne føre til at Frankrike selv mistet grepet om sin egen sikkerhetspolitikk. Frankrike som selvstendig aktør måtte sikres først.

Avtalen om EF (European Economic Community) og EURATOM (European Atomic Energy Community) var allerede signert under den Fjerde Republikk og det hersket usikkerhet vedrørende hvordan De Gaulle ville forholde seg til dette. I juni 1958 sier han følgende: « Det essensielle er Fellesmarkedet, som i seg selv ikke er en dårlig ting, og spesielt den politiske og kulturelle organiseringen av Europa.» (Archives du ministère des Affaires étrangères. - Utenriksministeriets arkiver - sitert i Bossuat, 2005, s. 84. Oversatt av statsautorisert translatør). Realpolitikeren De Gaulle hadde talt. Han erkjente de faktiske forhold med den struktur som var installert og de avtaler som var inngått. Hans visjoner var kanskje ikke endret, men politikken som skulle til for å oppnå disse visjonene måtte tilpasses de virkelige forhold. De Gaulle var en konføderalist, tilhenger av et ”Statenes Europa”, altså en konføderasjon av selvstendige og suverene, men samarbeidende stater. Å beholde Frankrike som en selvstendig aktør i internasjonal politikk var altoverveiende i De Gaulles politikk.

Han etablerte nokså raskt et godt forhold til Adenauer. Deres første møte fant sted i Colombey-les-Deux-Églises i september 1958: «De Gaulle påpeker at den franske regjering aksepterer Fellesmarkedet. Adenauer bekrefter at Forbundsrepublikken Tyskland støtter opprettelsen av den felles landbrukspolitikk og hører at De Gaulle sier han ikke vil ha de engelske i Europa. Frihandelsområdet er dermed allerede fordømt» (Maillard, 1990, s. 157-158, sitert i Bossuat, 2005, s. 89. Oversatt av statsautorisert translatør). Landbrukspolitikken var viktig for Frankrike. Med Adenauer hadde De Gaulle skaffet seg en viktig alliert på det feltet. Hans utsagn om at han ikke ønsker engelskmenn i Europa har flere årsaker. For det første hadde Storbritannia og Frankrike hatt ulikt syn på organiseringen av Europa etter krigen, britene ønsket organisering tuftet på samarbeid med USA, mens Frankrike helst så en helt uavhengig linje i forhold til både USA og Sovjetunionen. Storbritannia ønsket en frihandelssone i Europa og så etableringen av EF som en trussel mot sin egen industri, landbruk og handel. Mange møter ble holdt og holdningene mellom Frankrike og Storbritannia var ikke forenlige. Be-Ne-Lux landene var noe mer vennlig innstilt til Storbritannias ønske om en frihandelssone, men De Gaulle klarte å holde ”de seks” samlet ved å appellere til avtalen om EF som for enhver pris måtte overholdes. Videre var det en frykt for at Storbritannia skulle gjøre alvor av å endre innholdet i avtalen vedrørende EF dersom de ble medlemmer. Her var uenighet vedrørende landbrukspolitikk fordi De Gaulle ikke trodde på at Storbritannia ville være trofast mot den landbrukspolitikken som allerede var vedtatt i EF, uenighet om handels og markeds privilegier vedrørende tredje land, spesielt i forhold til Storbritannias Commonwealth, samt uenighet og mistro fra begge parter når det gjaldt sikkerhetspolitikk. De Gaulle syslet i 1961/62 med planer om å få til politisk samarbeide i utenriks- og sikkerhetspolitikken (Fouchetplanen). I samtaler med Storbritannia ble det klart for De Gaulle at Storbritannia ikke var til å rokke når det gjaldt den nære forbindelsen til USA. Dette er i korte trekk bakgrunnen for De Gaulles steile holdningen mot utvidelse av EF, spesielt at Storbritannia skulle bli medlem. EFTA ble opprettet i 1960, en organisasjon for de vesteuropeiske land som ikke var med i fellesmarkedet og dermed også en etter hvert felles forhandlingsrøst i forhold til EF. Britisk medlemskap i EF ble avslått gjennom De Gaulles veto, bekjentgjort brått og etter manges mening nokså brutalt, på en

pressekonferanse i 1963: ”Formen, den brutale meldingen om den franske presidentens beslutning i en pressekonferanse fra Élysee om å sette veto for den britiske tilslutningen til fellesskapet, sjokkerer” - (Bossuat, 2005, s. 105. Oversatt av statsautorisert translatør).

De Gaulle hadde respektert de inngåtte avtaler vedrørende EF, men hadde ikke lagt på is å få til et sikkerhets- og utenrikspolitisk samarbeide i Europa. Han tok utgangspunkt i samarbeid med Tyskland og Italia og formulerte sine tanker slik: ”... bygge det vestlige Europa som en politisk, økonomisk, kulturell og menneskelig gruppering, organisert for aksjon, fremskritt og forsvar.” (Ibid, s 94. Oversatt av statsautorisert translatør). Hans utgangspunkt til forslag beskrives slik: « Hans politiske prosjekt forutser et møte mellom de europeiske regjeringssjefene hver 3. måned som skal forberedes av fire kommisjoner: utenrikspolitikk, forsvar, utdanning og kultur, økonomiske saker. Den rådgivende parlamentariske forsamling skal bestå av representanter fra de nasjonale ting. Kommisjonen for Fellesmarkedet skal ikke forminskes. Ett europeisk universitet ville bli opprettet. De Gaulle utelukker ikke England. Den nye atlantiske alliansen ville være basert på delingen av det militære ansvaret i Europa mellom Frankrike, Tyskland, Storbritannia, Italia og USA. En folkeavstemming ville gi denne unionen en folkelig/demokratisk legitimitet. Man vet derimot at han tror at når denne politiske unionen er konstituert, vil den kunne erstatte de eksisterende fellesskapene.” (Soutou, G. H., « le général De Gaulle et le plan Fouchet », - ”Général De Gaulle og Fouchet planen”- i «De Gaulle en son siècle », - ”De Gaulle i sitt århundre” - t.5, Paris, 1992, s 126, sitert i Bossuat, 2005, s. 94. Oversatt av statsautorisert translatør). De Gaulles initiativ ble mottatt med motstridende følelser. Han hadde i striden om frihandelssone i Europa kritisert andre for å sette EF traktaten i fare, nå ble han selv kritisert for det samme ved å trekke økonomi inn i et eventuelt nytt politisk samarbeide. Han ble regnet som mannen med ”Une certaine idée de la France” – ”En viss idé om Frankrike” -. Man fryktet at han ønsket et fransk hegemoni i Europa. Frankrikes sterke stilling i Afrika, faste plass i FN’s sikkerhetsråd, medlemskap i NATO og plass i organisasjonens Overkommando,

samt landets atommakt ambisjoner var årsaker til dette. Tyskland og Italia, De Gaulles nærmeste støttespillere i denne saken, fryktet at utspillet kunne føre til dårligere relasjoner med USA ved at man på denne måten skapte en tredje sikkerhetsmakt i Europa, en kile mellom USA og USSR. For De Gaulle var det viktig at dette var en konføderasjon, et samarbeid mellom selvstendige stater. Det ble satt ned en komité under ledelse av Fouchet, som kom med et første utkast om en "Union av stater" som skulle føre en felles sikkerhets- og utenrikspolitikk, samt organisere samarbeid innen vitenskap og kultur. Økonomi var ikke med i denne planen da dette fagfeltet allerede var organisert innen EF samarbeidet. Diskusjonen gikk høyt mellom "de seks", Tyskland og Italia syntes forslaget var interessant, Belgia og Nederland søkte måter å få med Storbritannia på. Alle så på løsninger for hvordan man kunne knytte dette samarbeidet opp mot det eksisterende NATO. De Gaulle endret imidlertid brått syn på saken og kom med et nytt forslag hvor alle referanser til NATO tilknytning var tatt vekk, samt en gjeninnføring av økonomi som samarbeidsfelt. Dette kunne ikke aksepteres av "de andre fem" som ble enige om en ny revidert tekst hvor samarbeide med NATO var med (Fouchet II). De Gaulles plutselige endring i saken anslås å ha sammenheng med hans misnøye med fellesskapets landbrukspolitikk, hevder Bossuat. "Årsakene til denne brutale tilstivning kan muligens ha sammenheng med vedtaket den 14. januar 1962 av de første tiltak innenfor den felles landbrukspolitikken" - (Ibid, s 97. Oversatt av statsautorisert translatør). De Gaulle ønsket et samarbeid om utenriks- og sikkerhetspolitikk, et samarbeid hvor vitenskap og kultur var innbefattet. Han snakket om det "europeiske Europa" og på en reise til Tyskland for å markedsføre Fouchet planen, kom han med det kjente utsagnet "Europa fra Atlanteren til Ural" (se blant andre Bossaut, 2005 s. 99). Han ble kreditert for å ønske å samle et sikkerhets- og utenrikspolitisk samarbeid innad i Europa, men frykten for hans visjoner om fransk hegemoni på bekostning av etablerte allianser, førte til at Fouchet planen ikke ble vedtatt. Ved avstemning i Tyskland i 1963 ble den ene paragrafen etter den andre nedstemt. Dette var en nedtur for både Adenauer og De Gaulle. Samme år ble Frankrike etablert som atommakt.

Den ”tomme stols politikk” hvor De Gaulle til slutt trekker Frankrike ut av NATO samarbeidet i 1966 er en viktig beslutning som legger premisser for fransk sikkerhets- og utenrikspolitikk, faktisk helt fram til våre dager. Bossaut uttrykker det på denne måten: «Den tomme stols politikk skal verdsettes ut fra flere synspunkt: Fellesinstitusjonene, den felles landbrukspolitikk, Frankrike » - (Ibid, s 107. Oversatt av statsautorisert translatør). Når det gjelder fellesmarkedets institusjoner, er det frykten for at disse skal gå utover sine grenser som opptar De Gaulle. Det er med andre ord aktørrollen De Gaulle er opptatt av. Han vokter kommisjonens utspill nøye og reagerer hver gang han mener de opptrer og tar initiativ som ikke er i samsvar med eller som går utover deres fullmakter i følge hans syn. Han er meget følsom overfor tendenser til overnasjonalitet og reagerer når kommisjonen ønsker å forhandle med GATT på vegne av EF, når de tar kontakt med tredje land på vegne av EF og når de etablerer nære forbindelser med ulike FN organismer. ”Når de gjelder redigering av en traktat for fusjonering av de utøvende makter (Kull- og Stål Fellesskapets Høye Myndighet, den europeiske økonomiske Kommisjon, Euratom kommisjonen, EF sine ministerråd og Euratom), etter et nederlandsk forslag fra januar 1961, ser franskmennene en forsterkning av fellesskapets utøvende makt som farligere enn en fusjon av fellesskapene. I denne forbindelse håper den franske regjeringen å kunne sette en stopper for supranasjonaliteten inntatt i Kull- og Stålfellesskapets traktat av april 1951, og sammenpasse fellesskapets regler med Roma-traktatene.” (Ibid, s 107. Oversatt av statsautorisert translatør). De går først mot forslaget, men som et kompromiss etter vetoet mot britisk medlemskap godtar Frankrike fusjon av utøvende myndighet i ovennevnte. Kommisjonen fortsetter imidlertid sin maktutvidelse og det oppstår sterk uenighet mellom Kommisjonens leder Hallstein og De Gaulle. Hallstein er overbevist føderalist og ønsker at Kommisjonen skal fungere som felles EF regjering vis à vis tredje land. « I desember 1964, med henblikk på Kommisjonen, gjør De Gaulle kjent at han vil motsettes seg enhver supranasjonal makt. Han advarer mot tre fantasifostre: supranasjonaliteten, integrasjonen, atlantismen.” (Ibid, s 108. Oversatt av statsautorisert translatør). Hallstein på sin side arbeider med å gjennomføre den vedtatte og planlagte utvikling av EF, med blant annet innføring av kvalifisert flertall i Ministerrådets beslutninger, samt innføring av en mer permanent

finansiering av felles landbrukspolitikk. Frankrike frykter sammenhengen med innføring av kvalifisert flertall og mulige økede økonomiske landbruksutgifter til fellesskapet, og reagerer på det de oppfatter som en finansiering av utvidelse av Kommisjonens fullmakter. Et interessant maktspill foregår. Hallstein setter Frankrike, og flere av "de andre fem" som også var uenige i ulike deler av Kommisjonens forslag til finansiering, noe ut av spill ved å forelegge forslaget til felles landbruksfinansiering for Europa Parlamentet i stedet for Ministerrådet. Frankrike svarer med en syv måneder lang streik i forhold til fellesskapets institusjoner og trekker ut alle sine representanter på ulike nivå i organisasjonen. Samtidig krever De Gaulle at ingen beslutninger kan tas i EFs da pågående forhandlinger med GATT. Frankrike avslutter streiken i januar 1966. Anledningen er et møte mellom EFs utenriksministre. Skal Frankrike ha noe å si i en felles sikkerhets- og utenriks politikk, kan de ikke være i streik. Møtet skulle holdes i Luxemburg. For Frankrike var det å oppfatte som nøytral grunn og akseptabelt langt nok vekk fra Kommisjonen i Brussel. Det var Kommisjonens avstemningsregler som skulle debatteres. Striden gjaldt avstemning ved kvalifisert flertall. Frankrike var på kollisjonskurs med "de fem andre". Frankrike hevdet sitt synspunkt: "Når det gjelder viktige interesser kan debatten fortsette helt fram til man oppnår en enstemmig avtale." (Ibid, s.110. Oversatt av statsautorisert translatør). "Vetoretten, påkrevd implisitt av Frankrike mot ordlyden i Romatraktaten, er ikke gjenopprettet, noe som ville vært en juridisk heresi. Beslutning om å fortsette debatten helt frem til fullstendig enighet forhindrer ikke å få til at Fellesskapene fungerer i andre domener enn det domenet uenigheten gjelder." (Ibid, s 111. Oversatt av statsautorisert translatør). Praksis med avstemning ved kvalifisert flertall ble ikke gjeninnført før med Den Enhetlige Akt - i 1986, og selv da med forbehold om at viktige saker av særlig interesse for statene, skulle vedtas ved enstemmighet. Reelt sett beholdt Frankrike en form for vetorett, men Luxembourg-kompromisset var ikke tilstrekkelig sikkerhet for Frankrike. De fryktet en sektorføderalisme, altså en overføring av overnasjonalitet til fellesskapets institusjoner sektor for sektor. De anså smitteeffekten i forhold til sikkerhets- og utenrikspolitikk for svært stor. Dette ble avgjørende for Frankrikes uttrekning av NATOs militære samarbeid. Martin Sæter beskriver det slik: "På sin pressekonferanse den 9. September 1965 understreket De

Gaulle sterkt denne sammenhengen mellom handlefrihet i EF og handlefrihet i andre internasjonale organisasjoner, først og fremst NATO. Siden Luxembourg-kompromisset ikke ga noen fullverdig garanti mot at flertallsavstemninger senere kunne komme til anvendelse, kan hans neste store framstøt mot det institusjonaliserte vestlige samarbeidet ses som et ytterligere uttrykk for at Frankrike ville gardere seg på dette punkt. Og denne gangen rettet angrepet seg direkte mot NATO-institusjonene. Med sin tilbaketrekking fra det integrerte samarbeidet i NATO våren 1996 demonstrerte Frankrike at det ikke ville være mulig å utvikle EF-integrasjonen innenfor rammen av NATO til gradvis å omfatte også utenriks- og sikkerhetspolitiske spørsmål. Et NATO-vedtak ville heretter ikke ha gyldighet for Frankrike, og heller ikke ville EF-institusjonene kunne fatte vedtak som angikk NATO-politikken, siden ikke alle EF-medlemmer var delaktige i denne politikken. Så lenge de øvrige fem medlemsland ville regulere utenriks- og sikkerhetspolitiske spørsmål gjennom NATO, ville den formaliserte integrasjon i EF derfor nødvendigvis begrense seg til det økonomiske plan. Om EF i det hele skulle kunne utvikle seg til en utenriks- og sikkerhetspolitisk enhet, måtte det skje på grunnlag som også var akseptabelt for Frankrike, det ville i praksis si på et grunnlag som eventuelt bare kunne komme i stand gjennom forhandlinger med den franske regjering utenfor NATO-integrasjonens ramme. For europeisk integrasjon må dette sies å være den viktigste og mest langtrekkende følgen av det franske bruddet med NATO.” (Sæter, 1987, s. 77). Det skulle gå hele 43 år før Frankrike ble gjenintegrert i NATOs militære samarbeide for fullt i 2009. I mellomtiden, skulle VEU fungere som Frankrikes base når det gjaldt sikkerhetspolitikk. VEU fungerte imidlertid mest som en møtearena frem til 1990 tallet.

De Gaulle trådte av som Frankrikes president i 1969. Helt til de siste kjempet han for Frankrikes uavhengighet og handlefrihet. På samme måte som samarbeidsrammene for Europa ble tegnet av stormaktene i 1945, tegnet De Gaulle samarbeidsrammene for Frankrike helt frem til våre dager.

3.3.2 Georges Pompidou,

Født 1911 – død 1974, presidentperiode: 1969 – 1974

Georges Pompidou var utdannet ved en av Frankrikes mest prestisjefylte høyskoler, ”les grandes écoles”, som det heter på fransk: l’École Normale Supérieure (ENS) i Paris. Mange forskere, professorer, statsledere, politikere og næringslivsledere har også blitt uteksaminert fra ”les grandes écoles”. Inntakskravene er meget høye, kun de beste kommer inn, og ut igjen med gode papirer. ”Les grandes écoles” kan sies å være symbolet på fransk intellektuell elitisme. Frankrikes elite, de som sitter i ulike maktposisjoner, kommer ofte fra ”les grandes écoles”.

Georges Pompidou virket som statsminister under De Gaulle og deltok i utformingen av fellesmarkedet og fransk landbrukspolitik. Han oppnådde stor popularitet med sin rolige måte å håndtere studentopprøret i 1968. Som president viderefører han gaullistenes uavhengighetslinje og forkaster en overnasjonal utvikling av EFs institusjoner. Han var imidlertid en pragmatiker og adskillig rundere i kantene enn sin forgjenger. Selv om også hans hovedmål var å ivareta franske interesser, viste han en oppriktig interesse for Europa.

Med seg på det franske laget fikk han Jacques Chaban-Delmas som statsminister og Maurice Schumann som utenriksminister, begge to gaullister men med tro på det europeiske samarbeidet. Valéry Giscard d’Estaing ble finansminister og en kjent politiker fra den fjerde republikk, René Pleven ble justisminister. Han satset altså på en blanding av gaullister og kjente politikere fra den Fjerde Republikk som alle hadde det til felles at de hadde et genuint ønske om et europeisk samarbeid. Med dette laget satset han på at de ”andre fem” nå skulle forstå at det var nye toner til gammel 40-og 50 talls entusiasme fra Frankrike.

Hans første initiativ i forhold til EF var å innkalle til et toppmøte med de seks statsjefene for å myke opp Frankrikes diplomatiske isolasjon og oppnå en fornyet dynamikk i forhold til utviklingen av EF. Det hadde ikke vært noen møter på regjeringsplan vedrørende sikkerhets- og utenrikspolitisk samarbeid siden Fouchet planen ble forkastet. Toppmøtet i Haag i desember 1969 ble starten på regulære uformelle møter mellom statslederne hvor sikkerhets- og utenrikspolitiske spørsmål kunne diskuteres uten krav om forpliktelser. Også kommisjonens president hadde tilgang til disse møtene, noe som ville ha vært utenkelig under De Gaulle. Haag signaliserte også en fornyet start på det økonomiske samarbeidet. Finansiering av landbrukspolitikken måtte avklares. Nye initiativ i en felles økonomisk politikk begynte så smått å komme på felles agendaen. Tre år senere, i 1972, på en samling i Paris ble planene som man hadde begynt å diskutere i Haag, nedfelt. ”... , konferansen tar ingen beslutning vedrørende institusjonene, fordi den franske presidenten vil fremdeles ikke forsterke deres karakter av fellesskap. Derimot er et ambisiøst fordypningsprogram iverksatt, som fastlegger en 8-årig agenda frem til 1980, for gjennomføring av Den Haag beslutningene: den monetære og økonomiske Union samt den europeiske Union, fremdeles med uklare konturer”. (Bossuat, 2005, s 122. Oversatt av statsautorisert translatør).

Pompidous oppgave kan på en måte betegnes å ha vært å få det europeiske samarbeidet på skinner igjen etter De Gaulles nokså steile politikk gjennom 60 tallet. De Gaulles siste veto mot britisk medlemskap i 1967, også kalt ”velur-vetoet” måtte ordnes opp i. Nye forhandlinger ble gjennomført og Storbritannia, Irland og Danmark ble medlemmer i EF i 1973. Bossaut sier det slik: «Det er riktig at Pompidou deler generalens konsepter om behovet for å forsterke Europas identitet, om behovet for å organisere den med utgangspunkt i Statene og innenfor respekt for de nasjonale suvereniteter. Til forskjell fra sin forgjenger, betrakter han Europa like mye som et instrument for fransk politikk, som en nødvendighet og en betingelse for Frankrikes økonomiske utvikling. Han vil utvide gjerningen til De Seks til de monetære,

industrielle, og teknologiske områdene med hensikt å komme fram til en reell økonomisk union.” (Ibid, s 119. Oversatt av statsautorisert translatør).

På det utenrikspolitiske plan fikk Pompidou gjenopplivet en samarbeidsprosess. ”I samsvar med Pompidous teser skal det politiske samarbeidet komme før den politiske forening; man finner her inspirasjonen fra Fouchet planen om ikke, selvsagt, dens prinsipper.” (Ibid, s 124. Oversatt av Statsautorisertrnslatør). Politisk samarbeid kom i gang med regulære møter mellom utenriksministre tre ganger i året og opprettelse av arbeidsgrupper. Det politiske samarbeidet ble først formalisert i EF gjennom Den Enhetlige Akt i 1986. Men i hele perioden fra Pompidous tid har ”high politics” blitt diskutert i møter mellom statssjefer, utenriksministre og i arbeidsgrupper. Ideen om en form for europeisk regjering har fulgt fransk politikk helt fra Monnets planer tidlig på 50 tallet, den ble parkert med EDC nederlaget, den ble tatt opp igjen og parkert nok en gang med Fouchet planens nederlag. Ideen dukker opp igjen som en følge av Haagmøtet i 1971. Bossuat kommenterer det slik: «Når man tenker godt igjennom dette, er dette nøyaktig det skjema som Maastricht-traktaten følger når det gjelder den Europeiske Regjerings- og Statssjefenes Råd.” (Ibid, s. 128. Oversatt av statsautorisert translatør). Tankene om et politisk samarbeid skulle få modnes gjennom halvannet tiår før det nok en gang skulle gjøres forsøk på institusjonalisering innen Fellesskapet.

Økonomi var et like viktig felt som utenrikspolitikk. Det internasjonale pengesystemet var i krise. I 1973 prøvde man å finne løsninger for å holde valutaene stabile opp mot hverandre og opp mot dollaren. Den såkalte slangen ble innført, et system hvor det var fastsatt hvor mye de europeiske valutaene kunne svinge opp mot hverandre. I teorien et system som kunne fungere dersom alle fulgte systemet, men devaluering av valuta ble brukt som et middel til løsning i flere land, og det fantes ingen overnasjonale institusjoner og avtaler som kunne holde systemet i sjakk. Politiske løsninger ble diskutert. Det ble foreslått en økonomisk union, men denne strandet grunnet landenes mistro til hverandre, frykt for egen valuta, frykt for tysk dominans, samt frykt for å

miste egen kontroll med eget lands finanser. “Det mislykkede forsøket i 1973 har kanskje forenklet skapelsen av en felles mynt, vedtatt i 1992, 20 år senere. ØMU mislyktes fordi De Ni ikke forstår at det er nødvendig med en overføring av suverenitet.” (Ibid, s 135. Oversatt av statsautorisert translatør).

Gjennom 70 tallet var det utviklingen i det økonomiske samarbeidet som preget hovedagendaen i større grad enn utenriks- og sikkerhetspolitikk. På mange måter skulle utviklingen i det økonomiske samarbeidet danne en mal for løsning på det utenriks- og sikkerhetspolitiske samarbeidet. Pompidou døde i 1974 og fikk ikke fullført sin presidenttid, men hans pragmatiske tilnærming til de aktuelle spørsmål i forhold til fellesmarkedet var vitalt for fortsatt integrering i Europa.

3.3.3 Valéry Giscard d'Estaing,

Født 1926, presidentperiode:1974 – 1981

Valéry Giscard d'Estaing ble født i Koblenz i Tyskland. Hans far tjenestegjorde som fransk soldat i de okkuperende styrker der etter første verdenskrig. Giscard d'Estaing deltok i den franske motstandsbevegelsen under andre verdenskrig og mottok Krigskorset for sin innsats. Som sin forgjenger var også Giscard d'Estaing uteksaminert fra ”les grandes écoles”. Han hadde eksamen fra både École Polytechnique og École Nationale d'Administration (l'ENA).

I motsetning til sine forgjengere i Den Femte Republik, var Valéry Giscard d'Estaing en tilhenger av å utvikle EF i en mer forpliktende retning, noe i form av ”De forente Europeiske Stater”. Han representerte en ”tredje retning” - en mellomting mellom et ”Europa av samarbeidende suverene nasjoner” (De Gaulle) og et ”Overnasjonalt Europa”(for eksempel Jean Monnet). Bossuat beskriver han slik: “Når det gjelder

fremgangsmåte er han nær Monnet, men han er overordentlig opptatt av Frankrikes rang, rolle og interesser i Europa og i verden. Valéry Giscard d'Estaing er en funksjonalist og en pseudo-føderalist som gjentar utrettelig at "Europa må oppfinnes" - (Bossuat, 2005, s 157. Oversatt av statsautorisert translatør).

Pseudo-føderalist eller ikke, Giscard d'Estaing kan skrive tre viktige fremskritt for Europeisk integrasjon på sin meritt liste. For det første bidro han aktivt til opprettelsen av Det Europeiske Råd. Dette er en forlengelse av regjeringssjefenes toppmøter som ble påbegynt under De Gaulle, men som falt helt vekk i mange år etter Fouchet planens nederlag, og som Pompidou fikk gjenstartet etter Haag møtet i 1969. Det Europeiske Politiske samarbeidet (EPS) hadde i realiteten fått sitt forum.

For det andre var han forkjemper for direkte valg til Europaparlamentet og å gi dette organet større makt, blant annet ved at parlamentet skulle være med å godkjenne EFs budsjett. Dette var ikke selvsagt politikk fra fransk side. Riktignok hadde det såkalt demokratiske underskuddet i EFs organer blitt debattert og kritisert, men samtidig var det slik at i det øyeblikket Europaparlamentet kunne velges direkte, hadde man tatt et første lite skritt vekk fra den nasjonale suverenitet. Den første glidningen mot overnasjonalitet ville da ha begynt. Debatten gikk høyt i Frankrike vedrørende dette temaet. "Beslutningen om å øke fullmaktene til Parlamentet og velge dette ved direkte alminnelig folkevalg gir anledning til å angripe meget hardt den europeiske politikk til Giscard d'Estaing og Helmut Schmidt innenfor president-flertallet." (Bossuat, 2005, s 146. Oversatt av statsautorisert translatør). For å gjøre saken mer akseptabel for de franske velgerne, ble det inngått et kompromiss som gikk ut på at alle store land i EF skulle ha likt antall mandater i Europaparlamentet uavhengig av de enkelte lands folketall. Dette var en fordel for Frankrike som hadde færre innbyggere enn Tyskland. Direktevalg til Europaparlamentet ble gjennomført første gang i 1979.

For det tredje preget modernisering og fokus på økonomi Europapolitikken i Giscard's periode. Lanseringen av EMS (Det Europeisk Monetære System) ble vedtatt av Det Europeiske Råd i 1978. Systemet gikk ut på at deltakerlandene forpliktet seg til å ikke la valutaene svinge mer enn 2,25% i forhold til hverandre. Dette var et viktig skritt til å stabilisere økonomien som hadde vært preget av devalueringer og kriser gjennom hele 70-tallet. EMS ble oppfattet som en ny vei til å oppnå ØMU (Økonomisk Monetær Union). I 1979 ble ECU (European Currency Unit) lansert. Dette var en kunstig valutaenhet som ble brukt til beregninger. Giscard kjempet for tettere samarbeid innad i EF, men også han hadde fransk fordums storhet og makt i genene. ECU, en forløper for dagens EURO, er en betegnelse med dobbelt symbolikk i det ECU også var betegnelsen på en gammel fransk myntenhet. Om Francen ikke kunne måle seg med Deutsche Mark eller for den saks skyld, med Dollar, så skulle man i alle fall sørge for at den nye og forhåpentligvis sterke europeiske felles myntenheten fikk et fransk navn. Som Bachrach og Baratz påpeker (se kap. 2.4.2.) var dette et eksempel på bruk av institusjonell makt. Aktør A bruker institusjonen EF til å få aktør B til å gjøre noe han ellers ikke ville ha gjort. Aktør A er i dette tilfellet Giscard d'Estaing og aktør B er fremtidige presidenter i Frankrike. Giscard d'Estaing fryktet at sosialistene skulle komme til makten ved neste presidentvalg. Med EMS-vedtaket sørget han for å binde opp økonomisk politikk hos fremtidige franske ledere.

3.3.4. François Mitterrand,

Født 1916 – død 1996, presidentperiode 1981 – 1995

François Mitterrand kom fra en katolsk og konservativ familie i Charente i midt-vest Frankrike. Etter endt artium, dro han til Paris for å studere jus ved universitetet og ble utdannet advokat. Han tok også eksamen fra L'Ecole libre des science politiques (Science Po). Han deltok i andre verdenskrig, ble tatt til fange i 1940, men klarte å rømme fra Tyskland. Tilbake i Frankrike tjenestegjorde han under Vichy-regimet samtidig som han samarbeidet med motstandsbevegelsen, før han måtte rømme til

England og etter hvert sluttet seg til CFLN. Han ble på 80 tallet anklaget for å ha samarbeidet med Vichyregimet og for å ha deltatt i arbeidet med utsendelse av franske jøder under andre verdenskrig. Disse anklagene ble avvist i rettssak. Allerede i 1946 ble han medlem i "Union démocratique et socialiste de la Résistance" som ble et viktig forum for utvikling av hans sosialistiske ideer. I 1947 ble han en av Frankrikes yngste ministre under sosialistens Paul Ramadiers regjering. Han hadde flere ministerposter under Den Fjerde Republikk. Han engasjement for Afrika ble formet i denne perioden. Mitterrand deltok også i debatten om organisering av Europa, var en tilhenger av innføringen av EF i 1958 og en motstander av De Gaulles organisering av Den Femte Republikk, og da særlig presidentens sterke stilling. Han var motstander av direktevalg av presidenten som ble innført i 1962. Sitt syn i denne saken skrev han om i boken "Le Coup d'État permanent" (Det Permanente Statskupp. Min oversettelse), som kom ut på 60 tallet. Fra 1962 og helt frem til 1981 satt Mitterrand som opposisjonspolitiker i den franske nasjonalforsamlingen. Han var sosialist og representant for departementet Nièvre. Han stilte som presidentkandidat ved flere anledninger, men nådd aldri opp til presidentembetet, ikke før i 1981.

For første gang i Den Femte Republikkens historie kom en sosialist til presidentmakten. Mitterrand som i sin tid stemte mot De Gaulle og det han oppfattet som innføring av et regime med alt for stor makt til presidenten, skulle sitte på den samme "tronen" i to perioder, til sammen 14 år. Ironisk nok skulle han oppnå en like stor status som "landsfader" som hans motstander De Gaulle. Bossuat beskriver Mitterrand slik: "François Mitterrand er en kompleks politiker. Historien, erindringen, den franske kulturelle og litterære arv teller enormt for ham; likeså historiens lære." (Bossuat, 2005, s 160. Oversatt av statsautorisert translatør).

Hans politiske ståsted indikerte i utgangspunktet en mer positiv holdning til EU enn hans forgjengere. Han hadde gjennom sin politiske karriere vist et engasjement i internasjonale spørsmål og ble regnet som en ivrig forkjemper for europeisk samarbeid. Dette var tuftet på sosialistisk solidaritet. Hans ståsted i forhold til Europa

kan imidlertid også karakteriseres på denne måten: “Mitterrand er ikke en overbevist føderalist og heller ikke noen dogmatisk europeer. Han fastholder den franske Union og fraskrivelse av suverenitets byr ham imot.” (Ibid, s161. Oversatt av statsautorisert translatør). Med tanke på Mitterrands engasjement i EF og hans arbeid for å gjøre EU en realitet, er dette en interessant karakteristikk.

Mitterrands to presidentperioder skulle bli meget avgjørende med tanke på endringer på den internasjonale arena og gi ham anledning til å vise Frankrikes holdning i utenrikspolitiske spørsmål. Kommunismens fall og sammenslåingen av Tyskland, skulle sette han på en prøve. Hans Tysklandspolitikk fulgte imidlertid samme linje som forgjengernes; ”If you can’t beat them, join them” – “Hvis du ikke kan overvinne dem, foren deg med dem” - og radarparet Mitterrand-Kohl gjorde seg bemerket som en drivende kraft i det europeiske samarbeidet. Ved flere anledninger markerte Mitterrand det franske ståsted. På den utenrikspolitiske arena kan nevnes en omfattende Afrika politikk og øket aktivitet vis a vis Midt Østen, støtte til utplassering av Pershing 2 raketter i Tyskland (Euromissiler) i 1983 og senere deltakelse i den første Gulf krigen og krigen i Bosnia-Hersegovina, samt støtte til Tysklands ønske om sammenslåing.

Det har under hele Den Femte Republik vært et ønske fra fransk side om en felles europeisk sikkerhets- og utenrikspolitikk. Mitterrand skulle bli den presidenten som, godt hjulpet av Tyskland, skulle klare å samle trådene og innlemme og institusjonalisere sikkerhets- og utenrikspolitikk i EU.

Det startet i Fontainbleau i 1984. Landene hadde etter hvert kommet til enighet vedrørende landbrukspolitikken, et brennbart tema helt siden 1958. Imidlertid var det en konflikt i forhold til Storbritannia, som mente de betalte alt for mye til Felleskapet og ville ha refundert penger fra EF. Margareth Tatchers kjente formulering ”I want my money back” – “Jeg skal ha mine penger igjen” - henspeler på denne striden.

Storbritannia mente de subsidierte europeisk landbruk, og kanskje spesielt fransk landbruk i og med at Frankrike var en de største mottakerne av landbruksstøtte. Kompromiss ble godtatt i Fontainebleau som i korthet gikk ut på at Storbritannia fikk refundert noe av sitt krav, samt at Frankrike og Tyskland økte sine bevilgninger til Fellesskapet. Med landbrukspolitikken løst, kunne man gå videre med andre saker, som sikkerhets- og utenrikspolitikk. Mitterrand var initiativtaker til dette i full overbevisning om at Frankrike måtte dra et utenriks- og sikkerhetspolitisk samarbeide i gang. De kunne imidlertid ikke gjennomføre dette alene eller presse igjennom en fransk politikk som ville skremme bort hele resten av Europa slik De Gaulle på mange måter hadde gjort. Det fransk-tyske vennskap skulle bli motoren i dette samarbeidet. Mitterrand og Kohl fikk raskt en god tone. Mitterrand skriver om Kohl: "Enhver fordom adskilte oss. Men jeg var mottagelig for hans sterke og sunne fornuft, hans kjennskap til menneskelige beveggrunner, hans evne til å motta slag, hans form for intelligens hvis skarphet er feilbedømt av mange intellektuelle." (Ibid, s 163 – 164. Oversatt av statsautorisert translatør). Et nytt tysk-fransk vennskap var født. Med seg på laget fikk de også kommisjonens leder gjennom nesten en tiårsperiode fra 1985 til 1994, Jacques Delors. Mye av suksessen til gjennomføring av Maastricht-avtalen ligger nettopp i trioen Mitterrand-Kohl-Delors samarbeid. Fontainebleau munnet ut i "Spaak-komité 2" (jmf Spaak komitéen på 50 tallet) under ledelse av irlenderen James Doog. Arbeidsordren var å se på de institusjonelle spørsmålene i Fellesskapet. Som fransk representant utnevnte Mitterrand Maurice Faure. Faure hadde vært Frankrikes mann i arbeidet med å sette Roma traktaten ned på papiret. Samtidig ble det også nedsatt en komité som skulle se på de europeiske borgeres situasjon innad i fellesskapet. Det ble vedtatt å innføre felles europeisk borgerskap, felles pass og kontrollfrie grenser mellom landene. Dette er senere kjent som Shengen avtalen, innført i to etapper 1985/1997.

Den franske utenriksministeren, Roland Dumas, overbeviste Mitterrand om at man burde introdusere Spinelli rapporten som en drivkraft sammen med "Spaak-komité 2". Spinelli, en italiensk politiker hadde ledet arbeidet med en rapport på oppdrag av

Europaparlamentet, hvor han skisserte en europeisk union. Bossuat beskriver det slik: “Doog komiteen anbefaler åpning av en felles regjerings konferanse for å opprette en “virkelig politisk entitet” gjennom et europeisk Unionstraktat “inspirert av tanken og metoden i prosjektet som er vedtatt av det europeiske parlament” det vil si Spinelli prosjektet.” (Bossuat, 2005, s 167. Oversatt av statsautorisert translatør). “Den endelige rapporten fra Dooge komiteen, innlevert den 29. mars 1985, foreslår å forsterke fullmaktene til Kommisjonen og Parlamentet, utvide flertalls avstemming, skape et permanent politisk sekretariat for å iverksette en felles utenrikspolitikk.” (Ibid, s 167. Oversatt av statsautorisert translatør). Dette utløser en debatt med tradisjonelle skillelinjer i fellesskapet; Storbritannia, Hellas, Danmark og i litt mindre grad Be-Ne-Lux landene er skeptiske til forslaget. Frankrike, Tyskland og Italia på den andre siden er for å arbeide mot en politisk union. Britene forsøker å forhindre utviklingen mot en politisk union, men er samtidig positive til en fordykning av det økonomiske samarbeidet. Dette anså de i tråd med den liberalistiske politikken Thatcher førte på den tiden. I Brussel satt da Jacques Delors som Kommisjonens president, ironisk nok valgt inn med støtte fra Thatcher. Han utarbeidet en Hvitebok om saken: “Kommisjonen avdekker i en Hvitebok (14. juni 1985) 300 tiltak som må vedtas for å lykkes med opprettelsen av det interne markedet den 1. januar 1993 og det europeiske rådet i Milano (28-29. juni 1985) anerkjenner Dooge komiteens arbeide vedrørende fellesinstitusjonene.” (Ibid s 168. Oversatt av Statsautoriserttranslatør). Resultatene fra Milano konferansen er omdiskutert, noen synes resultatene var for vage, andre at det gikk litt for langt. Det ble imidlertid vedtatt å holde en ny konferanse hvor målet var å innføre både prinsippene fra Dooge rapporten og Kommisjonens Hvitebok vedrørende det indre marked. På rådsmøte i Luxembourg i desember 1986 ble det vedtatt å innføre et indre marked innen 1992. SEA (Singel European Act, Den Enhetlige Akt, translatørs oversettelse) ble signert i februar 1987. “Den forutsetter iverksetting av en europeisk felles utenrikspolitikk i form av en institusjonalisering av forutgående praksis siden 1970. Den felles sosialpolitikk reduseres til en minimumsavtale for å verne helsen til arbeiderne. De Tolv forsterker det regionale samarbeidet og utvikler forskning og teknisk nyskapning, ennvidere miljøvernet. Fullmaktene til Parlamentet blir forsterket (samarbeidsprosedyren). En melding fra

Kommisjonen, benevnt “En vellykket Enhetlig Akt », lister opp tiltakene som må vedtas av De Tolv. Per 31. desember 1992, skal total frihet for bevegelse av varer, personer, kapitaler og tjenester være opprettet i det felles Europa. Kommisjonen og Statene skal forberede sine lovverk i samsvar med denne hensikt. » (Ibid, s. 169 – 170. Oversatt av statsautorisert translatør). Den Enhetlige Akt gir et omriss av hvordan en Europeisk Union kommer til å se ut. Den sier imidlertid ikke noe eksakt om hvordan en økonomisk og monetær union skal se ut i praksis. Dette grunnet Storbritannias motstand og Tysklands nøling vedrørende å miste sin egen sterke valuta, DM. Den Enhetlige Akt tegner også omrisset av en politisk union uten å gå i detaljer for hvordan denne skal se ut i praksis. Som så ofte tidligere i fellesskapets historie, kan også Den Enhetlige Akt betraktes som et kompromiss og et lite, men viktig skritt videre i integrasjonsprosessen.

Etter Den Enhetlige Akt begynner Mitterrand å arbeide mot det han kaller ”une Europe de l’excellence, qui est aussi une Europe-puissance” - “ Et fremragende Europa som også er et makt Europa” (Ibid, s 170. Oversatt av statsautorisert translatør). Han nærmer seg da slutten av første president periode og valgkampen for andre president periode er i emning. Det er derfor viktig for han å vise sine landsmenn at Europa er Frankrikes fremtid. “Byggingen av et fremragende Europa, moderne maktform, går gjennom utvikling av fem felles politikker: valuta, høyteknologi (Eurêka), europeisk kulturell identitet, det sosiale Europa og felles forsvar.” (Ibid s. 171. Oversatt av statsautorisert translatør). En arbeidsprosess for å gjennomføre alle disse sakene ble satt i gang. Murens fall og samlingen av Tyskland ble en prøve for den tysk-franske vennskapet, men samtidig forsterket det Frankrikes innsats for å gjennomføre sine politiske mål. En felles myntenhet, Eurêka, kulturidentitet, sosiale mål og felles forsvar ble viktigere enn noen gang. Gjennom Eurêka ble det satt i gang mange prosjekter, utviklingen akselererte raskt: “I 1991 ble 369 prosjekter godkjent til en samlet verdi av 7,6 milliarder ECU. Hovedtemaene for den anvendte forskning har samband med energi, de medisinske teknologier, bioteknologiene, informasjon og telekommunikasjon, transport, teknologien til nye materier, robotikk og automatisering

av produksjonen, laserteknologi, miljøvernteologi samt erobring av de marine miljøer.” (Ibid, s 171. Oversatt av statsautorisert translatør). Prosjektene var åpne for både EF og EFTA land. På den kulturelle fronten var det særlig film- og TV industrien som kom i fokus. Mitterrand var meget bevisst på at det måtte etableres en kulturell motvekt mot det han oppfattet som amerikansk kulturimperialisme. Europa måtte få utvikle og vise frem sin egen kultur. Dette var også et meget viktig element for å forme den europeiske befolkningen i en felles europeisk kultur. En felles tysk-fransk TV kanal ”TV Arte” ble startet som et resultat av denne politikken. Frankrike selv lanserte sin TV 5 Monde, en fransk kanal som spredte fransk språk og kultur til land over hele verden. Spesielt var denne kanalen viktig for Frankrikes Afrikapolitikk.

Mitterrands Europapolitikk hadde som mål å samle alle fellesskapets aktiviteter under en felles paraply. Kull- og Stål Unionen, Euratom, EF inkludert endringene gjennom Den Enhetlige Akt og alle initiativ som hadde vært tatt i Det Europeiske Råd siden 1974 måtte samles under et felles tak. Arbeidet skulle imidlertid ta tid. Sett fra et fransk ståsted måtte Mitterrand navigere seg gjennom både eksterne og interne utfordringer. Den største eksterne utfordringen ble selvfølgelig Sovjetunionens og Østblokkens kollaps. Videre den påfølgende samlingen av Tyskland. Begge disse hendelsene er en egen masteroppgave verdig, men kort sagt kom Mitterrand og Frankrike seg godt gjennom disse utfordringene. Den tysk-franske vennskapen bestod og ble muligens ytterligere styrket. Den første Irak krigen og Bosnia-Hersegovinia krigen ble muligheter til å teste både franske og europeiske sikkerhets- og utenrikspolitikk, en test som Europa kanskje ikke var helt klar for. Samtidig måtte arbeidet med samling av fellesskapets aktiviteter fortsette. Arbeidet med å forberede det indre marked og en felles monetærpolitikk fortsatte. Samarbeidet mellom trioen Mitterrand-Kohl-Delors var avgjørende for fremgangen på dette området. På Det Europeiske Råds konferanse i Dublin 1990 ble det vedtatt å opprette en Europeisk Union innen utgangen av 1992. Dette vedtaket er historisk fordi det også vedtar å innlemme det tidligere Øst-Tyskland i en Europeisk Union. Nok en gang var det

Mitterrand-Kohl som med diplomati og taktikk fikk overbevist, eller kanskje utmanøvrert Thatcher.

Innføring av en felles sikkerhets- og utenrikspolitikk var meget viktig for Mitterrand. Det er kanskje på dette området man best kan ane Mitterrands storhet som politiker. Han måtte veie flere forhold opp mot hverandre; hele etterkrigstidens historikk i forhold til sikkerhets- og utenrikspolitikk, det vil si alle initiativ fra et mislykket EDC forsøk på 50 tallet og et mislykket Fouchet forsøk på 60 tallet, samt utviklingsprosessen på 70 og 80 tallet. Han måtte også forholde seg med diplomati og taktikk i forhold til hvert enkelt medlemsland i fellesskapet og unngå en repetisjon av tidligere feil. Ingen måtte frykte verken tysk eller fransk hegemoni, en akseptabel kobling til NATO måtte utvikles slik at Storbritannia kunne føle seg vel og det transatlantiske samarbeidet og hvert enkelt lands forhold til USA ikke skulle bli skadelidende. Dette var viktig for flere enn Storbritannia. Tyskland anså også sin sikkerhet som godt ivaretatt innen NATOs rammer, men hadde en mer pragmatisk holdning enn Storbritannia. I sannhet, en politisk navigasjonskunst måtte til. På den andre siden var tiden moden, det var litt ”nå eller aldri”, Muren hadde falt og man så konturene av en ny tid.

Kronen på verket kom med Maastricht-traktaten som muliggjorde innføring av den Europeiske Union: EU trådte i kraft i 1993 og tredje etappe av den europeiske økonomiske union ble fullført med innføringen av en felles valuta- og pengepolitikk og en felles valuta, Euro, i 1999.

Maastricht-traktaten deles inn i tre ”søylar”. Betegnelsen ”søyle” viser til ulike beslutningsprosedyrer innenfor de ulike ”søylar”. ”Innenfor den første ”fellesskapsøylen” er det kvalifisert flertall som er vanlig (det vil si at noen kan bli

nedstemt), mens de to andre og mer mellomstatlige søylene baserer seg på enstemmighet.” (Lie, 2007, s 133).

”Første ”søyle” omhandler Det Europeiske Fellesskap, andre søyle omhandler Felles Utenriks- og Sikkerhetspolitikk (FUSP) og tredje søyle omhandler Justis- og innenrikssaker, senere omdøpt til ”Politi og strafferettslig samarbeid”. (Ibid s. 133). Videre: ”Medbestemmelsesprosedyren ble innført; denne økte makten til Europaparlamentet gjennom å gi parlamentet muligheten til å forkaste lovforslag fra Kommisjonen. Europaparlamentet fikk i tillegg rett til å gi sin godkjenning ved utnevning av Kommisjonen, og kommissærenes periode ble utvidet fra fire til fem år. Antallet institusjoner ble økt til fem ved at Revisjonsretten ble gitt status som institusjon. I tillegg ble Regionskomiteen, Den europeiske ombudsmann og borgerskapet i EU opprettet, samt at prinsippet om subsidiaritet ble traktatfestet” (Ibid, s 133.) Bossuat beskriver FUSP slik: “Felles utenriks og sikkerhetspolitikk utøves gjennom tiltak som er vedtatt ved enstemmighet, men deretter, innenfor denne fastsatte rammen, gjelder reglen om kvalifisert flertall. Avvæpning og KSSE hører under ESDP og VEU tilhører den Europeiske Union, hvis rolle er komplementær til NATOs rolle; felles forsvar er en mer langsiktig målsetting”. (Bossuat, 2005, s. 180. Oversatt av statsautorisert translatør.)

For Frankrike er traktatfestingen av en felles sikkerhets- og utenrikspolitikk en seier. For første gang i Europas etterkrigshistorie har de klart å få felles europeisk sikkerhets- og utenrikspolitikk formelt innskrevet i fellesskapets traktater. Resultatet kan beskrives som en mellomting mellom Monnets ønske om en føderal union og De Gaulles ønske om en felles sikkerhets- og utenrikspolitikk basert på samarbeid mellom suverene stater. FUSP befinner seg i andre ”søyle” og krever dermed enstemmighet fra alle parter. Det nasjonale suverenitetsspørsmålet har ennå ikke helt forlatt Europa. Aktørrollen må beholdes, om enn illusorisk. Ironisk nok, sett fra De Gaulle tidens

synsvinkel, var det denne gang Storbritannia som talte høyest for statenes suverenitet og kjempet for statenes aktørrolle.

Maastricht-traktaten er nok en gang en avtale basert på taktikk, diplomati og kompromiss. Storbritannia var skeptisk til innføring av felles sikkerhets- og utenrikspolitikk, men aksepterte dette mot å bli fritatt for deler av den økonomiske og monetære politikk. Frankrike ønsket å få begrepet føderal innskrevet i dokumentet, men måtte akseptere Storbritannias motstand mot at uttrykket føderal ble tatt med. Avtalens kompromisser og unntak for enkelt land, ga næring til en diskusjon om Europa reelt ble samlet i denne unionen. Man ante konturene av et Europa i ulike hastigheter. Som Bossuat skriver: “Hvor finnes interessen til Det Felles Europa? Et Europa med to hastigheter er mer og mer fremtredende.” (Ibid, s 178. Oversatt av statsautorisert translatør).

Maastricht-traktaten var et nytt skritt vekk fra Frankrikes tradisjonelle suverenitetsbehov. Mitterrand trosset advarsler og valgte å legge hele avtalen frem for det franske folk. Dette var et taktisk sjansespill. Ved et flertall i folket ville han sørge for å binde opp fremtidige franske ledere til trofast å følge opp avtalen. Om folket forkastet avtalen, ville alt arbeide som hadde vært utført på det sikkerhets- og utenrikspolitiske plan vedrørende Europa siden tidlig 70 tall, i bestefall bli utsatt til langt inn i fremtiden og i verste fall bli forkastet fullstendig. Flertallet ble knapt; 51,04 % men det franske folk hadde likevel talt til fordel for EU.

Mitterrand hadde nådd sitt mål. “Dette er den eneste meldingen jeg ønsker å etterlate: Europas seier over seg selv” - (Védrine H., Les mondes de François Mitterrand : à l'Élysée 1981-1995, op. Cit.s 579, sitert i Bossuat, 2005 s. 182-183. Oversatt av statsautorisert translatør).

3.3.5 Jacques Chirac,

Født 1932, presidentperiode 1995 – 2007

Med eksamen fra Science Po og l'ENA går Chirac inn i eliterekken av ledere uteksaminert fra "*les grandes écoles*". I ungdomstiden utforsket han det politiske landskap, var en tid medlem i kommunistpartiet, demonstrerte mot atomvåpen og fikk kun med et nødskrik visum til USA for å studere ved Harvard Universitetets sommerskole. Han startet sin politiske karriere som sjef for statsminister Pompidous personlige stab tidlig på 60 tallet, under De Gaulles presidenttid. Pompidou betraktet Chirac som sin elev og kalte ham for "bulldoseren", en henvisning til Chiracs evne til å gå rett til kjernen i enhver sak og skjære igjennom. Chirac beskrives også som en "l'homme d'instant" (øyeblikkets mann, min oversettelse) (Bossuat, 2005, s. 208). Dette referer til hans evne til å utnytte mulighetene når de er der.

Pompidou utnevnte ham til hans første ministerpost i 1972, landbruksminister. Han skaffet seg raskt et rykte som forsvarer av franske landbruksinteresser.

Landbrukspolitikken har hele tiden vært et viktig og til dels "brennbart" fagfelt i Fellesmarkedet hvor Frankrike har stått hardt på sine krav og kan kanskje i noen grad ha formet Chiracs syn på Fellesmarkedet. Senere skulle han fungere som statsminister både under Giscard d'Estaing og under Mitterrand i "samboer" perioden (1986-1988), samt som borgermester i Paris i en årrekke.

Chirac skulle også få to perioder i presidentstolen. Varigheten for presidentens valgperiode ble imidlertid endret under Chirac, fra sju år til fem år. Hans første presidentperiode varte derfor sju år, mens den andre kun varte fem år.

En ny gaullist i presidentstolen ga næring til spekulasjoner. De gamle gaullistene var litt skeptiske. De så det slik at Chirac hadde falt dem i ryggen da han på 70 tallet hadde støttet Giscard d'Estaings presidentkampanje, mens Giscardts tilhengere var skeptiske

fordi Chirac hadde kritisert Giscard's Europapolitikk. Mitterrand på sin side utga i sin andre presidentkampanje "et brev til alle franskmenn" hvor han beskrev sine observasjoner av Chirac under "samboer" perioden (1986-1988): "Jacques Chirac har sluttet seg til alt det han har bestridt i opposisjon: utvidelse til Spania og Portugal, ratifisering av Den Enhetlige Akt, herredømme over landbruksbudsjettet, reduksjon av melkekvotene, økningen av fellesskapenes egne ressurser, finansiering av felles forskning, fordobling av strukturfondene, Erasmus programmet, økningen av felles ressurser til 1,3 % av BIP til Felleskapets land. Har Jacques Chirac en europeisk politikk for Frankrike og Unionen?" (Ibid, s.185. Oversatt av statsautorisert translatør).

Chirac var ingen overbevist europeer, men på samme måte som Mitterrand i sin tid videreførte forgjengerens EMS politikk, skulle Chirac videreføre og videreutvikle det Mitterrand hadde begynt på. "Når han ble president erklærte han: "Vår vilje er at forpliktelsene fastsatt innenfor rammen av Maastrichttraktaten blir holdt". (Ibid, s 187. Oversatt av statsautorisert translatør). Tidsplanen for innføring av felles valuta ble holdt. Prinsippene i Maastricht avtalen ble overholdt og forsøkt videreutviklet. Perioden fra 1997 til 2002 skulle også preges av "samboerskap" med en sosialistisk statsminister, Lionel Jospin. En intern fransk kiving mellom høyre og venstre, muliggjort gjennom "samboerskapets" paradoks har tidvis vært synlige i Europapolitikken.

Det er tre hovedområder som har vært viktige i Europapolitikken i Chiracs to presidentperioder. For det første, en ytterligere fordypning av EU gjennom en utvidelse og presisering av det institusjonelle. For det andre, institusjonalisering av en felles utenriks- og sikkerhetspolitikk (FUSP) og for det tredje, et forsøk på aktivt å implementere EU som en militær maktfaktor.

Fordypningen av det institusjonelle er en prosess som startet med presisering og oppfølgingen av Maastricht-traktaten. Linjene for oppfølgingen av Maastricht-traktaten ble lagt på Torino toppmøtet i 1996 og fikk en foreløpig konklusjon med signering av Amsterdam-traktaten i 1997. Denne trådte i kraft i 1999. Kort oppsummert fikk Europaparlamentet gjennom Amsterdam-traktaten mer medbestemmelsesmakt fordi Rådet og Parlamentet etter dette vedtaket må være samstemte for å få en lov vedtatt. Videre ble flere fagområder flyttet inn i første søyle. Dette betyr mer utstrakt bruk av flertallsvedtak. Presidenten for Kommisjonen fikk også en sterkere posisjon. Til tross for den franske venstresidens misnøye med at Europa ikke var klar for den sosiale fordypning av fellesskapet, slik de ønsket, så innførte Amsterdam-traktaten et økt fokus på bærekraftig vekst og sysselsetting. FUSP ble også forsterket gjennom Amsterdam-traktaten: "Amsterdam-traktaten har tilføyd et nytt politisk instrument til de eksisterende (felles handling og felles standpunkt) nemlig felles strategier. Det Europeiske Rådet, organet som definerer prinsippene og de generelle retningslinjene for FUSP, har nå retten til å definere, ved konsensus, felles strategier innen områder der medlemslandene har viktige felles interesser. Målsettingene, varigheten og midlene som skal gjøres tilgjengelige av Unionen og av Medlemslandene for slike felles strategier må spesifiseres. Rådet er ansvarlig for iverksettelsen av de felles strategier gjennom felles handling og felles standpunkt vedtatt ved kvalifisert flertall. Rådet anbefaler likeledes felles strategier til Europarådet."

(http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/amsterdam_treaty/a19000_en.htm, Oversatt av statsautorisert translatør).

Amsterdam-traktaten betyr en forsterkning av fellesskapets institusjoner, men også denne ble fulgt opp av en ytterligere presisering gjennom Nice-traktaten i 2000 som fokuserte sterkt på Kommisjonens rolle og hvordan beslutningssystemet skulle se ut, spesielt hvilke områder som kunne avgjøres av kvalifisert flertall og hva som skulle til for å oppnå kvalifisert flertall. Flere områder ble flyttet inn under første søyle, altså fellesskapets område. Bruken av kvalifisert flertall ble utvidet og presisert. Dette ble

av alle land sett som nødvendig for å kunne ta inn flere medlemmer. Etter årtusenskiftet sto land fra den gamle Østblokken i kø for å bli medlemmer og EU teller i dag 27 medlemsland. Chirac presenterte sin Europapolitikk på denne måten i 2000: “Først, forberede Unionen til sin egen utvidelse. – Deretter, sette i større grad Europa i utviklingens, arbeidsplassenes og sosialfremskrittets tjeneste. Og så minske avstanden mellom Unionen og borgerne, slik at vårt fellesprosjekt kan få leve i hjertene. Tilslutt, feste Europas plass i verden.” (Ibid, s 195. Oversatt av statsautorisert translatør).

Vakker retorikk, men om dette var ord han kunne stå for selv eller om det var ord han var tvunget til å si gjennom realpolitisk erfaring, hersker det uenighet om. Ikke desto mindre betyr retorikken at Frankrike var positive til å innlemme søkerland fra den gamle Østblokken. Med så mange nye søkerland var det naturlig at det var et hovedfokus på EUs beslutningsstruktur. Det var viktig å sørge for et beslutningssystem som kunne fungere med så mange nye medlemsland og i tillegg sørge for at utviklingen fortsatte i den retningen som var påbegynt. ”I forbindelse med Maastricht-traktatens artikkel 7 om suspensjon lanserte Nice-traktaten et såkalt preventivt instrument. I en situasjon hvor det anses som en betydelig risiko at et medlemsland vil bryte grunnleggende rettigheter, kan dette medlemslandet suspenderes med et 4/5 flertall i Rådet, og støtte fra Europaparlamentet.” (Lie, 2007, s 145). EU sikret seg med andre ord muligheten til å sette land ”på gangen” dersom de ikke fulgte fellesskapets retningslinjer. Videre følger Nice-traktaten opp det som kalles ”flerhastighets Europa”, gjennom en presisering og forenkling av forsterket samarbeid. Dette betyr at en gruppe på minst åtte medlemsland kan samarbeide tetter uten at andre medlemsland trenger å være med. Regler for tilslutning til et slikt forsterket samarbeid på et senere tidspunkt, ble forenklet, samt at muligheten for andre land til å legge ned veto mot et forsterket samarbeid, ble fjernet.

Mye ble derfor gjort på det beslutningsmessige plan for å kunne absorbere den store utvidelsen av fellesskapet, samt sørge for at utviklingen ikke skulle bli hindret av alt for store sprik i meninger. De institusjonelle funksjonene kan imidlertid alltid forbedres. Derfor ble enda en prosess for ytterligere å styrke EU satt i gang, til slutt

kjent som Lisboa traktaten. Denne startet med Laeken-erklæringen i 2001 som foreslo å samle alle EF- og EU-traktater i en helhetlig Forfatningstraktat. Forfatningstraktaten ble presentert på Det Europeiske Råds toppmøte i Hellas i 2004 og kan betraktes som enda et godt skritt mot overnasjonalitet på visse områder. Imidlertid måtte traktaten ratifiseres av de enkelte medlemsland. ”Etter at vel halvparten av medlemslandene hadde ratifisert traktaten, ble det avholdt folkeavstemning i Frankrike 29. Mai 2005. Resultatet ble at 54,68 % sa nei” (Ibid, s 129) Den franske makteliten representert ved Presidenten og regjeringen var klare for et skritt videre mot overnasjonalitet. Men det franske folk hadde talt, de var ikke klare. Resultatet i Frankrike, samt også negativt resultat av ratifiseringen i Nederland, førte til at de resterende landene valgte å ikke gjennomføre ratifiseringsprosessene i sine respektive land. Uten et positivt flertall i Frankrike, kunne Forfatningstraktaten uansett ikke implementeres i fellesskapet. Dette ble karakterisert som en krise for EU. Men alle som kjenner fellesskapets historie, vet at det har blåst sterke stormer før. Det er bare å begynne på en ny omgang, en ny prosess. Denne gang var det Tyskland som formelt tok initiativ til videre handling: ”Da Tyskland overtok formannskapet i EU i januar 2007, hadde forbundskansler Angela Merkel en ny traktat som høyeste prioritet” (Ibid, s 129) Den nye traktaten kalles Lisboa-traktaten og er en revidering av Forfatningstraktaten. ”Den irske statsministeren Bertie Ahern uttalte av 90 % av Forfatningstraktaten er å finne i den nye traktaten” (Ibis, s 129). Forskjellen mellom de to traktatene er kort oppsummert at ord og uttrykk som refererer til overnasjonalitet er tatt vekk, mens referanser til nye utfordringer for fellesskapet som for eksempel miljø og klima er tatt inn. Endelig er det viktigste fra Forretningstraktaten, bestemmelsesprosedyrer og FUSP beholdt. Lisboa-traktaten er med andre ord i det store og hele en retorisk finpussing av Forretningstraktaten. Dette håpet man skulle gjøre den mer spiselig for befolkningen i medlemslandene. Lisboa-traktaten ble ratifisert av alle land, etter hvert. Hele prosessen fra Laeken-erklæringen til Lisboa-Traktaten tok ni år. Ratifiseringsprosessen tok to år og traktaten trådte i kraft 1. Desember 2009. Med Lisboa-traktaten har EU tatt et stort skritt videre mot overnasjonalitet.

For det andre, presiserer Lisboa-traktaten en dypere institusjonalisering av felles utenriks- og sikkerhetspolitikk (FUSP). Veien fra konsultasjoner i Det Europeiske Råd under Pompidou, hvor felles utenriks- og sikkerhetspolitikk ble diskutert og i noen grad koordinert, via en formalisering av EPS (Europeisk Politisk Samarbeid) i Den Enhetlige Akt, videre via Maastricht-traktaten hvor FUSP ble institusjonalisert første gang (jmf. søyle 2) til Lisboa traktaten, tok 35 år. Maastricht-traktaten definerer FUSP i andre søyle, det betyr at den fortsatt er et mellomstatelig anliggende. ”Ettersom FUSP er et mellomstatlig samarbeid, bygger politikken på en kombinasjon av traktatbestemmelsene og på de prinsipper og felles utarbeidede strategier som Det Europeiske Råd vedtar” (Ibid, s 83). Europaparlamentet og Kommisjonen har ikke formelt noen rolle i FUSP, men unntak av at Kommisjonen deltar på møter i Det Europeiske Råd. Amsterdam-traktaten innførte en ny stillingsbetegnelse ”høyrepresentant for FUSP”. Javier Solana har hatt denne stillingen fra den ble opprettet i 1999. Dette inkluderer også at han har ansvar for felles europeisk sikkerhets- og forsvarspolitik (ESDP, European Security and Defence Policy). Forfatningstraktaten gikk enda enn skritt videre og betegnet høyrepresentanten for FUSP som EUs utenriksminister. I Lisboa-traktaten heter denne stillingen nå: Høyrepresentant for utenriks- og sikkerhetspolitikk og kommissær for eksterne relasjoner” (Ibid, s 130). FUSP er et langt skritt mot en felles aktørstatus i Europa. Men fortsatt befinner FUSP seg i Maastrichts andre søyle, det betyr at det fortsatt må enstemmighet til for at saker kan vedtas. En liten glidning mot overnasjonalitet har imidlertid funnet sted.

Implementering av EU som en militær maktfaktor er det tredje viktige området som ble påbegynt under Chirac. Gaullistene hadde kritisert Mitterrand for det de oppfattet som hans passivitet på dette området. Erfaringene fra den første Gulfkrigen viste også at Frankrike og EU ikke var klare til å føre krig ”for egen regning”, de måtte støtte seg på NATO. VEU var ikke en organisasjon som militært kunne måle seg med NATO. Det begynte derfor allerede i 1995: “Balladur regjeringen foreslår organisering av et europeisk “forsvarssystem” etter erfaringene fra Golfkrigen og tidligere Jugoslavia

der europeerne måtte henvende seg til NATO. Jacques Chirac, ved å forlate den gaullistiske dogmen om Frankrikes uavhengighet i forhold til NATO, tilnærmet seg Atlanterhavsorganisasjonen i desember 1995, så langt at han lar Frankrike pånytt bli representert «i flere militære organer tilhørende Atlanterhavsalliansen». « Da han meldte denne nye integreringen innenfor Forsvarsministrenes Råd samt til NATOs militære komité, presiserte Paris at det fortsatt ikke ville bli noen deltagelse i de «integrerte organer» og spesielt at ingen styrker ville returnere til Alliansens «integrerte» militære system.” (De La Gorce, *Le Monde Diplomatique*, Januar 1996, sitert i Bossuat, 2005, s 190. Oversatt av statsautorisert translatør). Dette var et første skritt mot NATO. I perioden 1991 til 1998 konsentrerte Frankrike seg om å forsterke forholdet mellom VEU og NATO. Tanken var at VEU skulle fungere som en europeisk støttespiller i NATO samarbeidet. Neste skritt var Berlin avtalen sommeren 1996. Med denne fikk VEU tilgang til å benytte NATOs utstyr under visse betingelser. “Alliansen utviklet opplegg, spesielt de som ble vedtatt under et ministermøte som fant sted i Berlin i juni 1996, for å gjøre sine ressurser tilgjengelige for VEU-ledede operasjoner. Et av nøkkelpriinsippene var å utvikle opplegg for “bruk av adskilbare men ikke adskilte militære kapasiteter i operasjoner ledet av VEU” (North Atlantic Council, *Final Communiqué*, 3 June 1996, par. 6, sitert i Yost, s 73. Oversatt av statsautorisert translatør). De tradisjonelle skillelinjene i Europa speilet seg imidlertid i den interne VEU debatten. På den ene siden var det Storbritannia og til dels Nederland som ønsket å knytte VEU sterkere opp mot NATO. På den andre siden var det Frankrike og Tyskland som ønsket et VEU knyttet opp mot eller integrert i EU. St. Petersberg oppgavene definerte videre VEUs oppgaver til å gjelde forsvar og humanitære aksjoner.

Den utløsende endringen kom med St. Malo toppmøtet i 1998. Da signerte Frankrike og Storbritannia en felles erklæring om europeisk forsvar. I første artikkel sier de at EU må komme i posisjon til å spille sin rolle på den internasjonale scene. Videre at Amsterdam-traktatens bestemmelser om effektivisering av FUSP må innebære at Rådet gjør tiltak som fremmer en felles sikkerhets- og forsvarspolitik. I tredje artikkel

fokuseres det på tilstrekkelige institusjonelle strukturer i EU for å skape en felles sikkerhets- og forsvars politikk. (Kilde er teksten om felles europeisk forsvar, undertegnet av Frankrike og Storbritannia i St. Malo desember 1998). Dette var startskuddet for etableringen av en europeisk sikkerhets- og forsvarspolitik (ESDP). Den franske taktikken er interessant. Fra EFs begynnelse har det vært alliansen Frankrike-Tyskland som har fungert som en drivkraft for fremgang. Denne gangen var det en ny allianse mellom Frankrike og Storbritannia. Basisen i taktikken er i utgangspunktet imidlertid den samme som ble benyttet da EF ble en realitet i 1958: Vennskap mellom tidligere fiender. Prototypene for den fransk-tyske vennskapet representert ved De Gaulle og Adenauer, Giscard d'Estaing og Schmidt, Mitterrand og Kohl, selve kjernen til EFs fremgang, kom i søkelyset. Hva med Chirac og Schröder? Fungerer ikke denne alliansen lenger? Chirac beskriver dette slik på pressekonferanse i forbindelse med St. Malo toppmøtet: "Den Fransk-Tyske forbindelsen er en vesentlig forbindelse, idet den er nødvendig for byggingen av Europa. Den er likevel ikke tilstrekkelig eller utelukkende (...); det vil ikke bli noen felles europeisk utenriks- og sikkerhetspolitikk dersom de to viktigste diplomatiske og militære makter i Europa, i alle fall to av de viktigste diplomatiske og militære makter i Europa, ikke blir enige..." (Bossuat, 2005, s. 201. Oversatt av statsautorisert translatør). Imidlertid var antakelig Tyskland inneforstått på forhånd med denne fransk-britiske tilnærmingen: "Imidlertid er det under det 16. Fransk-Tyske sikkerhets- og forsvarsrådet i Nuremberg den 9. desember 1996 at konseptet om europeisk forsvar blir definert" - (Ibid, s 202. Oversatt av statsautorisert translatør).

Etter St. Malo akselererte utviklingen, både for FUSP og ESDP. Chirac opprettet "La Force de réaction rapide" - "Beredskapsstyrken for rask reaksjon" med « 50-60000 personer » (Treacher, 2003, s. 96) og posisjonerte seg på den måten i forhold til NATO. På det politiske plan begynte de å arbeide mer effektivt mot en måte å samarbeide på mellom NATO og EU. Berlin-Plus avtalen tok to år å forhandle frem, og lå på bordet i desember 2002. Den definerer informasjonstilgang mellom NATO og EU, blant annet på planleggingsstadiet av felles forsvars- og humanitære operasjoner,

tilgang til bruk av felles utstyr med mer. I en felles erklæring fra NATO og EU etter inngåelse av avtalen beskriver de også forholdet NATO – ESDP: “I samsvar med EU-NATO erklæringen er ESDPs formål å tilføye, til det utvalg av instrumenter som allerede er satt til disposisjon for den Europeiske Union av hensyn til krisehåndtering og konfliktforebygging til støtte for den felles Utenriks- og Sikkerhetspolitikken, kapasiteten til å kunne gjennomføre EU-ledede krisehåndteringsoperasjoner, herunder militære operasjoner der NATO i helhet ikke er engasjert.” (Yost, 2007, s.77. Oversatt av statsautorisert translatør). Berlin Pluss avtalen gjorde militær- og politioperasjoner i regi av EU mulig. Følgende oppdrag i perioden kan nevnes: EUPM (European Union Police mission) i Bosnia med 500 politipersonell, EUFOR Althea i Bosnia (militær styrke på 7000 som tok over etter NATO’ SFOR styrke fra 1995), Concordia i Makedonia med 400 personer som bruker NATO utstyr i følge Berlin- Plus avtalen, Artemis i Kongo i 2003 med 1300 militært personell, EUPOL Proxima med 200 personer, som er en oppfølger av av Concordia. Videre EUJUST THEMIS, et juridisk prosjekt i Georgia, EUPOL, et politi oppdrag i Kinshasa i Kongo, EUSEC i Kongo, EU Support AMIS II i Darfur (militært og politi), AMM (Aceh Monitoring Mission), COPPS (EUPOL Coordination Office for Palestinian Police support), samt flere oppdrag av ulik ikke-militær karakter. Noen operasjoner er avsluttet, mens andre pågår fortsatt. (Kilde for ovenstående er Matlary, 2009, s 57).

“Operation Artemis” i Kongo i 2003 var den første militære operasjonen i ren EU regi. Frankrike var imidlertid den drivende kraften bak denne operasjonen. Det kan synes som om ”Operation Artemis” var svenneprøven for Frankrikes gjeninntredelse som maktfaktor på den internasjonale arena. Afrika har hele tiden vært en viktig arena og et prioritert område for Frankrike. Som tidligere kolonimakt har de ment å ha en spesiell stilling der. Gjennom hele etterkrigstiden har det vært ført en aktiv Afrika-politikk fra fransk side, uten at de har benyttet seg av Fellesmarkedet eller andre felles institusjoner. De har i hele perioden fra koloni-oppløsningen og frem til våre dager på egen hånd bygget opp relasjoner i Afrika og bistått i ulike situasjoner både politisk, militært og sivilt. “Operation Artemis” ble muliggjort gjennom det ”nye” fransk-

britiske vennskapen som oppsto etter St. Malo. Da fikk Frankrike den støtten de trengte for å kunne bruke EU som et maktinstrument i utenriks- og sikkerhetspolitikken. Den noe hurtige fremgangsmåten som ble benyttet fra oppdraget ble bestemt påbegynt og til utførelse av oppdraget, viser nokså tydelig fransk tenkemåte. Det formelle må være i orden, selv om det må benyttes uformelle prosedyrer for å komme i mål. De formelle komponentene var for det første at en aktør, EU, under fransk ledelse var på plass. For det andre var det viktig at rangordningen på den internasjonale scene slik Frankrike ser det, fungerte. Det betyr at ingen militæroperasjoner på den internasjonale scene bør utføres uten at nivået over EU, NATO og USA har godkjent operasjonen. Nettopp dette viser hvor sterkt Frankrike legger vekt på nødvendigheten av å ha en, for å bruke realistenes uttrykk, ”verdensregjering”. De har ved ulike anledninger beskyldt USA for å agere som egenrådig aktør uten godkjennelse fra FN. Dette har selvfølgelig ergret franskmennene, samtidig som de gjennom årenes løp har måttet innse at USA har vært en sterkere maktfaktor enn de selv. De ser FN som en garantist mot anarkistiske tilstander på verdensscenen. På den annen side går de ikke av veien for å bruke FN like mye som EU for å oppnå det de ønsker. I “Operation Artemis” var hurtighet en viktig faktor: “Operasjon Artemis var klar på rekordtid under Fransk lederskap. Det formelle kravet fra FN kom innen dager, og styrker var også på stedet innen dager.” (Matlary, 2009, s. 126. Oversatt av statsautorisert translatør). Tidslinjen viser videre at de formelle prosedyrene kom litt i etterkant av den praktiske implementeringen: “Tidslinjen bekrefter informasjonen gitt under intervjuer, hvor kravet fra Kofi Annan ledet til en ad hoc beslutning, tatt av Frankrike med britisk støtte, om å gjøre dette kravet til en prøvesak for gjennomføring av en skarp EU operasjon lang fra Europa. Det faktum at de franske speiderne var på plass før EU offisielt hadde vedtatt beslutningen om operasjonen, understreker videre operasjonens bilaterale karakter. Datoen for FN mandatet forteller oss også at den virkelige beslutningstagen fant sted i forkant av FNs Sikkerhetsråds vedtak, at mandatet kom etter at beslutningen om oppmarsj av styrker var tatt – noe som ikke er uvanelig. Planleggingen av oppmarsjering av en flernasjonal styrke tar vanligvis flere måneder. I dette tilfellet tok det kun to dager. Dette var mulig fordi Frankrike leverte både stridsledelsen og det

meste av troppene.” (Ibid, s. 126 -127. Oversatt av statsautorisert translatør). Frankrike var klar til å vise verden hva de dugde til. ”Operation Artemis” ble en vellykket gjennomføring av Frankrikes ”svenneprøve” og dermed også en viktig komponent i deres videre strategi i forhold til EU og NATO.

Jacques Chirac, ”bulldoseren” eller også “øyeblikkets mann” som han også har blitt kalt, klarte gjennom sine to presidentperioder, ved å bygge videre på sine forgjengeres arbeide, å videreføre både den institusjonelle oppbyggingen av EU og implementere Frankrike som en militær maktfaktor gjennom dette samarbeidet. Chirac gikk av som president i 2007.

3.3.6 Nicolas Sarkozy, født 1955, presidentperiode startet 2007 – avsluttes normalt i 2011

Som sine forgjengere, tilhører Nicolas Sarkozy også den franske intellektuelle elite. Utdannet advokat fra Université Paris X Nanterre, samt uteksaminert fra Institut d'études politiques de Paris, passer han inn i presidentstolen på samme måte som sine forgjengere. Men videre derfra begynner ulikhetene med forgjengerne å trå frem. Sarkozys far var av ungarsk lavadel, flyktet vestover i 1944 da Den Røde Armé inntok Ungarn, oppholdt seg noe tid i Østerrike og Tyskland før han kom til Frankrike mot slutten av 1940 tallet. Der møtte han Nicolas mor, en jusstudent av jødisk herkomst. Nicolas Sarkozy ble født i 1955. Han er med andre ord den første franske presidenten som er født etter andre verdenskrig. Litt overflatisk oppsummert kan man si at den andre verdenskrigen som forgjengerne i større eller mindre grad hadde opplevd på kroppen, kun er en gjenfortelling for Sarkozy. De visjonene og den politikken som ble grunnlagt som et resultat av andre verdenskrig, og som han nå fører videre, ble til mens han ennå var et barn, ja til og med før han ble født. Spranget fra De Gaulle som trådte sine barnesko i et helt annet Frankrike på 1890 tallet til Nicolas Sarkozys første

leveår i andre halvdel av 1950 tallet, er stort. Alle Den Femte Republikks presidenter har i og for seg representert et generasjonsskille, men Sarkozys generasjonsskille er dypere, nettopp fordi han ble født inn i det nye Frankrike.

Ikke desto mindre, Zarkozy har, på samme måte som sine forgjengere, måttet gå videre i de sporene som de samme forgjengerne hadde lagt til rette for. Gjennomføring av Lisboa-traktaten kan sikkert skrives inn i historiebøkene som en hyllest til Zarkozy generelt og Merkel spesielt, den tysk-franske, og ikke minst den litt nyere britiske vennskapen. Likevel er det en kjensgjerning at dette var et arbeid som var påbegynt lenge før Zarkozy kom til makten. Det samme gjelder utviklingen innen FUSP og ESDP. Zarkozy-Merkel har ikke utmerket seg som noe "radarpar" på samme måte som tidligere "radarpar". Det har snarere vært en kiving mellom de to.

Sarkozys president-testamente er ennå ikke helt klart. Politisk tilhører han gaullistfløyen. Han har, også som sine forgjengere, hatt ulike ministerposter tidligere. Han kjenner derfor det franske politiske landskap. Dette er selvfølgelig en forutsetning for å kunne nå opp som president. Hans utnevnelse av flere sosialister til ulike ministerposter og spesielt sosialisten Bernard Kouchner til posten som utenriksminister, indikerer en interessant utvikling. Dette kan tolkes i ulike retninger. En måte å se det på er at skillet mellom høyre og venstre i Frankrike kan være i ferd med å begynne å viskes ut, i alle fall sett i lys av de tradisjonelle skillelinjene. Sarkozy fokuserer også på nye temaer innen det globale politiske område, temaer som miljø, terrorisme, fordeling av ressurser, eller sagt med andre ord, felles globale utfordringer.

I forhold til sikkerhets- og utenrikspolitikken viderefører Sarkozy den linjen som er påbegynt. En forsterkning av FUSP og ESDP, samt en sterk posisjonering i forhold til NATO har blitt foretatt. I forhold til det franske presidentskap i EU i 2008 sier Matlary følgende: "Utviklingen av et Forsvars Europa er en av hovedprioriteringene for det

franske presidentskapet, er det stadfestet. ” (Matlary, 2009, s. 109. Oversatt av statsautorisert translatør).

I april 2009 annonserte Frankrike at de for første gang siden 1966 er tilbake i NATO, fullt integrert på alle plan. På Elysées hjemmeside står følgende å lese om dette: “Beslutningen om vår fullstendige gjenopptakelse av vår plass innenfor den integrerte militære kommandoen i NATO, som ble fattet etter en bred nasjonal debatt, gjør det mulig for Frankrike å veie mer i dag. Beslutningen har satt en stopper for en situasjon som ingen lengre forstod: vi deltok i alle av Alliansens operasjoner, vi var til og med blant de viktigste bidragsytere av tropper og vi utelukket oss selv fra de strategiske beslutningene. I motsetning til en ide som er opprettholdt i altfor lang tid, vil denne tilbakekomsten på ingen måte sette spørsmålsteget ved vår nasjonale uavhengighet fordi samtlige av NATOs beslutninger blir fattet enstemmig, fordi vår atomiske avskrekking forblir strengt nasjonal og fordi ingen kontingent vil bli permanent underlagt alliert kommando i fredstid. Denne tilbakekomsten har også bidratt til å gjøre Europa sterkere innenfor Alliansen, spesielt gjennom overføring av grunnleggende ansvar som hittil ble holdt av USA (oppnevning av franske generaler til ledelsen av den allierte overkommandoen ved Transformation i Norfolk samt ved kommandoen for generalstaben for de interarmerte styrkene i Lisboa). Tilbakekomsten vil også muliggjøre en forsterkning av det europeiske Forsvaret, ved å sette en stopper for den mistanken, som kunne eksistere hos noen av våre partnere, at vårt engasjement til fordel for det europeiske Forsvaret var kun et middel for å svekke den transatlantiske forbindelse. Frankrike vil ikke velge mellom Atlanterhavsalliansen og et Europeisk Forsvar. Vi har behov for begge fordi de er komplementære. I samsvar med Frankrikes ønske skal vi nå, sammen med våre allierte, tenke gjennom den Alliansen vi trenger for de neste årtier ved å definere et nytt strategisk konsept. Dette vil bli vedtatt under et toppmøte som finner sted i Portugal i slutten av 2010. Ved å gjeninnta vår fulle plass innenfor den vestlige familie, er Frankrike sterkere og mer innflytelsesrik, både innenfor som utenfor denne familien, og dette berører på ingen måte vår uavhengighet.” (www.elysee.fr, Oversatt av statsautorisert translatør)

Zarkozys bruk av nye medier er også et signal om nye tider. Mitterrand satset på 1980 tallet på informasjonsteknologi basert på franskutviklet teknologi. I dag er den linjen justert. Dagens « verdensvev » baserer seg opprinnelig på amerikansk NASA teknologi. Frankrike har ikke mistet sin identitet selv om de nå for fullt benytter seg av amerikansk produsert kommunikasjonsteknologi. Zarkozy vet å bruke mediene, kanskje dog ikke alltid til sin egen fordel, men han er en president som følger tiden. Selv på Facebook har Elysée sin egen informasjonsside hvor de legger ut informasjon og har dialog med befolkningen. Facebook-siden ble opprettet så sent som april 2010. Der står det å lese innledningsvis: “Velkommen til hjemmesidene til Presidentskapet for Den franske Republik” (www.elysee.fr, Oversatt av statsautorisert translatør.) Moderne toner til en gammel visjon.

3.4 Essensen i fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk

Etter å ha kartlagt utviklingen i fransk Europapolitikk helt fra Den Andre Verdenskrig og frem til i dag, synes essensen i fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk nokså klar. Det dreier seg om makt og ære. Det dreier seg om en tidligere stormakt i en annen tid som søker sin maktposisjon i en ny global verden. Ikke nødvendigvis på bekostning av andre, men fordi de har en visjon basert på egen kultur og identitet, og mener seg berettiget til å hevde denne i et globalt samfunn.

Retorikken har vært nokså uendret fra 1940 tallet og frem til i dag. Ord som ”*les grandes lignes*” (de store linjene, min oversettelse), ”*le rang*”(rang, stand, klasse, min oversettelse), ”*grandeur*” (storhet, verdighet, betydning, viktighet, min oversettelse), ”*la gloire*” (heder, ære, berømmelse, prestisje, min oversettelse), ”*puissance*” (makt, kraft, styrke, min oversettelse), er ord som har gått igjen i hele perioden, både fra den franske politiske elite og fra forskere i ulike deler av verden som har forsket på fransk politikk. Oppfatningen av essensen i fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk synes

derfor å stemme nokså godt overens hos de fleste: “Søken etter fortsatt rang og storhet forblir like instinktiv og glødende som alltid.” (Treacher, 2003, s. 154. Også sitert i Matlary, 2009 s. 106. Oversatt av statsautorisert translatør). Bossuat sier det på denne måten: “De tre nøklene til Frankrikes europeiske politikk er: sikkerheten, rangen, idealet” - (Bossuat, 2005, s 215. Oversatt av Statsautorisertrnslatør). Han sier videre: “Frankrike søker også en rang som stormakt gjennom det å slutte seg til Fellesskapene.” (Ibid, s 216). Og stiller spørsmålet som følger : “Hvordan kan man dermed bidra til denne nye europeiske verden uten å miste sin egen sjel og uten å bli redusert til kun en europeisk regional kultur?” (Ibid, s 218. Oversatt av statsautorisert translatør). Makt og ære er viktige komponenter i fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk. Eller man kan snu setningen rundt og si at fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk baserer seg på makt og ære, den er det viktigste trumfkortet Frankrike kan bruke for å oppnå nettopp makt og ære.

De Gaulles eget utsagn « une certaine idée de la France » (en viss idé om Frankrike, min oversettelse) har vært tydelig gjennom hele perioden. Den har intuitivt inkludert rang, grandeur, gloire, puissance og securité. Mitterrand fulgte opp med uttrykket: “Et fremragende Europa som også er et makt Europa.” (Ibid, s 170. Oversatt av statsautorisert translatør).

Har denne franske doktrinen endret seg når man ser den i lys av Barnett og Duvalls fire makttyper? Har Frankrike brukt EF/EU som et instrument for å få gjennomslag for egen utenriks- og sikkerhetspolitikk? Den historiske kartleggingen tjener som bakgrunn for analysen av denne problemstillingen.

4.0. En analyse av Frankrikes utenriks- og sikkerhetspolitikk sett i forhold til de fire makttypene.

Guyomarch, Machin og Ritchie oppsummerer fransk Europapolitikk på denne måten:”1. Franske lederes holdninger og politikk i forhold til EU og denne organisasjonens utvikling fortsetter å være inkonsekvent. 2. De franske regjeringene har spilt både proaktive og reaktive roller i den europeiske integrasjonen, alt etter som EU utvider sin kompetanse og innflytelse og internasjonale omstendigheter endres. (Guyomarch Machin og Ritchie, 1998, s. 19, min oversettelse).

Dette er to utsagn som bør bestrides etter min mening. Det andre utsagnet kan man dels være enig i, Frankrike har spilt proaktive og noen ganger reaktive roller, men etter mitt syn er det for det ene kun fordi den strukturelle makten har hindret dem i nå dit de vil, andre ganger har det vært snakk om ren taktikkendring for å nå dit de vil. Når det gjelder franske lederes inkonsekvente holdning til EU, er jeg ikke enig. Politikken har hele tiden vært nokså konsekvent, basert på makt og ære, og en inkorporering av utenriks- og sikkerhetspolitikk i EU. Dette er en doktrine som har ligget fast siden 1940 tallet. Matlary sier det på denne måten: “Når vi oppsummerer ser vi at fransk strategisk tenkning forblir konstant: målsettingen er å skape en militær kapasitet i Europa som er sammenfallende med Frankrikes politiske vekt og globale ambisjoner” (Matlary, 2009, s 109. Oversatt av statsautorisert translatør)

La oss derfor se hvordan de ulike makttypene kan identifiseres og tolkes i forhold til Frankrikes Europapolitikk, og på denne måten analysere hvorvidt Frankrike har brukt EF/EU som et instrument for å få gjennomslag for egen utenriks- og sikkerhetspolitikk? Jeg tar utgangspunkt i den historiske fremstillingen av fransk Europapolitikk som er gjort i kapittel 3.

4.1 Frankrike og den strukturelle makt

Den strukturelle makten er de internasjonale rammene Frankrike har vært nødt til å forholde seg til etter Andre Verdenskrig og frem til i dag. Jeg ser det slik at det er to strukturer som har relevans for fransk utenriks- og sikkerhetspolitikken: Den sikkerhetspolitiske strukturen og den økonomiske strukturen.

Den sikkerhetspolitiske strukturen kan grovt sett deles inn i to perioder; 1945-1991 og 1991 frem til i dag. Frankrikes taktikk i forhold til denne strukturen, kan også grovt sett deles inn i to perioder: 1945-1969 og 1969 frem til i dag. Periodene for fransk taktikk ikke er sammenfallende med de nevnte strukturperiodene.

Den økonomiske strukturen kan også grovt sett deles opp i to perioder; en ”kampfase” ca 1945- ca 1960 og en oppbyggingsfase 1960 frem til i dag. Fransk taktikk i forhold til denne strukturen samsvarer nokså bra med strukturens faser.

4.1.1. Økonomisk ”kampfase” ca 1945 til ca 1960

Verden ble etter 1945 delt i to økonomiske strukturer; den kommunistiske og den kapitalistiske. Den kommunistiske økonomiske struktur var knyttet til Sovjetunionen og brøt sammen med denne stormaktens fall rundt 1990. Den kommunistiske økonomiske strukturen er ikke særlig relevant i forhold til fransk økonomisk europapolitikk. Frankrike hørte den gang som nå, til den samme kapitalistiske økonomiske strukturen som USA. Kampen, om man kan bruke et slikt uttrykk, dreide seg om hvordan den kapitalistiske strukturen skulle organiseres i Vest-Europa. Striden sto kort sagt mellom en frihandelssone på den ene siden, slik særlig Storbritannia var talsmann for, og et mer forpliktende europeisk økonomisk samarbeid på den andre siden, slik Frankrike var talsmann for. De to sidene utviklet hvert sitt organ; EF (1958)

for de som ønsket et mer forpliktende økonomisk samarbeid og EFTA (1960), et frihandelsforbund for de som ønsket en noe løsere frihandelssone.

4.1.2 Økonomisk oppbyggingsfase ca 1960 og frem til i dag.

EF/EU og EFTA har eksistert side om side siden 1960. EF og Frankrikes taktikk på det økonomiske området har vært å bygge opp EF til en sterk økonomisk maktfaktor på den europeiske og på den globale scene. Fransk politikk har vært å bidra til dette, og gjennom felles anstrengelser søke å balansere og forsterke sin egen økonomiske politikk gjennom fellesskapet. Sakte, men sikkert, gjennom år med forhandlinger, avtaler og institusjonell forankring har dette resultert i en felles valuta, EURO, og et felles økonomisk system. EU er per i dag en maktfaktor i den globale økonomien. Frankrike har vært en av de ledende drivkreftene i dette arbeidet.

Det er interessant å merke seg at medlemsmassen i EFTA gradvis har flyttet seg over til å bli medlemsmasse i EF/EU. Forholdet mellom disse to organene er strukturert gjennom avtaleverk, utviklet og tilpasset etter hvert som organene har utviklet seg. Da Storbritannia og Danmark flyttet fra EFTA til EF i 1973, ble det forhandlet frem frihandelsavtaler mellom de gjenværende EFTA-statene og EF. Da EF på 80 tallet bestemte seg for å arbeide mot innføring av et indre marked, ble det samtidig forhandlet frem en ny avtale mellom de to organene. EØS avtalen (Det Europeiske Økonomiske Samarbeid) ble undertegnet i 1992. Den regulerer handel og økonomiske forhold mellom EFTA og EU. For EFTA medlemmer er særlig tilgangen til det indre marked gjennom de fire friheter viktig: fri utveksling av varer, tjenester, kapital og arbeidskraft. I dag er det kun fire europeiske stater som er medlem av EFTA; Norge, Island, Liechtenstein og Sveits. Sveits er i en særstilling i det landet er medlem av EFTA, men har ikke signert den felles EØS avtalen og er derfor tilknyttet EØS gjennom en bilateral avtale med EU. Om en kan tørre å snakke om at den ene siden har vunnet over den andre, så har definitivt EU inntatt seierspallen. Dette har de gjort

gjennom 50 år med grundig, langsom, oppbygging og institusjonell forankring av en felles økonomisk struktur. EU er per i dag, slik Frankrike ønsker det, i stand til å operere som en maktfaktor i den globale økonomien. Europas makt og ære er gjeninntatt, eller for å si det med Mitterrands ord: "Et fremragende Europa som også er et makt Europa." (Bossuat, 2005 s 170. Oversatt av statsautorisert translatør) har blitt virkelighet på det økonomiske område.

4.1.3 Sikkerhetspolitisk struktur i perioden 1945 – ca 1991

Den sikkerhetspolitiske strukturelle rammen gav seg noe av seg selv i det både USA og Sovjetunionen var å betrakte som seierherrer etter den andre verdenskrig. De europeiske statene var enten "fiende" (Tyskland og Østerrike) eller okkupert av "fienden". Det var USA og Sovjetunionen som frigjorde Europa, riktignok med støtte fra britiske og andre europeiske soldater og tropper, som ved å ha gått i eksil, kunne delta i de allierte frigjøringsstyrkene. Motstandsbevegelsene i de enkelte land, Frankrike inkludert, skal heller ikke glemmes. Deres innsats var også et viktig bidrag til frigjøringen. Storbritannia var imidlertid i en særstilling. Ikke nødvendigvis bare på grunn av språk og anglosaksisk fellesskap med USA, men også fordi Storbritannia aldri ble okkupert under den andre verdenskrig, slik resten av Europa, som ikke var på tysk side, ble. Derfor kan det synes naturlig at det var USA, Sovjetunionen og Storbritannia som møttes ved bordet i Jalta og Potsdam. De var alle tre allierte seierherrer. Historien kjenner vi, USA og Sovjetunionen delte Europa og Tyskland mellom seg i hver sin interessesfære. Kanskje forutså de ikke hvilke konsekvenser denne deling skulle få, USA og Sovjetunionen var allierte og "venner" den gang. Likevel lå det i kortene at en "ny krig" var på gang. Samfunnssystemene var motpoler. Sovjetunionen var kommunistisk, USA var kapitalistisk, Storbritannia var også kapitalistisk og var geografisk plassert i den amerikanske sfæren. USA sammen med Storbritannia definerte sikkerhetsbehovet i sin sfære, Vest-Europa. Et europeisk

sikkerhetssystem med USA som garantist og velgjører kom på plass: NATO ble etablert i 1949. Sovjetunionen med sin interessesfære i Øst-Europa opprettet Warszawapakten i 1955 som et svar på gjenopprustning og NATO medlemskap for Vest-Tyskland samme år. Et to-delt Europa med hver sin supermakt i ryggen var født. Allierte supermakter under andre verdenskrig, fiender i det nye Europa. Den kalde krigen var i gang. Denne bipolære strukturen skulle være uendret frem til Sovjetunionens og Warzawapaktens oppløsning i 1991. Dette symboliseres gjennom Berlinmurens fall i november 1989. Nesten over natten gikk Europa, og resten av verden, fra et bipolært system til et system med kun en supermakt igjen, USA.

4.1.4. Fransk taktikk i perioden 1945 – 1969

Som vi så i kapittel 3.1. og 3.2. ønsket ikke Frankrike denne strukturen de nærmest ble tvunget til å innordne seg. De hadde ikke noe eierforhold til den fordi de ikke hadde fått delta i innledende diskusjoner og planlegging vedrørende Europas sikkerhetspolitiske fremtid. Frankrike innså årsakene til et delt Europa, men de ønsket et sikkerhetssystem for Vest-Europa basert på vest-europeisk sikkerhetssamarbeid, helst under fransk ledelse. Frankrike var ikke overbevisst om at NATO traktaten innebar en tilstrekkelig forsvarsallianse. For det ene var den USA dominert, for det andre hadde de heller sett at USA bidrog til finansiering av en europeisk forsvarsallianse, uten at USA trengte å være direkte involvert. Frankrike var likevel med å fremforhandle NATO traktaten, signerte den og ble medlem sammen med de andre opprinnelige medlemmene i 1949. Samtidig begynte de sin kamp mot strukturen. Formålet var å opprette et vest-europeisk forsvarssamarbeide som kunne erstatte, alternativt samarbeide som en likeverdige partner med USA.

Første slag var Pleven-planen som resulterte i EDC i 1950. Denne ble som vi så, først signert, dernest refusert av den franske nasjonalforsamlingen i ratifiseringsprosessen i 1954. Som et resultat av dette ble Vestunionen fra 1948 videreutviklet og omdannet til VEU i 1955. Videre ble det europeiske samarbeidet på 1950 tallet preget av

opprettelsen av en økonomisk struktur (se 4.1.1.).

De Gaulle mente at en av årsakene til at Frankrike hadde tapt den sikkerhetspolitiske strukturkampen som utspilte seg i annen halvdel av 1940 tallet og på 1950 tallet, lå i Den Fjerde Republikks instabilitet og svakhet. Når da Algerie-krigen utviklet seg slik den gjorde, fikk han nærmest et påskudd til å omorganisere Frankrike. Med en sterk Femte Republikk kunne kampen mot den sikkerhetspolitiske strukturen fortsett. Neste fremstøt var Fouchet planen som ble nedstemt i 1963 (se kap. 3.3.1).

De Gaulles siste og avgjørende trekk var å distansere seg fra strukturen gjennom full fransk tilbaketrekning fra NATOs felles militære kommando i 1966 (se kap. 3.3.1). De beholdt imidlertid sitt politiske NATO medlemskap. Ironisk nok var det ikke det sikkerhetspolitiske feltet som var den utløsende årsak, men stridigheter vedrørende landbrukspolitikken i EF. Stridens kjerne dreide seg om aktørbegrepet. Kommisjonen begynte å agere for mye som egen aktør etter De Gaulles syn. Franske suverene interesser stod på spill. ”Den tomme stols politikk” refererer til De Gaulles syv måneder lange streik i forhold til Fellesskapets institusjoner. Denne streiken ble ene og alene opphevet for å kunne delta på EF toppmøtet i Luxembourg. Luxembourg-kompromisset ga ifølge De Gaulle ikke tilstrekkelig sikkerhet og garanti for Frankrike som nasjonale suverene aktør. En smitteeffekt til det sikkerhetspolitiske feltet som De Gaulle ønsket inn i europeisk samarbeid under fransk ledelse, var stor. De andre fem landene i EF ønsket en sikkerhetsstruktur basert på NATO. Frankrike stod alene.

De Gaulles trekk kan på den ene side sees som en avmaktshandling. På den annen side var det også et genialt trekk. På denne måten låste han den sikkerhetspolitiske strukturen. Dersom EF skulle utvikle en sikkerhetspolitisk struktur kunne det ikke skje ved at NATO eventuelt nærmest kunne infiltrere EF gjennom sine felles medlemsland. Frankrike var en sterk aktør i EF. NATO måtte derfor eventuelt forholde seg til et EF som inkluderte et Frankrike som var en selvstendig aktør på det sikkerhetspolitiske feltet. De Gaulles andre sterke kort var selvfølgelig at Frankrike var etablert som atommakt, samt at de hadde sin faste plass i FNs Sikkerhetsråd. Av maktshandling eller

genialt trekk, dette skulle uansett legge føringer for fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk helt frem til i dag.

4.1.5. Sikkerhetspolitisk struktur i perioden 1991 og frem til i dag

Oppløsningen av Sovjetunionen og Warszawapakten, symbolisert ved Berlinmurens fall i november 1989, kom som et lite sjokk på verden. Få, om i det hele tatt noen, hadde forutsett at det skulle skje noe slikt og i alle fall ikke at det skulle skje så raskt som det gjorde. I etterpåklokskapens tegn kan man lett se tegnene; en økonomisk struktur som ikke fungerte, et kommunistisk og opprinnelig idealistisk samfunn som materielt og levekårsmessig sakkert akterut i forhold til det utbytende og forhatte kapitalistiske systemet, samt et generasjonsskifte i Sovjetisk ledelse med Gorbatsjov og hans Glasnost politikk. Tegnene var der. Vesten så de bare ikke klart nok og var ikke klare for det som skjedde.

Imidlertid er det slik at et av kjennetegnene ved en levedyktig struktur, er evne til omstilling. NATO begynte en omstillingsprosess. Kjernen i NATO traktaten som ble signert i 1949, er artikkel 5 som forplikter medlemmene til et kollektivt forsvar av medlemslandene dersom noen av disse skulle bli angrepet. Siste gang denne artikkelen ble benyttet, var etter terrorangrepet i New York i 2001. Utover 1990 tallet og frem til i dag har NATO i større grad utført oppdrag etter traktatens paragraf 4. Stanley R. Sloan sier det slik på NATOs hjemmeside: “Selv om Artikkel 5 ble brukt som reaksjon på terroranslagene mot USA den 11. september 2001, har NATOs aktiviteter nå i stor grad rot i Washington-traktatens Artikkel 4. Denne artikkelen, som sier at de allierte “skal konsultere når som helst, hvis en av dem mener at den territoriale integritet, politiske uavhengighet eller sikkerhet til noen av partene er truet”, ble inkludert i traktaten hovedsakelig som et resultat av europeiske bekymringer for deres

gjenværende koloniinteresser. Den lover ikke noe, noe som ble klart i den allierte debatten over krigen i Irak. Den inviterer imidlertid traktatsignatarene til å arbeide sammen for å forsvare sine interesser mot trusler som oppstår fra enhver kilde, uansett hvor i verden.” (<http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/norwegian/art4.html>). NATO har med andre ord gått mer og mer over til “ikke artikkel fem krisehåndteringsoperasjoner” i de siste 10-15 årene.

4.1.6. Fransk taktikk i perioden 1969 og frem til i dag.

Fransk taktikk siden 1969 har vært tillitskapende arbeid, samt grundig, langsom oppbygging og institusjonell forankring av både en felles økonomisk og en felles sikkerhetsstruktur innad i Fellesskapet. Pompidou kom til makten i 1969. Hans viktigste oppgave var å få Frankrike ut av den isolasjonen som begivenhetene i året 1966 hadde skapt. Videre var det viktig å gjenopprette en tillit til Frankrike som en seriøs samarbeidspartner i det europeiske landskapet. 1970 tallet hadde hovedfokus på økonomisk struktur og oppbygging av denne. Knivingen stod om landbrukspolitikken og den økonomiske politikken. På overflaten virket Frankrike likevel rolig, ingen store utbrudd slik det hadde vært under De Gaulle. Det var som om den sikkerhetspolitiske strukturen var akseptert og man hadde innfunnet seg med den. Men visjonene var de samme som under De Gaulle, taktikken var annerledes. Pompidou fikk gjeninnført regulære toppmøter mellom medlemsstatene. En uformell og uforpliktende arena for samtaler om sikkerhetspolitikk. Giscard d'Estaing fortsatte med å ta initiativ til opprettelsen av Det Europeiske Råd og ga dermed EPS et forum. Mitterrand bidro til å institusjonalisere dette gjennom Den Enhetlige Akt i 1986.

Frankrike hadde ikke noe eierskap til opprettelsen av den europeiske sikkerhetsstrukturen ved andre verdenskrigs slutt. De hadde imidlertid heller ikke noe eierskap til oppløsningen av den samme strukturen. Men med oppløsningen av den internasjonale sikkerhetspolitiske strukturen kom en ny mulighet.

Perioden rett etter strukturendringen var kritisk for Frankrike. Den største utfordringen for Frankrike var Tysklands rolle i det nye Europa. Tysk samling kunne bety en svekkelse av den tysk-franske vennskapen, det kunne bety at Tyskland ble for sterkt for Europa, det kunne bety en redusering av Frankrikes rolle og mulighet til å påvirke Europapolitikken. Sett med franske øyne var heller ikke EU klar for den utfordringen et samlet Tyskland kunne bety. Den franske strategien ble nokså raskt klar. For det første var det viktig å beholde den tysk-franske vennskapen. Uten den var det vanskelig å beholde utviklingstakten i Fellesmarkedet, slik Frankrike ønsket det. Videre var taktikken å fortsette enda mer målbevisst i det sporet som ble påbegynt i 1969 og som hadde kommet et godt skritt videre med Den Enhetlige Akt i 1986, institusjonell forankring av alle fellesskapets aktiviteter under en paraply. Man var så nær ved å lykkes i dette. En strukturendring kunne ikke få lov til å velte den tidsplanen som var lagt. Det ble viktigere enn noen gang før å gjennomføre Maastricht-traktaten som planlagt. Målbevisst arbeid for en institusjonell forankring av alle fellesskapets aktiviteter under en felles paraply, er en taktikk Frankrike har holdt seg til helt frem til i dag. Lisboa-traktaten, som gjelder fra desember 2009, er foreløpig siste ledd i den utviklingen.

Samtidig betydde strukturendringen at en ny struktur ville måtte innarbeides så fort Europa våknet etter sjokket Berlinmurens fall hadde skapt. Det var nærmest slik at den ene dagen hadde man to supermakter, den neste dagen kun en supermakt igjen. Skulle man få et verdenssystem basert på USA som en ny hypermakt? Skulle USA bli enerådende i å legge premissene for utviklingen på den globale politiske scene? USA var sterke nok til det. Foruten stødige å arbeide videre på den institusjonelle vei, måtte Frankrike gjøre noe for å vise at de og EU måtte regnes med på den internasjonale politiske scenen. Den første Irak-krigen i 1991 og særlig konfliktene i Bosnia og Hercegovina tidlig på 1990 tallet lærte Frankrike følgende: Til tross for at Frankrike gjennom hele Den Femte Republikks historie har lagt vekt på egen militærindustri og opprettholdelse av militære styrker, kunne ikke Frankrike føre krig for fransk eller EUs regning, verken i regi av seg selv eller i regi av andre. Derneft erfarte de at

teknologisk utstyr må være kompatibelt med andre lands utstyr. De erfarte med andre ord at de selv og EU ikke var klare for oppdrag av denne typen. Det hersket for store skillelinjer innad i EU. EU som en sikkerhetspolitisk og militær aktør var ikke sikret. Dernest erfarte de at NATO isolasjonen etter hvert måtte brytes. Den eneste taktikken som kunne følges videre fremover, var å fortsette på den veien de allerede hadde kommet et godt stykke på: Bygge opp EU til en institusjon som kunne være en maktfaktor på den globale scene, både økonomisk, utenriks- og sikkerhetspolitisk og militært. Veien videre for å kunne endre og bidra til en ny sikkerhetsstruktur var, som Matlary sier det i "Spillet om Irak": "Make Law, not War" (Matlary i Rasch, Matlary og Mydske, 2003, s. 93).

Fra ca 2002 kom hva jeg vil kalle en "testperiode" i forhold til å utfordre og bidra til en ny sikkerhetspolitisk struktur i Europa og verden for øvrig. EU begynte nå å komme i posisjon både institusjonelt og militært (Jmf. St. Malo som førte til samarbeid mellom Frankrike og Storbritannia). Gjennom denne "testperioden" kunne de vise hva de var gode for.

I 2009 ble ringen sluttet. Frankrike gikk fullt inn igjen i NATOs integrerte militære samarbeid. Noen ser dette slik at Frankrike nok en gang har måttet innse sine "feil" og innordne seg en NATO struktur hvor USA er den sterke part. Jeg tror heller at Frankrike nå er rimelig sikre på at de sammen med EU er i en posisjon hvor de kan, om ikke utfordre, så i alle fall delvis styre og kontrollere strukturen. Frankrikes røst, både via seg selv og via EU vil måtte bli hørt i NATO.

4.2 Frankrike og den institusjonelle makt

Hele tilblivelsen og oppbyggingen av EF/EU helt frem til i dag dreier seg både om oppbygging og bruk av institusjonell makt. Det dreier seg om å bygge opp et institusjonelt organ som kan handle på fellesskapets vegne vis à vis det globale

samfunn. Jeg tar utgangspunkt i definisjonen av institusjonell makt (se kap. 2.4.2): Institusjonell makt relateres til en aktørs indirekte kontroll over en annen aktør. Jeg ser først på hvordan den institusjonelle makten har blitt brukt i oppbyggingen av EU. Dernest ser jeg på noen eksempler hvor Frankrike har brukt EU som institusjonell makt gjennom EUs historie.

4.2.1 Institusjonell makt i oppbyggingen av EU som institusjon.

Frankrike er en gammel nasjon med den erfaring at et hvert samfunn må organiseres gjennom lover. Den franske Revolusjon i 1789 har gitt både franskmenn og resten av verden en erfaring om dette. Noen lover kan gjelde for den enkelte stat, eller som i denne historien, for alle EUs medlemsstater (eller noen av medlemsstatene om man har blitt enige om det på forhånd, jmf. unntak enkelte land har i forhold til f.eks den felles pengepolitikken). Men disse lovene må være tuftet på universelle lover som gjelder for alle. Frankrike er nasjonen som fostret forfatterne av "La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen" (Borgernes og Menneskerettserklæringen, min oversettelse) i 1789. Inspirasjonen til "La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen" kan ha flere kilder. Engelskmennenes « Bill of Rights » fra 1689 og amerikanernes uavhengighetserklæring av 4. Juli 1776 sies å ha vært inspirasjonskilder. Det samme var viktige franske filosofer som Rousseau og Montesquieu. Borgernes og Menneskerettserklæringen ble offentliggjort som en siste kongshandling av Kong Ludvig XVI og tjente som grunnlag for den første grunnloven av september 1791, den første grunnloven i det nye franske regimet etter Revolusjonen. Siden har den tjent som et grunnlag for alle franske regimer fra 1791 og frem til i dag. Den er også et viktig grunnlag for FNs menneskerettserklæring av 1948.

Franskmenn betrakter "La Déclaration des droits de l'homme et du citoyen" som en del av deres kulturelle arv, en del av deres identitet. Den Franske Revolusjonens

slagord: ”Frihet, Likhet, Brorskap” er en kulturarv Frankrike tar alvorlig. Men de ser den også som en felles europeisk og vestlig kultur- og identitetsarv. Sett i dette lyset opplever de en interessefelleskap med resten av Europa i første instans, men også med hele den vestlige verden. Et samarbeid tuftet på felles verdier mellom likeverdige europeiske nasjoner er derfor ikke noen fremmed tanke i Frankrike. At Europa og resten av verden skal være tuftet på felles og universelle lover, er en naturlig tankegang.

Det er i lys av ovenstående man kan forstå Frankrikes, men også resten av EUs medlemmers, nærmest forkjærlighet for å bygge et solid og juridisk godt forankret system, både for seg selv gjennom EU, men også videre for hele det globale samfunn gjennom FN.

Hver eneste lov, forordning og traktat fra Roma-traktaten som trådte i kraft i 1958 til Lisboa-traktaten som trådte i kraft i desember 2009 har blitt til ved bruk av institusjonell makt. Aktør A er den til enhver tid sittende politiske makt. Aktør B er fremtidens politiske makt. Middelet som brukes av aktør A til å tvinge aktør B til å godta aktør As handling, er loven, forordningen, traktaten i den felles institusjonen. Gruber gjør også den samme identifiseringen av institusjonell makt i forhold til en analyse av EMS (Gruber i Barnett og Duvall, 2005, s 102 – 129, se også kap.2.4.2.). I dette tilfellet var det Giscard d’Estaing som ville binde opp en eventuell sosialistisk president til å følge den pengepolitikken EF hadde lagt opp til. Jo mer omfattende og juridisk bindende en avtale er, jo mer blir fremtidige ledere bundet opp til en politikk styrt av forgjengerne. Dette er selve essensen i å bygge et samfunn ved lov. Dette gjelder ikke bare i Frankrike. Alle medlemsland i EU som signerer og ratifiserer en avtale, foretar samme bruk av den felles institusjonelle makten. Det er for øvrig interessant i denne sammenheng å merke seg at Lisboa-traktaten gir medlemsland mulighet til å tre ut av EU. Altså har det enkelte medlemsland en mulighet til å distansere seg fra, eller sagt med andre ord; ikke akseptere, den institusjonelle makten.

Det samme gjelder rundt temaet ”flerhastighets Europa”. Her kan enkelt land distansere seg fra, eller ikke akseptere å være med på visse deler av Fellesskapets politikk.

Alle presidenter i Den Femte Republikk har blitt bundet opp gjennom bruk av institusjonell makt fra forgjengerne. Til og med De Gaulle ble bundet opp av Roma-traktaten. Fra Pompidous tid har hver president foretatt sitt bidrag til etterfølgerens etterlevelse. Det er også interessant å merke seg at alle presidenter nærmest lydige har fulgt i de sporene forgjengeren la opp til. Dette gjelder uansett hvor mye de måtte ha kritisert sin forgjenger mens denne satt ved makten. Ut fra et fransk innenrikspolitisk ståsted kan man skjønne at Giscard d’Estaing var tvilende til at en eventuell sosialistisk president skulle ville følge opp og godta EMS. Mitterrand hadde også i de to første årene av sin første presidentperiode et annet hensyn i tillegg til Frankrikes Fellesskapspolitikk, nemlig en ikke ubetydelig kommunistisk fløy i nasjonalforsamlingen. Sosialistene var avhengige av støtte fra kommunistene for å sikre seg flertall. Hans engasjement i Europapolitikken ble intensivert etter at avhengigheten av kommunistenes støtte falt bort etter to år. Mitterrand på sin side foretok tilsvarende, la oss kalle det sikring av fremtiden, da han la Maastricht-traktaten ut til folkeavstemning. Mitterrand hadde ikke lang tid igjen av sin andre presidentperiode. Chirac var en mulig etterfølger. Chirac hadde demonstrativt motsatt seg alle Mitterrands tiltak i forhold til EU. (Se Mitterrands brev til ”Alle franskmenn”, sitert i kap. 3.3.5.). Mitterrand trengte folkets stemme for å sikre at Maastricht-avtalen ble overholdt og fulgt opp. Folkets stemme er viktig i Frankrike. Det så man under Den Franske Revolusjonen. Man kimser ikke av folkets stemme. Men det var et sjansespill av Mitterrand. Fransk politikk utføres av den franske elite, det franske folk er mer heterogent. Mitterrand tok en sjanse på at eliten hadde klart å informere folket tilstrekkelig til at de ville akseptere avtalen. Det holdt med knapp margin. Chirac foretok samme trekk i forhold til Forfatningstraktaten. Han tapte, folket sa nei. Men den institusjonelle makten hadde da fått et tyngde moment i seg selv. En ny prosess

var uunngåelig. Lisboa-traktaten ble godkjent av folket, ikke bare i Frankrike, men i alle EU land.

4.2.2. Eksempler på bruk av EU som institusjonell makt overfor eksterne aktører.

De Gaulle er i et særtilfelle når det gjelder å bruke EF som institusjonell makt overfor eksterne aktører. For det ene brukte han ikke den institusjonelle makten på samme måte som senere presidenter. Han bandt ikke opp ettertiden gjennom institusjonalisering på samme måte som de skulle gjøre. Han brukte den institusjonelle makten ved to anledninger så vidt jeg har kunnet identifisere.

Den første anledningen var striden om frihandelssone i Europa på slutten av 1950 tallet. De andre ”fem” var ikke uvillige til å akseptere britisk krav om en frihandelssone. De Gaulle klarte ved å vise til Roma-traktatens innhold og bindende karakter å holde ” de fem” samlet om det franske syn. Resultatet ble opprettelsen av et eget organ for frihandelssonen, EFTA. (se kap. 3.3.1.). Muligvis løp bruk av institusjonell makt i dette tilfellet hånd i hånd med verdiskapende makt. Man kan også si at strukturell makt var et element som var med i bildet, i det striden stod om den økonomiske strukturen innad i Europa.

Den andre og avgjørende bruken av institusjonell makt skjedde da De Gaulle trakk Frankrike ut av det integrerte militære samarbeidet i NATO i 1966. Jeg har diskutert dette både i kap. 3.3.1. og i kap 4.1.4. I det siste kapittelet diskuterer jeg dette trekket som et slag mot den sikkerhetspolitiske strukturen og konkluderer med at De Gaulle klarte å låse fast sikkerhetsstrukturen. Men for å gjøre dette brukte han institusjonell makt. Aktør A er Frankrike som bruker institusjonell makt representert ved EF til å

låse aktør B, som er den strukturelle makten, representert ved NATO. Frankrike som medlem av EF og selvstendig sikkerhetsaktør måtte tas i betraktning ved eventuelle større sikkerhetspolitiske endringer i Europa. I dette tilfellet kan vi konstatere at to maktbegreper har blitt brukt samtidig. Og som tidligere analysert, denne hendelsen fikk langt virkende konsekvenser for Frankrike.

Neste gang institusjonell makt har blitt brukt overfor eksterne aktører, var ved innledning til den andre Irak-krigen. Stridens kjerne gjaldt mistanke om brudd på avtale om destruksjon av masseødeleggelsesvåpen, samt Irakisk uvilje og motstand mot å slippe internasjonale inspektører til. Frankrike ønsket å fortsette med inspeksjoner fordi de mente at det ikke kunne bevises at Irak hadde brutt internasjonale regler. USA ønsket å gå til krig fordi de mente mistanken mot Irak var såpass sterk at man ikke trengte noen FN resolusjon for å angripe. I dette tilfellet så vi at Frankrike holdt hardt på at intet angrep kunne skje før FNs resolusjon 1441 om Irak var på plass. Denne sa ingenting om krig, kun at Irak kunne forvente seg internasjonale reaksjoner dersom de ikke innfridde det internasjonale samfunnets krav om inspeksjoner. Aktør A i dette tilfellet var Frankrike. Den institusjonelle makten var ikke EU, men FN. Og aktør B var ikke Irak, men USA. Frankrike som ser viktigheten av det institusjonelle og behovet for lover både på det nasjonale og det globale plan, hadde lenge irritert seg over USAs tendens til å bruke FN kun når det passet dem. Dette var en fin anledning til å sette dem litt på plass.

Operasjoner av ulik karakter (omtalt i kap.3.3.5) på den globale scene etter 2002 i regi av EU, som jeg i kap. 4.1.6. har kalt ”testperioden”, er også bruk av institusjonell makt. Spesielt i ”Operation Artemis” som hittil er den eneste såkalte skarpe operasjonen i ren EU regi, kan aktørene defineres på denne måten: Aktør A er Frankrike sammen med Storbritannia og delvis Tyskland. Den institusjonelle makten de benytter er EU og aktør B bør selvfølgelig være Kongo. Jeg holder likevel en liten knapp på at aktør B er NATO. Gjennom en vellykket ”Operation Artemis” kunne

Frankrike vise NATO med USA i spissen at Frankrike var tilbake i posisjon. Makt og ære var gjenvunnet.

4.3 Frankrike og den verdiskapende makt

Jeg innleder kapittel 2.4.4. med å si følgende: ”Verdiskapende makt er vanskelig å definere og gjenkjenne fordi den ofte er implisitt, diffus og uttrykkes i mange ulike former. Den henspeiler på en noe mer vag forståelse av sosiale og kulturelle prosesser. ”Verdiskapende makt gjelder tale, de sosiale prosesser og de kunnskapssystemer hvorigjennom mening produseres, fastsettes, oppleves og endres” (Macdonnell, 1986, sitert i Barnett og Duvall, 2005, s 20. Oversatt av statsautorisert translatør).

Verdiskapende makt er summen av en persons eller et samfunns kultur og identitet. Kultur kan defineres som åndelig og materiell utvikling over tid som utgjør kjennemerket på et individs-, en nasjons- eller menneskehetens utvikling. Identitet er gjenkjennelsen av kulturen i det enkelte individ eller hos den enkelte nasjon eller grupper av nasjoner. I tillegg må medfødte personlige egenskaper på individets nivå legges til.

Den verdiskapende makten er den makten som oppstår i større eller mindre grad hver gang mennesker møtes og kommuniserer. Jeg velger å analysere fransk Europapolitikk generelt og fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk spesielt i lys av den verdiskapende makten sett fra to vinkler; eliten og folket. Avslutningsvis gjør jeg et forsøk på å identifisere den endringen som skjer i identitet over et gitt tidsrom. Jeg ser det slik at den verdiskapende makten har vært en av de viktigste drivkreftene i europeisk integrasjon. Identitet er sterkt knyttet opp til verdiskapende makt. En eventuell identitetsendring vil ha noe å si for oppfattelsen av aktørbegrepet. Aktørbegrepet er viktig i forhold til en felles utenriks- og sikkerhetspolitikk. Både FUSP og ESDP befinner seg fortsatt i søyle to, et mellomstatlig anliggende, selv om liten glidningen

mot søyle en er registrert. En identitetsendring kan derfor etter hvert endre den innholdsmessige forståelsen av aktørbegrepet, som i sin tur, på sikt, kan føre FUSP over i søyle en.

4.3.1. Den verdiskapende makt og eliten

Frankrike har arvet en innholdsrik og gammel kultur. Jeg har tidligere nevnt Den Franske revolusjon og franske filosofer. Om vi legger til arven helt fra Antikken og frem til i dag, kan vi danne oss et bilde av fransk kultur, som de også deler med resten av Europa og delvis med resten av verden. Frankrike har hele tiden vært meget bevisste sin kulturarv og vist dette utad, kanskje i litt større grad enn mange andre europeiske nasjoner. Det er i dette krysningspunktet at det vi oppfatter som fransk identitet har oppstått.

Til tross for Den Franske Revolusjon og fokus på folkets makt, har Frankrike gjennom alle tider vært ledet av en elite. Denne eliten er et resultat av en streng utvelgelsesprosess. I moderne tid viser dette seg gjennom et skolesystem som karakteriseres av elitisme. Alle må gjennom en grunnutdannelse, men utvelgelsen starter allerede på dette nivået gjennom karaktersystem og mulighet for å stryke på det enkelte trinn. Det er ikke uvanlig å måtte ”redoublé” (gå en klasse om igjen, min oversettelse) i den franske grunnskole eller den franske videregående skole. Samtidig er det fra tidlig stadium fokus på fransk historie og filosofi. Alle skal kunne gå ut i verden med et minimum av elementære ferdigheter og kunnskap om nasjonens kultur og identitet. Utvelgelsesprosessen blir selvfølgelig strengere jo høyere man kommer opp i systemet. Å være uteksaminert fra en av landets ”grandes écoles” gir ikke bare status og prestisje, det gir også en garanti for at vedkommende har nådd toppnivået utdanningsmessig med den kunnskap og lærdom det representerer. Alle Den Femte Republikks presidenter har fått sin eksamen fra en eller flere ”grandes écoles”. De representerer derfor den franske intellektuelle og kunnskapsrike elite.

Historien fra den europeiske integrasjons spede begynnelse på 1940 tallet og frem til i dag viser at den politiske elite, ikke bare i Frankrike men også i andre land, har vært drivkraften. Fra fransk side bør Jean Monnet (født 1888, død 1979) trekkes frem. Idealistisk føderalist og den Europeiske Unionens far. Med sine mangfoldige og brede bekjentskapskrets, sin idealisme, sin visjon og sin kunnskap opererte han i kullissene ved gjentatte anledninger. Gjennom den historiske gjennomgangen kunne jeg stadig ane Monnets verdiskapende makt. Selvfølgelig var dette særlig synlig i de innledende faser før og under den Fjerde Republikk. Men også så sent som i 1969 i Haag konferansen, som blir regnet som re-starten på europeisk integrasjon etter De Gaulles noe steile holdning gjennom 1960 tallet, er Monnet en ivrig aktør i kullissene: "Egentlig ble saken godt forberedt takket være Jean Monnets diskrete henvendelser til Willy Brandt, ny tysk kansler og medlem av "Tiltakskomiteen for Europas Forente Stater" (Comité d'action pour les États-Unis d'Europe), for at konferansen skulle bli en suksess." (Bossuat, 2005, s. 121. Oversatt av statsautorisert translatør). Man skal ikke glemme at Monnet på dette tidspunktet var 81 år gammel.

Sett i ettertid får man en følelse av at det til en hver tid har vært riktig mann på riktig sted i Frankrikes etterkrigshistorie. Også i den Den Femte Republikks presidentstol gjelder dette. De Gaulle tilhørte samme generasjon som Monnet. Begge med en visjon om fred og samarbeid i Europa. Likevel to meget ulike personligheter som begge har satt sine sterke spor i europeisk integrasjon. De Gaulle, landsfaderen med militær erfaringer fra både første og andre verdenskrig, med kunnskap og integritet, med stolt og steilt vesen viste han verden at Frankrike var et land som ikke lot seg kue. Pompidou var den kunnskapsrike og kloke pragmatikeren som fikk europeisk integrasjon på skinner igjen. Giscard d'Estaing var Monnets visjonære arvtaker med De Gaulles stolthet og ære i genene, en funksjonalistisk og smart økonom som konsentrerte seg om å få den økonomiske politikken på plass. Mitterrand var den velutdannede sosialisten som overrasket både Frankrike og resten av Europa ved å bli en like stor og ærverdig landsfader som sin politiske motstander De Gaulle. Han var

den erfarne politikeren som var opptatt av fransk ære, makt og selvstendighet men som likevel ble den som brakte integrasjonen et stort og viktig skritt videre med sin Maastricht masterplan. Chirac, ”bulldoseren” og ”øyeblikkets mann” som omstilte seg fra kritiker til visjonær nærmest over natten og endte opp som en handlingens mann. Sarkozy, den kommunikative og moderne mannen hvis politiske testamente ennå ikke er skrevet. På det utenriks- og sikkerhetspolitiske feltet har de alle båret og bærer fortsatt på den samme visjonen om fransk makt og ære, og på hver sin måte bidratt til at denne visjonen ikke har blitt glemt. Det går en linje fra Plevens EDC til Fouchet-planen til Maastricht-traktaten til Lisboa-traktaten som signaliserer en konsekvent holdning med endret taktikk.

Den verdiskapende maktynamikken har oppstått i presidentenes møte med sine likemenn i andre stater, særlig Tyskland. Den tysk-franske vennskapen har blitt et symbol på europeisk integrasjon. Charles De Gaulle og Konrad Adenauer var de gamle fiendene som utvekslet respektfulle håndtrykk mellom likemenn, Georges Pompidou og Willy Brandt de fornuftige etterkommerne, Valéry Giscard d’Estaing og Helmut Schmidt de smarte som konsentrerte seg om den grunnleggende økonomien. Og så selve hovedsymbolet på vellykket vennskap, François Mitterrand og Helmut Kohl. Kanskje er det noe i ordtaket ”Motsetninger tiltrekker hverandre”. Som Mitterrand selv uttrykte det: “Enhver fordom adskilte oss. Men jeg var mottagelig for hans sterke og sunne fornuft, hans kjennskap til menneskelige beveggrunner, hans evne til å motta slag, hans form for intelligens hvis skarphet er feilbedømt av mange intellektuelle.” (Ibid, s 163 – 164. Se også kap. 3.3.4. Oversatt av statsautorisert translatør). Utseendemessig så de litt ut som Europas svar på Hellan og Halvan, men ikke desto mindre et dynamisk ”radar-par” som styrte den europeiske scene med glans. Kjemien mellom de to stemte. Det førte til en verdiskapende dynamikk som brakte Europa vellykket gjennom en tysk gjenforening og ledet frem til EU og Maastricht. I tillegg må det også nevnes at det fikk et langt ”ekteskap” sammen, Mitterrand tiltrådte som president i 1981, Kohl ble Kansler i 1982. Den første avsluttet sin gjerning i 1995, den andre i 1998. Etterfølgerne Jaques Chirac og Gerhard Schröder var mer sobre,

men likefullt representerte de en respektfull vennskap. Det er imidlertid interessant å merke seg at denne tysk-franske vennskapen ikke lenger er like åpenbar. Nicolas Sarkozy og Angela Merkel utmerker seg ikke som et dynamisk par. Kanskje kan det ha noe med Frankrikes ”flørting” med britene i St. Malo som resulterte i et oppsving av felles utenriks- og sikkerhets politikk, å gjøre. Kanskje kan det ha noe med kjønn å gjøre, Tyskland har for første gang fått en kvinnelig Kansler. Kanskje kan det ha noe med ulike personligheter å gjøre. Uansett er det et faktum at den drivende verdiskapende makten den fransk-tysk vennskap har vært for europeisk integrasjon ikke lenger er like intens. Også dette varsler om at endring er på gang. Det kan være at integrasjonen i dag har kommet så langt at det spesielle tysk-franske vennskapen har, om ikke helt utspilt sin rolle, så i alle fall mindre betydning.

Den ledende elite har gjennom vennskap vært en drivende verdiskapende makt. Men samtidig har deres politikk ført til flere møteplasser på den europeiske scene for dem selv, politikere ellers, byråkrater, funksjonærer, forskere, lærere, studenter og folk flest. Når man da vet at verdiskapende elementer oppstår i det øyeblikk mennesker møtes, diskuterer, kommuniserer, samhandler, kan man ane den integrerende konsekvensen dette har.

4.3.2. Den verdiskapende makt og det franske folk

Den franske elite har lært sin lekse fra Revolusjonen. Man må være på bølgelengde med folket. Man kan ikke distansere seg slik det kom til uttrykk hos Marie Antoinette da hun i forundring over at folket klaget på at de var sultne og manglet brød, lurte på hvorfor de ikke bare kunne spise kake i stedet. Folket trenger både ”brød og kaker” i våre dager. Presidenten i Den Femte Republik har stor makt, og er alene ansvarlig for landets militærstyrker. Men han kan likevel ikke distansere seg fra folket. De må være i stand til å forstå, de må informeres og få anledning til å kommunisere. Presidenten

skal tross alt velges direkte av folket. Kommunikasjon mellom disse to, folket og presidenten, er derfor viktig. Vi vet også at hver gang det kommer en ny EU-traktat på bordet som innebærer grunnleggende endring, får folket mulighet til å si sin mening.

Mitterrand satte i gang med både ”brød og kaker” på 1980 tallet. Det vil si, han lanserte ulike tiltak som hadde til hensikt både å bringe fransk språk og kultur ut i verden, gi folket mer informasjon, bringe folkene i de europeiske nasjoner nærmere hverandre. For det første begynte han selv å opptre mer regulært og markedsføringsmessig bevisst på TV, for det andre lanserte han TV5 Monde som hadde til hensikt å spre fransk språk og kultur til hele den francofone verden, for det tredje ble det opprettet europeiske TV kanaler som for eksempel TV Arte, en felles tysk-fransk kanal som hadde til hensikt å bringe franskmenn og tyskere nærmere hverandre. I 1985 ble Eurêka lansert. Det er et nettverk for teknologisk industriell forskning og utvikling (se også kap. 3.3.4.). Hensikten var å bringe forskning i de enkelte europeiske land nærmere hverandre og dermed europeisk forskning opp på et internasjonalt konkurransedyktig nivå. I dag har Eurêka 39 medlemsland i Europa. Som i de fleste av EUs nettverk og programmer, har resten av Europa tilgang til å delta. Etter hvert har det vokst frem en mengde ulike utvekslings-, lærings- og forskningsprogrammer: ”Comenius” for grunnskolen, ”Erasmus” for videregående opplæring, ”Leonardo da Vinci” for yrkesrettet opplæring og ”Grundtvig” for voksen opplæring.

Alle disse europeiske møteplassene for mennesker i ulike grupper og aldre innebærer en verdiskapning som kan omdannes til verdiskapende makt, som i sin tur fører til en identitetsendring.

4.3.3. Identitetsendring presentert i små glimt

Identitetsendring skjer kontinuerlig, hastigheten kan variere, men det er et fenomen som har eksistert siden tidenes morgen over hele verden. Franskmenn er kjent for sitt identitetsfokus. Det kjennetegnes ved et fokus på alt som er fransk, det være seg språk, mat, teknologi eller synet på internasjonal politikk. Til sammen utgjør dette viktige elementer i den franske kultur.

Over jo lenger tidsperspektiv man studerer et identitetsbegrep, jo lettere er det å se endringene. Det er lett å se identitetspranget fra De Gaulle til Sarkozy, ja til og med fra en president til neste. Det har skjedd en identitetsendring både hos den politiske elite og hos folket i Frankrike. Denne akselererte rundt årtusenskiftet.

Et lite personlig eksempel fra det kommunikasjonsteknologiske området. Da Mitterrand lanserte sine prosjekter på 1980 tallet, stod fransk teknologi i fokus. Som ung historiestudent i Frankrike på midten av 1980 tallet, husker jeg at vi benket oss sammen hos franske venner for å teste et søkbart program som man kunne ta inn via TV skjermen. Det var selvfølgelig helt fantastisk. Tenk, vi kunne til og med finne frem til kinoprogrammer i Paris eller informasjon fra offentlige myndigheter. Helt utrolig syntes vi. Lite ante jeg den gang at jeg 25 år senere skulle kunne sitte langt oppi den norske fjellheimen å laste ned EU traktater og følge med på den franske presidentens program på hans hjemmeside på World Wide Web, utviklet med basis i amerikansk NASA teknologi.

Et annet eksempel er det franske språk, selve symbolet på fransk identitet. Som en bemerkning til at engelsk har erstattet fransk som Europaspråket, sier Sarkozy at franskmenn får lære seg engelsk. Man kan formelig føle vreden hos grunnleggerne av Det Franske Akademi. En slik kommentar hadde vært utenkelig bare for et tiår eller to siden. Eldre franskmenn reagerer kanskje, yngre rister bare på skuldrene og

konsentrerer seg videre om å kommunisere med omverden via sin Facebook profil eller sin Twitter side eller en av de andre mange kommunikasjonskanalene som er tilgjengelig i dag. Kanskje er de ”venner” med presidenten via hans Facebook profil og kan kommunisere direkte med Élysée. Bare i løpet av et par uker i april 2010 har den franske presidenten fått 3806 ”venner” fra folket på sin Facebook profil, de fleste er franske selvfølgelig, men også noen utenlandske. Denne typen kommunikasjon kan endre mye, også på det utenriks- og sikkerhetspolitiske feltet. Folk engasjerer seg mer i denne type spørsmål nå enn de gjorde før. Så får vi håpe at Sarkozy forstår hva den riktig unge garde av franskmenn skriver. Mange 12-13 åringer i Frankrike i dag skriver et fransk som jeg har min fulle hyre med å prøve å forstå. Det er et nett-språk, et muntlig fonetisk fransk ispedd forkortelser, både franske og internasjonale (les amerikanske). Hvor ble det av rettskrivningsreglene? Og hvor ble det av høflighetsformen? Det er ikke mange på presidentens ”vegg” som er Dis med presidenten. På den annen side, barn av i dag fra ulike land, både Europa og USA inkludert, kan mye lettere identifisere seg med hverandre enn barn for en generasjon eller to siden kunne gjøre. De spiser mye av den samme maten, de ser mange av de samme TV programmene, de spiller de samme spillene på nettet, de har de samme kommunikasjonskanalene og alle de andre tekniske ”duppedittene” som er så uunnværlige for de fleste av oss i dag. Skeptikere og kritikere ville sikkert kalle dette amerikansk kulturimperialisme. Det er mulig. Men med massekommunikasjon åpner det seg en ny verden. Man kan sikkert hevde at dette er en smule irrelevant for tolkning av fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk. Min tanke er å vise at den franske identitet er i endring. Dette vil på sikt utvilsomt ha noe å si også for fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk. Dagens franske barn har en helt annen europeisk og global tilhørighet enn tidligere franske generasjoner. Blant dagens franske barn finnes en fremtidig fransk president. EU brukte 51 år (1958-2009) for å nå frem til Lisboa-traktaten. Fortsatt er FUSP og ESDP formelt å regne som et mellomstatlig anliggende. Den formelle suverene aktørstatusen på dette feltet er fortsatt i behold. En akselererende identitetsendring vil få innflytelse på oppfattelsen av aktør begrepet, tror jeg. Massekommunikasjonens tveeggede sverd kan bli et viktig element i denne utviklingen.

4.4 Frankrike og den tvingende makt

Dersom man holder seg til realismens aktørdefinisjon som sier at kun stater kan være aktører, videre til Barnett og Duvalls definisjon av tvingende makt som sier at denne utføres direkte mellom definerte aktører, altså at aktørstat A som i denne oppgaven er Frankrike, direkte tvinger aktørstat B til å gjøre noen den ellers ikke ville ha gjort, kan jeg ikke finne noen tydelige eksempler på at Frankrike har brukt denne makttypen i europeisk politikk i perioden 1945 og frem til i dag. Derimot er det sannsynlig at Frankrike kan ha brukt denne makttypen i ulike oppdrag i for eksempel Afrika. Man vet at Frankrike har ført en aktiv Afrikapolitikk og at denne i noen grad har foregått uavhengig av Frankrikes EU medlemskap. Jeg har imidlertid ikke sett dette som et tema i denne oppgaven. Temaet er følgelig ikke videre studert.

Dersom man utvider aktørbegrepet til også å gjelde internasjonale organisasjoner, EU inkludert, kan bildet bli noe annerledes. Shaffer viser til eksempel fra WTO hvor han hevder at USA og EU bruker tvingende makt overfor WTO i den hensikt å forme WTOS regelverk til egen fordel, og tvangen ligger i USA og EUs store betydning i det internasjonale markedet. (se Barnett og Duvall, 2005, s 133, samt kap. 2.4.1.). I en slik type tolkning, kan det være at Frankrike har brukt tvingende makt ved ulike anledninger. På den annen side, grensene mellom makttypene er meget flytende og det derfor vanskelig å identifisere og dermed hevde dette. La meg gi et hypotetisk eksempel som kan være aktuelt i nåtiden for å illustrere dette: La oss tenke oss at Frankrike, eventuelt i sammen med Storbritannia, ønsker å tvinge NATO til å akseptere for eksempel visse betingelser vedrørende bruk av utstyr. Aktør A vil da være Frankrike, eventuelt sammen med Storbritannia. Aktør B er NATO. La oss anta at aktør A direkte tvinger gjennom sitt syn vis à vis aktør B, slik at aktør B må endre sitt opprinnelige syn. Hvilken makt har da blitt brukt? Tvingende makt fordi den er direkte mellom to aktører? Dette kan hevdes fordi FUSP og ESDP fortsatt er et formelt mellomstatlig anliggende. Ergo ”bruker” de ikke EU som et institusjonelt

maktmellomledd. På den annen side er det et tolkningsspørsmål. Kan det være at de egentlig benytter institusjonell makt? FUSP og ESDP er institusjonalisert i EU, samarbeidet mellom Frankrike og Storbritannia er bilateralt, men er nært knyttet til EUs utvikling innen felles utenriks- og sikkerhetspolitikk. Avslutningsvis kommer den verdiskapende makten inn i bildet også. For å hevde sitt syn i NATO vil mest sannsynlig aktør A ha skapt allianser med personer innad hos aktør B som kan støtte aktør As syn. Ergo har også verdiskapende makt blitt brukt for å oppnå ønsket virkning.

Man kan derfor tørre å helle til den konklusjon at dersom man legger realismens aktør begrep til grunn, har ikke tvingende makt blitt brukt i europeisk politikk i etterkrigstiden. Dersom man utvider aktørbegrepet slik som vist i den hypotetiske saken, blir bildet for det ene noe annerledes, og for det andre blir det meget diffust, så diffust at det kan være vanskelig å definere hvilken makttype som har blitt benyttet.

4.5 Makttypenes samspill

Som vist i foregående kapittel, er det ofte vanskelig å avgjøre hvilken makttype som har blitt benyttet. Makttypene flyter over i hverandre, henger ofte tett sammen og er gjensidig avhengig av hverandre. Og ikke minst, de blir benyttet parallelt i de fleste situasjoner.

Den strukturelle makten har ligget som en ramme rundt fransk sikkerhets- og utenriks politikk. Først som en ramme Frankrike ikke ønsket. Frankrike hadde ikke eierskap til den strukturelle rammen, ei heller til den strukturelle rammens oppløsning. Når da den strukturelle rammen endret seg, brukte de 20 år å manøvrere seg i posisjon til å skape seg et eierskap til strukturen igjen. Både verdiskapende makt og institusjonell makt har

blitt brukt både til å utfordre den strukturelle makten og til å manøvrere seg i posisjon for å skape et nytt eierskap til den strukturelle makten.

”Med lov skal landet bygges.” Den institusjonelle makten har i hovedsak blitt brukt til å bygge opp selve institusjonen gjennom nærmest å låse etterkommernes politikk fast i et fra forgjengerens ønsket mønster. EU er fortsatt i en ”byggeprosess” hvor man kan tenke seg det ferdige ”huset” som en juridisk enhet som samler alle politiske felt. FUSP og ESDP er de siste brikkene som kommer til å få sin endelige plassering i ”huset”. Eller sagt med andre ord, de er de mest verdifulle brikkene som eierne av huset har litt vanskelig for å gi fra seg til fellesskapet. En viktig drivkraft for å kunne benytte den institusjonelle makten, har vært bruk av verdiskapende makt.

Først etter 2002 i det jeg kalte en ”test-periode” (se kap. 3.3.5, 4.1.6 og 4.2.2.) har den umiddelbare logiske tolkningen av institusjonell makt kunnet benyttes. Med dette tenker jeg på de ulike operasjoner utført i regi av EU med Frankrike og Storbritannia som ledende drivkrefter.

Den verdiskapende makten har etter min mening vært hoveddrivkraften i alle saker under hele det studerte tidsperspektivet. Den har nærmest sneket seg inn i alle beslutninger og møter som har blitt holdt. Den verdiskapende makten har vært den viktigste makttypen slik jeg kan tolke det. Og jeg holder en knapp på at den vil fortsette å være det. Identitet står i gjensidig påvirkende relasjon til den verdiskapende makten. Dette kan gradvis endre aktørbegrepets innhold, som i sin tur kan ha effekt for plasseringen av FUSP og ESDP i EU.

Jeg har ikke funnet direkte bevis på den tvingende makten sett i forhold til oppgavens tidsperspektiv og problemstilling. Det er derfor lett å helle til den konklusjonen at den

tvingende makten ikke vært verken aktuell eller av betydning. Men når det er sagt, er det viktig å påpeke at den tvingende makten har vært en underliggende faktor og på den måten viktig for fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk. Betydningen av den tvingende makten ligger i det at ved å ha brukt alle de andre makttypene til å bygge opp EU som en felles utenriks- og sikkerhetspolitisk aktør, har Frankrike også satt seg i posisjon til å kunne bruke eller medvirke til bruk av den tvingende makten på den globale scene.

5.0 Har Frankrike brukt EF/EU som et instrument for å få gjennomslag for egen utenriks- og sikkerhetspolitikk?

Dette er ikke et enkelt ja-nei spørsmål. Som ovenstående tør indikere har svaret mange nyanser. I kapittel 3.4. argumenterte jeg for at essensen i fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk dreide seg om makt, heder og ære. Den gamle stormakten Frankrike søker sin maktposisjon i en ny global verden. En maktposisjon som er basert på ”le rang”, ”grandeur”, ”la gloire” og ”la puissance”.

Jeg har også argumentert for at Frankrike nå har manøvrert seg frem til en posisjon hvor de kan skape seg et eierforhold til- og påvirke ikke bare den europeiske men også den globale strukturelle makten, både på det økonomiske og det utenriks- og sikkerhetspolitiske feltet. De har brukt både den institusjonelle og den verdiskapende makten for å komme dit. Den tvingende makten er det ultimate maktmiddel, riset bak speilet som den sterke kan velge å bruke eller ikke bruke. Juridisk sett kan man hevde at akkurat nå er Frankrike i en posisjon hvor de kan bruke eller medvirke til bruk av den tvingende makten på den globale scene. Dette fordi FUSP og ESDP fortsatt befinner seg på et mellomstatlig nivå. Når det gjelder sikkerhets- og utenrikspolitikk

har derfor Frankrike sin formelle aktørstatus i behold. Sett i dette lyset har Frankrike brukt EF/EU som et instrument til å få gjennomslag for sin egen sikkerhets- og utenrikspolitikk og dermed gjenopprettet sin makt å ære.

Det som var kan aldri bli helt det samme igjen. Historie er nettopp det ordet sier; historie. Man kan lære av den, man kan benytte den kunnskapen den gir, men kan aldri gjenskape den eksakt slik som den var. Og det er heller ikke noe poeng i seg selv. Verden er stadig i endring. Frankrike har sin identitet og sine verdier som de gjerne ser skal styre verden. Men dette er identitet og verdier som de i stor grad deler med andre. Disse verdiene er tuftet på menneskerettigheter og et globalt samfunn styrt av universelle lover. Den andre verdenskrigen var nettopp et brudd på disse verdiene. EF ble tuftet på ideen om at den andre verdenskrigs grusomheter aldri skulle få gjenta seg. Nå vet vi at krigens grusomhet har gjentatt seg og fortsetter å gjenta seg i mange steder i verden. Frankrikes makt og ære består i at de nå kan være med å redusere krig og grusomhet, at de kan være med å bygge internasjonal lov og orden gjennom EU og endelig gjennom FN. Fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk har felles trekk med andre staters utenriks- og sikkerhets politikk. Det er et identitets og interesse felleskap i Europa, og også mellom Europa og USA. Jeg tør å hevde det til tross for ulike lands ulike oppfatninger. Når man kommer ned til basisspørsmålene er ikke ulikhetene så store. Det kan kives retorisk om strategier, om hvem som skal gjøre hva og hvem som skal betale hva. Men når det gjelder oppfattelsen av hva som er ”godt” og hva som er ”ondt”, er ikke forskjellene så store lenger.

Frankrike og resten av EUs medlemsstater har gjort en erfaring på det økonomiske området. Verken Frankrike eller andre EU medlemmer har mistet sin identitet selv om de har mistet sin nasjons valuta og nå benytter en felles valuta. Dette kan også ha en form for smitteeffekt. Som Bossuat sier det: ”Å lage Europa uten å ødelegge Frankrike? Gjennom 60 års langsom utvikling mot enhet, har Europa ikke ødelagt

Frankrike. Nasjonen lever, Republikken fungerer, den franske økonomien nyter godt av det store markedet og den felles valutaen.” (Bossuat, 2005, s. 219, min oversettelse).

Jeg har argumentert for at det skjer en identitetsendring i Frankrike. Tilsvarende identitetsendringer skjer selvfølgelig i andre nasjoner også. Jeg har videre argumentert for at denne identitetsendingen bidrar til å viske ut forskjellene mellom grupper, altså at man beveger seg mot en form for identitetsfusjonering, og at dette kan ha noe å si for aktørbegrepet. I det øyeblikk Frankrike, resten av Europa, USA og kanskje andre også en gang i fremtiden, ser det som lite relevant å knytte aktør begrepet opp mot sin egen nasjon eller sin gruppe av nasjoner, og heller knytter aktørbegrepet opp mot felles verdier man ønsker å kjempe for, blir denne oppgavens problemstilling irrelevant.

Verden er fortsatt i en prosess og vil forhåpentligvis fortsette med det. Denne identitetsfusjoneringen ligger kanskje ikke så langt unna på et europeisk plan, ei heller kanskje på et transatlantisk plan. Men på det globale plan ligger den fortsatt langt frem.

Frankrike har sin ”rang”, ”grandeur”, ”gloire” og ”puissance” i behold. Kanskje ikke akkurat slik de forestilte seg den for vel 60 år siden. Men kanskje mistet de den egentlig aldri heller.

6.0 Oppsummering

Opprinnelsen til denne oppgaven lå i min interesse for Frankrike, denne nasjonens tapte stormaktsstatus og søken etter en ny maktstatus i en ny global verden. Jeg søkte å

finne en modell for analyse som gav meg et så totalt bilde som mulig av maktens mange ansikter. Barnett og Duvalls fire maktyper (strukturell, institusjonell, verdiskapende og tvingende makt) ble definert og diskutert og dannet basis for analysen. Dernest gikk jeg løs på hva frankmennene ville kalt "les grandes lignes", altså en historisk gjennomgang av Frankrikes Europahistorie fra ca 1943 og frem til våre dager. Dette for å vise de store linjene og se utviklingen. Denne ble avsluttet med å foreta en oppsummering av det essensielle i fransk utenriks- og sikkerhetspolitikk, nemlig heder og verdighet, makt og ære. Med utgangspunkt i den historiske fremstillingen brukte jeg de fire maktypene til å analysere de store linjene med enkelte punktvis hendelser langs linjen. Jeg konkluderte med at den strukturelle makten hadde lagt premissene for Frankrike, de har benyttet både den institusjonelle og verdiskapende makten til å komme tilbake til en global maktposisjon. Videre fastslo jeg at tvingende makt ikke har vært direkte benyttet i en europeisk og EU kontekst. Derimot er den tvingende makten grunnleggende, og jeg argumenterte for at Frankrike nå er i en posisjon hvor de sammen med andre er i stand til å benytte nettopp den tvingende makten på den globale scene. På spørsmålet om Frankrike har benyttet EF/EU som et instrument for å få gjennomslag for egen utenriks- og sikkerhetspolitikk, la jeg vekt på betydningen av aktørbegrepet og dette begrepets gjensidige avhengighet av identitet, og påpekte at med identitetsendring vil oppfattelsen av aktørbegrepet endre seg. Jeg konkluderte til slutt med at Frankrike har sin "rang", "grandeur", "gloire" og "puissance" i behold. Kanskje ikke akkurat slik de forestilte seg den for vel 60 år siden. Men kanskje mistet de den egentlig aldri heller.

Avslutningsvis, etter å ha prøvd å forstå, tolke og definere maktens uransakelige veier, kan jeg ikke annet enn å si meg enig med Østeruds innledende bemerkninger i sin definisjon av makt: "Makt er et av samfunnsvitenskapens mest omstridte begreper" (Statsvitenskapelig Leksikon, Østerud, red, 2007, s. 160.). Men det er nettopp maktens kompleksitet som gjør den så spennende og interessant å studere. Til syvende og sist er det i krysningspunktet mellom visjon og virkelighet at politikk oppstår og at maktens mange ansikter får sitt spillerom.

Litteraturliste

Det europeiske fellesskap, Martin Sæter, Universitetsforlaget, 1987.

European Union Security Dynamics In the New National Interest, Janne Haaland Matlary, Palgrave Macmillan, 2009.

EU-Leksikon, Ragnar Lie, Kunnskapsforlaget, 2007.

Civilian or Military Power? European Foreign Policy in Perspective. Helen Sjørnsen (red.), Routledge, 2007.

Faire l'Europe sans défaire la France, Gérard Bossuat, Euroclio no 30, P.I.E. Peter Lang, 2005.

France in the European Union, Alain Guyomarch, Howard Machin og Ella Ritchie, Palgrave Macmillian, 1998.

Le Pouvoir Politique en France, Olivier Duhamel, Éditions du Seuil, 1993.

NATO and International Organizations, David S. Yost, NATO Defense College "Forum Paper Series", 2007.

Power in Global Governance, Michael Barnett og Raymond Duvall (Red.), Cambridge University Press, 2005

Statsvitenskapelig leksikon, Øyvind Østerud (red), Universitetsforlaget, 2007.

Spillet om Irak, Bjørn Erik Rasch, Janne Haaland Matlary og Per Kristen Mydske (red.), Abstrakt Forlag, 2003.

The Globalization of World Politics. An introduction to international relations, John Baylis & Steve Smith (red), Tredje utgave, Oxford University Press, 2006.

The Palgrave Macmillan dictionary of political thought, Roger Scruton (red), 2007.

Elektroniske kilder:

<http://www.spinellisfootsteps.info/treaty/>

(http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/amsterdam_treaty/a19000_en.htm)

<http://www.atlanticcommunity.org/Saint-Malo%20Declaration%20Text.html>

<http://www.facebook.com/profile.php?id=587691128&ref=profile#!/elysee.fr?ref=mf>

<http://www.elysee.fr>

<http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/norwegian/art4.html>

<http://www.eurekanetwork.org/>